

Rigóné Péter Irén:

SZEGED GAZDASÁGI, TÁRSADALMI ÉLETE ÉS
A MUNKÁSMOZGALOM AZ IDEIGLENES STABI-
LIZÁCIÓ IDŐSZAKÁBAN

1924 - 1929.

S Z E G E D

1971.

T A R T A L O M

1. A stabilizáció általános vonatkozásai és érvényesülése a Horthy-Magyarországon 1-2. oldal
2. Szeged helye és szerepe a háborút követő időszakban. 8-8. "
3. A város gazdasági életének alakulása a stabilizáció időszakában. 8-76. "
 - a./ Ipar
 - b./ Mezőgazdaság
 - c./ Kereskedelem
 - d./ Pénz- és hitelélet
4. A társadalmi és politikai élet alakulása 1924-1929. között. 76-103. "
 - a./ Az osztályviszonyok alakulása
 - b./ Politikai pártok és szervezetek.
Az 1926-os országgyűlési és 1929-es törvényhatósági választások tükrében.
- 5./ A dolgozó osztályok helyzete és tőke elleni harc a stabilizáció körülményei között. 104-166. "
 - a./ A munkásosztály életkörülményei és munkalehetőségei.
 - b./ Gazdasági harc - sztrájkok a minimális munkabérekért. Az ideológiai és politikai nevelőmunka, a munkáskultúrális egyesületekben.
 - c./ A mezőgazdasági munkások, szegényparasztok és kisbérlők sorsa.

1./ A stabilizáció általános vonatkozásai és
érvényesülése a Horthy-Magyarországon.

A korszakot Európa-szerte a ferradalmi mozgalom leverése, visszaszerítése jellemezte. Alábbhagytak a néves sztrájkharcek, amelyek a huszas évek elején még a győztes nagyhatalmak, Anglia és Franciaország helyzetét is jellemezték. A szászárszági és thüringiai munkáskormányok megbuktatása, a hamburgi munkásfelkelés leverése, Bulgáriában az ellenferradalom győzelme jelezték, hogy a régi uralkodó osztályoknak sikerül hatalmukat újból megszilárdítani. ^{1.} Azenban a Szevjetunióban a szocializmus erőinek megszilárdulása labilisá tette a tőkés országokban lejátszódó kapitalista stabilizációt. A kapitalista világgazdaság viszonylagos stabilizációja az egyes tőkés államok fejlődéseinek egyenlőtlensége mellett ment végbe.

A kapitalizmus Magyarországon sajátos formában stabilizálódott. Az uralkodó osztályok csak fasiszta diktatúra formájában tudták visszaállítani és megszilárdítani hatalmukat.

1922. első felében a magyar finánc-tőkés-nagybirtokos uralkodó körök eljutottak a politikai stabilizáció megteremtéséig. Ezzel szemben a gazdasági élet területén egyre súlyosabbá vált a helyzet. A háború súlyosan megrongálta a termelő eszközöket, a nemzeti vagyont. Az államtól olyan gazdasági erőfeszítést kívánt, amely túlhaladta valóságos lehetőségeit, ami végül is a pénzügyek megbomlását, inflációt idézett elő. Az infláció súlyos zavarokat okozott a hiteléletben, a bankok vegetáltak, a

kereskedelemben felvirágzott a spekuláció, egyes iparágak csaknem teljesen megbánultak. A gazdasági anarchia olyan méretűvé vált, hogy az uralkodó osztályok nagy részének érdekeit is sértette. A gazdasági konszolidáció érdekükké vált a közvetlen profitérdeken túl azért is, mert a tartósított tömegnyomor politikailag is veszélyeztette a tőkés viszonyok stabilitását.

A magyarországi viszonylagos stabilizáció általános jellemvonásai tehát a következők:

- a./ A Horthy-rendszer létét nem fenyegeti közvetlenül sem a hazai, sem a nemzetközi forradalmi mozgalom.
- b./ Az általános válságban vergődő kapitalista gazdasági rend 1924-ben elért bizonyos ciklikus stabilizációt, ami lassú gazdasági fejlődést eredményezett. Az ipari tartaléksereg állandósulása következett be.
- c./ A bérszínvonal a háború előtti évek színvonalá alatt maradt.
- d./ A magyar mezőgazdaságot az egész stabilizációs periódusban a krónikus válság jellemezte.

2./ Szeged helye és szerepe a háborút követő időszakban.

Szegeden az ellenforradalom brutális támadása még a Tanácsköztársaság fennállása alatt megkezdődött. A várost megszálló antant hadsereg a direktóriumot egy

heti működés után felszámolta és lehetetlenné tette, hogy a munkáshatalom kiépüljön. Az idegen megszállók /francia, szerb, román/, majd később az ellenferradalom itt megszervezett hadseregének fegyvereire támaszkodó tőkésék, földbirtékosok rohama Szeged delgező népéből nagy elkeseredést váltott ki. A népnövekedés a város válságos gazdasági helyzetéből adódott. Az egyoldalúan fejlődő ipar óriási nyersanyaghiánnyal küzdött.

Az első világháború utáni helyzet Szeged iparát struktúráltan sem változtatta meg, mert ez továbbra is túlnyomóan kis és kézműipari jellegű maradt. ^{4.}

Több tényező magyarázza: a város távol esett a nyers- és üzemanyag lelőhelyektől, de nem kedvezett az iparfejlődésnek a kormány ilyen irányú politikája sem. A város ipari karakterére jellemző könnyűipari ágak, mint kenderfeldolgozó, malom és lúsfeldolgozó iparok továbbra is domináltak. Erősen éreztette a válságot a piacot és nyersanyagferrást jelentő bácskai területek katonai megszállása, majd lecsatolása. Óriási tüzelő- és nyersanyaghiány is bémítólag hatott a város gazdasági életére. ^{5.}

Szeged könnyűipari jellege a háború után még inkább megerősödött. Új vállalkozásokra, gyáralapításra és bővítésekre csak itt került sor /Pl. Szikra Gyufagyár, Magyar Szlámigyár Rt., Ariadne kötött-szövöttárugyár, Orion bőrgyár átépítése./. ^{6.}

Viszont a vas- és fémipari szegedi üzemek termelése mind szűkebb keretek között mozgott. A válságévek alatt

a kisipar nemcsak a myersanyaghiánytól, hanem a súlyos adóterhektől is szenvedett. Hiába fordultak a hatóságokhoz mérséklésért, kísérleteiket mereven elutasították. A polgármester válasza az ilyen kérelmekre: "Nem segíthetek, ha az urak bezárják üzleteiket, biztosíthatom, hogy attól a naptól kezdve leiratom adójukat." 7.

Az iparösszágnak erős versenytársat jelentett a különböző hatósági üzemeknek a versenye. Ezeknek az üzemeknek a születése Szegeden is, mint más városokban a háberús esztendőkre nyúlunk vissza. A közszükségleti anyagok beszerzésének a nehézségei rákényszerítették a hatóságokat ilyen üzemek felállítására. Szeged városának egész sor ilyen hatósági üzeme volt. A hatósági üzemek ellen megindult harcnak a középpontjában a hatósági húszüzem és pékműhely állott.

Tehát Szeged ipari helyzete az ellenferradalem első éveiben a mélyponton volt. A teljes gazdasági pangás miatt mind az ipari üzemek, mind a kisipar még a létalapját is nehezen tudta biztosítani a munkásosztálynak.

Hasonló válsággal küzdött a mezőgazdaság is. Szeged az ország egyik legnagyobb földesura volt. 141.050 kat. hold a határa. 8. A statisztikai adatok szerint a 119.109 fős összlakosságból 1920-ban 42.933 fő őstermeléssel foglalkozott. Ez az össznépességnek 36,1 %-a. 9. A város szántóföldjét, rétjét, szőlőjét és legelőjét/a pár 100 hold házikezelésen kívül/ kizárólag törpebirtokok alakjában hosszúlejárattú, 10-25 éves bérletekben

adta ki. A bérletidő lejártával a felújítás földárverésen történt, ahol a régi bérlettulajdonos elsőbbséget élvezett. A bérföldeken szablogazdálkodás folyt, ami a termésátlagok csökkenéséhez vezetett. Ebből következett, hogy Szeged városa liszt és gabonaimportra volt utalva.¹⁰ Hátráltatta a mezőgazdasági termelést a város rendkívül elhanyagolt úthálózata.

Szeged háború utáni gazdasági életének zavaró körülménye volt még a város zilált pénzügyi helyzete. A megszállás után a legnagyobb zavart a pénzhiány jelentette. Ezért a város 10 millió korona névértékű, 10-20 és 50 koronás bankjegyeket becsájtott ki ideiglenes használatra - amit a város egész vagyonával szavatolt.¹¹

A városban többféle pénz volt forgalomban, ami teljes anarchiát okozott a pénzpiacen és a legdurvább visszaélésekre adott alkalmat. A spekuláció a legszebb napjait élte.

Az ellenséges megszállás gyűrűjében vergődő város ellátásában nagy szerepet játszott a csempészség. A hatóság nemcsak hogy eltűrte, hanem egyenesen támogatta. Szervezett csempészcsonalak alakultak ki a Tiszán. Az átcsempészett árukat, élőjószágot, lisztet, zsírt, húst a csempészek városi közegeknek eladták, akik azokat a városba szállították.¹² A város ellátásának ez a szükségmegoldása sem volt zavartalan. A spekulánsok igyekeztek kihasználni a nehéz helyzetet és mind nehezebbé tették a dolgozók életét.

A háberú örökségeként kapott infláció servasztó eleme lett a dolgozók életének, viszont jó eszköze volt a tőkésék vagyenosodásának. A drágulás területén a mezőgazdasági termények vezettek, a búza ára volt az irányadó. Nyomában szédületes iramban emelkedtek a többi létfenntartási cikkek ára is. ^{13.}

A drágaság fekeződött, de a bérek és fizetések emelkedése távolról sem követte az infláció rehamas növekedését. Erősen korlátozták a huszas évek elején a munkaalkalmakat a szegedi vállalatok üzemredukciói, amelyek nyersanyag és tüzelőanyaghiányból adódtak. A Szegedi Kenderfonógyárban békeidőben kb. 1000 munkást foglalkoztatott. 1920-ban 550-600 a munkások száma - ezek közül 400 a nőmunkás. ^{14.} 1920-ban Szegeden a munkanélküliek száma elérte az 5.000 főt, míg a foglalkoztatott munkások száma 8.294 volt. A munkanélküliség "enyhítése" állandó vita tárgyát képezte a "tereny alatt", azonban gyakorlati téren a javítás érdekében semmit sem tettek. Történtek ugyan javaslatok - kövezés, rakpartjavítás, bizonyos renoválások - de ezek a közmunkák nem sokat segítettek helyzetükön. ^{15.} Nem volt jobb azonban a dolgozó munkások helyzete sem, mivel alig keresték meg a létminimumot. Visszafejlődést jelentett, hogy a szegedi gyárak közül /Dohánygyár, Szegedi Kenderfonógyár, Magyar Kender és Lenipar, a gyufa és kefégyárak és több új textilipari üzem/ igen sok női munkaerőt alkalmaztak. ^{16.}

Gazdasági helyzetük további romlásának megakadályozásáért a munkások 1922-től a korábbi bérmozgalmak-

tól eltérően főleg a sztrájk fegyveréhez nyúltak. Legtömegesebben 1923 telén és tavaszán zajlottak le. A sztrájkokban a munkások a létminimumért, szűkös megélhetésükért harcoltak. Ebből következőleg a követeléseik inkább gazdasági jellegűek voltak, de ehhez kapcsolódott politikai követelés is. Pl. a sztrájk folyamán elbocsájtott munkások visszavételének követelése - így a Pick-gyár munkásainak sztrájkja 1923. januárjában.^{17.} A sztrájkok letörésére a tőkés munkáskizárások, elbocsájtással való fenyegetéstől egészen a rendőrség "békés" közvetítéséig minden eszközt igénybe vettek. Felhasználták erre az SZDP-t is áruló vezetőivel a "lájerekkel az élen".

A jobboldali sajtó a sztrájkmozgalmak során igyekezett a sztrájkoló munkások ellen hangolni a lakosságot. Arra hivatkozott, hogy a munkások idézik elő a sztrájkokkal a drágulást.^{18.}

A munkások bérmozgalmai az index alapján történő bérezés felmondására az órabérek emelésére és az aranyparitásos bérezés bevezetésére irányultak.

Megtalálhatjuk a kommunista mozgalmak csiráit is Szegeden a huszas évek elején, amely Telegdy Pál nevéhez fűződik. A KMP bécsi emigrációs Központi Bizottságának utasítására 1921. áprilisában jött Szegedre.^{19.} Tervbe vette az ifjúmunkások megszervezését, segélyezte a szegedi bebörtönzött kommunistákat, illetve családtagjait, valamint terjesztette az emigráció által Bécsben kiadott újságokat, röpiratokat. Kapcsolatot tartott fenn a szegedi szociáldemokrata pártszervezettel és a

Munkásotthonnal is. Megtalálta azokat az embereket, akiket az illegális munkába bevenhatott, így Jászi Ferencet és Ladvánszky Józsefet. 1921. június 2-án tartóztatták le. Letartóztatása után azok a munkások álltak a pártépítő munka sorába, akikkel rövid itt-léte alatt megismerkedett. 1921. novemberében a Budapestről lejáráó kommunisták kezdeményezésére Jászi Ferenc, Ladvánszky József, Ladvánszky Vince, Pintér Béla és Varsandán László nyilatkozatot állított ki a KMP-be történt belépésükről.²⁰ Tevékenységet folytattak az 1922. januárjában újjászervezett Eszperantista Munkásegyletben is. Itt a 9 alapító tag közül 3 kommunista volt. De tevékenykedtek a Munkásotthonban és a Népkörben is.²¹ Kísérletet tettek egy illegális lap kiadására. Segítségével szélesebb körű agitációt tudtak volna folytatni. A Rapot Kommün címmel kívánták megjelentetni. Az illegális kommunista szervezet felgöngyölítése néhány évre visszavetette a kommunista munkát Szegeden. A per során 9 kommunistát több évi börtönbüntetéssel sújtottak.²³

3./ A város gazdasági életének alakulása a stabilizáció időszakában.

A stabilizáció időszakát Magyarországon a Herthy-rendszer átmeneti megerősödésével párhuzamosan mély társadalmi ellentmondások állandósulása jellemezte. A stabilizációt követő években nem indult meg közvetlenül a gazdasági fellendülés, hanem stagnálás, s

ennek nyomán a szanálási válság vetette vissza a gazdasági életet. Súlyos pénzszűke lépett fel, ennek következtében a beruházási tevékenység is rendkívül visszaesett. A pénzhiány a kisebb, kevésbé megalapozott vállalkozások egész sorát fizetéstelenné tette. 1925-ben a gazdasági megrázkódtatások még csak fokozódtak.

A szanálási válság hatására a legsúlyosabb helyzet a nehézipar területén bontakozott ki. A textilipar a védővámok eltálcála alatt nem szenvedett komolyabb veszteséget. A munkanélküliség 1924-25-ben jelentősen megnövekedett.

A fellendülés időszaka csak 1926-tól bontakozott ki. Az 1926-27-től Magyarországon meginduló konjunktúra beilleszkedett a világszerte kibontakozó fellendülésbe. Az ipari fejlődés a viszonylagos stabilizáció éveiben nagy egyenlőtlenséget mutat. A termelőeszközöket gyártó szektor visszaesett, míg a fogyasztási cikkek gyártó szektor növekedett. Jelentősen fejlődött a textilipar. Az élelmiszeripar a legjelentősebb iparág volt a világháború előtt és az is maradt a stabilizáció éveiben is - bár nehézségek itt is mutatkoztak. A stabilizáció magával hozta a földreform ígéretekkel áltatott szegényparasztság kiábrándulását. 23.

Szeged gazdasági élete 1924-29 között magán viselte a stabilizáció befolyásoló jegyét az ipar, mezőgazdaság, kereskedelem és hitelélet területén.

Szeged gazdasági életét jelentékenyen befolyásolta az a politika, amely a város erőit túlságosan meghaladó módon Szegedből szellemi, ideológiai fővárost akart létrehozni. Gondolhatunk itt azokra a nagymértékű, sokszor csak reprezentációt szolgáló építkezésekre, amelyek nélkülöztek minden gazdasági alapot. ²⁴.

a./ Szeged iparának helyzete

A nehézipar stagnálása - további visszafejlődése

Szeged soha nem volt nagyipari jellegű város. Jelentősebb volt ettől kisipara. A közgazdasági értelemben gyárnak tekinthető üzemek számát Szegeden mintegy 60-ra lehet becsülni.

Az üzemekben kb. 5.500 munkást foglalkoztattak. A vas- és fém, a gépipart ezekből mindössze 8 kisebb gyár képviselte. ²⁵.

Mint a "Szeged", a liberális polgárság lapja írja 1924-ben - "Szegeden rosszabbak a gazdasági viszonyok, mint a többi vidéki városban." Határozott visszafejlődés volt tapasztalható. 2 év alatt 400 ipari munkás hagyta el véglegesen Szegedet. Új ipartelepek vállalatok nem keletkeztek, Üzemek redukálódtak, szűntek meg. ²⁶. Kártyavárként dőltek össze az üzemek a válság hatására. A budapesti Sideron vasgyár összeomlása miatt 1 1/2 milliárdot veszített a Szegedi Fer-

rária vasgyár. Ugyanis mintegy 1/2 milliárnyit hié telezett, a jól ismert Siderennak. Megindultak ugyan a tárgyalások a gyár szanálására, s mint a későbbiekben látni fogjuk, nem sok eredménnyel. 300 munkás vesztette el kenyerét. Kezdetben redukálták a termelést, majd teljesen felszámolták az üzemek.^{27.} Elég nagy vasipari üzem volt a rékusi vasúti műhely, 300 lakosnak adott kenyeret. Walkó kereskedelemügyi miniszter mégis megszüntetéséről határozott. Az iparkamara és a város együttes akciót indított, hogy a miniszter másítsa meg elhatározását. A város részéről Somogyi Szilveszter polgármester, a kamara részéről Wimmer Fülöp és Tonelli Sándor, az ipartestület részéről Körmeny Máttyás utazott a miniszterhez. Mint a Délmagyarország megjegyzi: "A mai munkanélküliség idején nem lenne politikusi dolog a műhely megszüntetése." ^{28.}

De maga a város sem segítette a szegedi vasipari fejlődését. A Szegedi iparosok pályáztak a tanyai vasút kocsiparkjának elkészítésére. A személy és teherszállító kocsik minden alkatrészét hajlandók lettek volna elkészíteni. A város vezetői azonban zárt ajtók mögött döntöttek el a kocsirendelést. A polgármester "nehéz szívvel bár", de egy budapesti kartell mellett foglalt állást. ^{29.} Évekig tartó vita és per folyt a város és a londoni Imperial Continental Gas Association világítási részvénytársaság, majd 1927-től a bécsi Elekrocitáts Actiengesellschafttal.

Ez a két részvénytársaság tulajdonát képezte a Gázgyár. A város többször tárgyalta, a Törvényhatósági Bizottság határozatot hozott megváltásáról. ^{30.}

De a városnak erre seha nem volt pénze. Nem törődve azzal, hogy a gáz és villanyárak Szegeden a legmagasabbak az országban. Megoldásra váró feladat lett volna a külváros világítási hálózatának az elkészítése. A polgármester bejelentette, hogy 6 milliárd keretébe kerülne, de a költségvetésben erre a célra csak 200 ezer pengő állt rendelkezésre. ^{31.}

De a kirakatpolitikában a külváros nem volt érdekes, ráérték ennek a feladatnak a megoldásával.

b./ Könnnyüipar

Szeged iparában a könnyüipar, főleg a textilipar dominált. Két nagyvállalattal és számos kisüzemmel volt képviselve. A Szegedi Kenderfonógyár részvénytársaság az 1870-es évben alakult. Mint kő-tél és zsinoggyár már a háberú előtt legnagyobb volt KözépEurópában. Szegedi két gyártelepén több mint 1.000 munkást foglalkoztatott. A kenderfonógyár teljes üzemben, 9 1/2 órai munkaidő mellett napi 7.200 kg fonalat és kötőzsinórt, továbbá 800 kg hevedert, 800 kg tömlőt és zsákvásznat, valamint 200 kg kötél-árut tudott termelni. A szövődéven a legkeskenyebb redőnyhevedertől az 1.300 mm széles szállítóheveder-ig mindent gágyrtottak. A kötélverő a városen kívül

veit, amelynek hossza 600 m. A kötélverőgyár 9 1/2 órai munkaidő mellett napi termelése 5.000 kg. Itt állították elő a négyzetköteleket. Ezt a minőséget Közép-Európában csak itt gyártották. A gyárnak egy külön osztályán sodronykötelek is készültek. ^{32.}

A háború után válságos helyzetbe került. A kenderipar hazai nyersanyagának túlnyomó részét, kb. 70 %-át az ország legnagyobb kendertermő vidékéről, Bácsbodrog-vármegyéből szerezte be. A háború után új forrásokról kellett gondoskodni. A Szegedi Kenderfonógyár pl. Csongrád megyei birtokain kezdett kendert termelni. ^{33.} De más módszerekhez is folyamodtak. Igyekeztek a gazdákkörében a kendertermelésnek propagandát csinálni. A kendert 36-40 kg búza árában vették át, holott a háború előtt a kender ára a búza árának legfeljebb 25 %-a volt. ^{34.}

Érdekes módon így a gabonaárak alakulásától függött, hogy mekkora területet vetettek be kenderrel és az hogyan fedezte a gyár szükségleteit. Kedvezőtlen feltételt jelentett az a körülmény, hogy 1925-ben a hazánkban lévő két kendergyár /szegedi és nagylaki/ termelése a szükségleteknek kb. háromszorosát tette ki. Ennélfogva a gyárak a termelt mennyiségnek kb. kétharmadát exportálni kénytelenek. Részben a Balkán államokba, Angliába és a Skandináv országokba. És itt állni kellett a nagy világverseny. Külföldön fejlettebb technikával olcsóbban állították elő, míg nálunk alig fedezték az önköltségi árakat.

A belföldi fogyasztás emelkedése csak az 1927-es évtől kezdve indult meg. Ennélfogva már csak a termés 55 %-át kellett exportálni a Szegedi Kenderfonógyár részvénytársaságnak. 35.

Érzékenyen érintette az üzemet a belföldi piacon a cseh gyárak versenye, valamint az a tényező, hogy 1928-ban Budapesten egy új kenderfonógyár létesült. A régi gyáraknak az árak jelentékeny leszállításával voltak kénytelenek védekezni az új gyár versenyével szemben. 36.

A fellendülés tehát a kendergyártás területén csak nagyon rövid ideig tartott. Egyetlen év, az 1927-es esztendő, amikor bár nem teljes kapacitással, de emelkedés mutatkozott a termelésben és az eladás területén. A következő esztendőben ~~már~~ már újból visszaesés tapasztalható. 1929-ben pedig a válság jelei mutatkoztak a kendergyártás területén. Mint a Szegedi Kenderfonógyár Rt. jelentésében közli a kamarával: "A nagyon rossz gabonaárak következtében nagyobb terület volt 1929-ben kenderrel bevetve, mint az előző évben, és a termés úgy mennyiségileg, mint minőségileg elég jól sikerült. A kenderkikészítők mindazonáltal nem dolgozhattak kielégítő eredménnyel, mert az 1929. évre kötött termelési szerződés alapján a kendertermést magas árak mellett vették át, a kikészített kender ára pedig az általános közgazdasági pangásnál, az előző évekhez képest lényegesen csökkent. A belföldi szükséglet így lényegesen a meg-

előző évekhez képest kb. 40 %-kal csökkent." 37.

A Magyar Kender-Len és Jutaipar Részvényt a második legnagyobb textilgyára volt Szegednek. 1889-ben alakult. Teljes kapacitás esetén 900 munkást foglalkoztatott. Az üzemben kender és kőcikizés folyt, ponyvák, zsákokat, ruhavásznakat, buretteket, lepedővásznakat, ruhazsávelyeket, redőnyvásznakat állítottak elő. 38. Az újszegedi gyár a szerb megszállás miatt 1921. augusztusig nem üzemelt. Nyersanyaghiány miatt a gyár beindítása igen körülményes volt. Lenfonal szükségletének kb. 40-50 %-át importból biztosította. /Kisebb mennyiségben import kenderfonalat is felhasznált./ 1925-ben a Juta és Kenderipar RT. /Pesterzsébeti Jutagyár/ egyesült a Magyar Kender és Lenipar RT-gal. A vállalat új neve: Magyar Kender és Jutaipar RT. Az alaptőkét 10 millió koronával emelték. Új jacquard gépeket, revolver gépeket vettek - így a finomabb minőségek gyártása is előtérbe került. Valósággal rohamlépésben történik az új szövőnők kiképzése /az üzem dolgozóinak 80 %-a nődolgozó/. 1928-ig a vállalat Magyar-Olasz Bankérdekeltség volt, majd angol tőkebefektetés nyomán az érdekeltség az Angel-Magyar Bank RT-hez került. Az üzem újabb gyártmányok bevezetésére tért át; gyapjú, selyemszövés, vigogne-fonás. 39. A kender vertikális kidolgozása képezte a gyár munkájának a gerincét.

Az üzem modernizálására hiába eszközöltek renge-

teg pénzt a gazdasági válság hatása 1929-ben már itt is megmutatkozott. Csoportos munkáselbocsátás csökkentett munkaidő és munkahét jelezte a válságot. ⁴⁰.

Kenderipari Vállalata volt még Szegeden Varga Mihály cégnek, amely 120-150 munkást foglalkoztatott. A kisebb köteles iparnak relativ jelentősége Szegeden meglehetősen megcsökkent. Az önálló köteles mesterek száma az ipartestület 1925. évi kimutatása szerint 19 volt - de ők is inkább a kisipart képviselték. Szegednek 4 olyan kötött- és szövöttárukat előállító vállalata volt, amelyet gyárszerűnek lehetett tekinteni. Az Ariadne kötött és szövöttárugyár RT. a háború után alakult. A Haza textilipar RT. jutaszövet, penyvák, hevederek, tömlők és zsákok előállítására volt berendezkedve. Ennek a vállalatnak a berendezése volt Szegeden a legmodernebb. Szövőgépeinek száma 102, napi termelése 10.000 m zsákszövet, 7.000 db liszteszsák - természetesen teljes kapacitás mellett. ⁴¹.

350 munkásnőt foglalkoztatott az állami dohánygyár. Átlagos heti keresetük 250-280 ezer korona /valamivel több, mint a más területen tevékenykedő nődolgozók fizetése/. De az itt dolgozó munkásnők többsége családfenntartó volt. A Délmagyarország 1925. szeptember 15-i száma arról adott hírt, "2 hét múlva nyugdíj és végkielégítés nélkül elbocsájtják az itt dolgozó munkásnőket." Bud. pénzügyminiszter azzal

indokolta az üzem megszüntetését, hogy Magyarországon a szivargyártásban nagyfokú túltermelés mutatkozott és így a szegedi szivargyár feleslegessé vált. ^{42.}

A város küldöttséget menesztett a pénzügyminiszterhez, aki kilátásba helyezte, hogy a gyárat átalakítják és ott újból foglalkoztatják majd az elbocsájtott munkásokat. Egy év múlva, 1926. októberében helyezték újból működésbe az üzemet. 209 kényszer-szabadságra küldött munkásnő újra alkalmazást nyert. ^{43.}

"Érdekvédelmi szervük" a keresztényszocialista szakszervezeti központ nem sokat törődött azzal, hogyan élnek meg azok a munkásnők és családjuk, akiket az állam kényszerpihenésre kárhoztatott.

Szeged a háború előtt jelentős élelmiszeriparral rendelkezett. A gabonaforrások elapadása a háború után a malomipar válságát idézte elő. Szeged legnagyobb malma a Back-malom csak 1920. júliusától indult, erős üzemi redukcióival. A huszas évek folyamán a szegedi malomiparra a visszafejlődés a jellemző. ^{44.} Szegedén és környékén 12 mőmalom, 6 együttes száraz és sélmalom 4 vízi és 59 szélmalom volt. ^{45.} Egyes malmok őrlőkéességüket 25 %-ig tudták kihasználni, addig más malmok csak 5-10 %-ig lettek foglalkoztatva. Ez igen erősen kiélezte a harcot és a mal-

mok egymás közti versengését idézte elő. A nagymalmosok a Back-malom vezérigazgatójának a vezetésével országos mozgalmat indítottak, hogy az összes malmok trösztbe tömörüljenek. Vásárolják össze a szabadkereskedelemben a búzát. Dolgozzák fel és ezáltal irányítsák a piaci árakat. A nagytőke keresztül is vitte akaratát, de a szegedi malomipar helyzetén ez az intézkedés sem sokat segített. A szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1925-ös jelentése a következőkről számol be: "A magyar malomipar olyan kedvezőtlen évre tekinthet vissza, mint a fennállása óta talán még sohasem. Az értékesítési lehetőségek mind rosszabbá váltak - a malomipart valósággal katasztrofális helyzetbe juttatták. Ausztria és Csehszlovákia ellenséges indulattól sugalmazott intézkedéseket léptettek életbe kivitelünk megakadályozására. A magyar malmok csak óriási áldozatok árán veszteséggel bírták lisztjüket kivinni, azért, hogy a magyar liszt ne jöjjön ki teljesen a forgalomból. E kedvezőtlen kiviteli viszonyokat még sokszorosán súlyosbitja a belföldi lisztfogyasztás óriási csökkenése."^{46.}

1926-ban hasonló viszonyokról számolhatunk be. Az Iparkamara külkereskedelmi mérlegünk passzivitását nagyrészt a lisztexport hanyatlására vezette vissza. Budapesten két nagy malomépületet lebontottak és a telkekre bérházakat építettek. Szegeden is több malom állt át a gabona őrlése helyett a paprika feldolgozására. Az általános képen az olyan rövid kampányszerű fellendülés sem változtatott, mint ami

1929-ben történt. A kedvező termés- és áralakulás lehetővé tette a nullás lisztnek Angliába, Hollandiába, sőt Finn, Svédországba és Norvégiába való exportját is. A barnaliszt fajtákat főleg Görögországba és Egyiptomba exportálták. Ez a kedvező helyzet azonban csak 2-3 hónapig tartott, mert a búza áralakulása folytán a malmok versenyképessége csökkent, a belföldi lisztpiacokon is kedvezőtlen volt a verseny.⁴⁷ A malomipar válsága és visszafejlődése következménye volt, hogy a mezőgazdasági termelésre épült, amelyet a háború befejezése óta az általános válság súlytott.

Szeged élelmiszeriparának fő erőssége volt a húsfeldolgozó üzemek közül a szalámigyártás. 1926. elejéig 4 szalámigyára volt Szegednek: a Pick-Márk-féle, a Czinner Szalámigyár Rt., az Alföldi Szalámigyár Rt., és a Jób és Lóránd-féle Szalámigyár.⁴⁸ Ezek a gyárak az ország szalámitermelésének kb. 40 %-át adták. A Pick és Czinner-féle szalámigyárak a háború előtt hússzükségleteik legnagyobb részét Bánátból és Bácskából szerezték be, ami az ország legjobb és legnagyobb sertéspiaca volt. Ezt a veszteséget még a huszas évek közepére sem heverték ki. A háború után sok nehézséggel kellett megküzdeni a szalámigyártásnak, ami az évek folyamán nem hogy csökkent volna, hanem még csak erősödött. A válság elmélyülését okozta a húsarak állandó emelkedése. Ennek következtében a gyárak alig

tudtak dolgozni és kapacitásuknak alig 35-40 %-át használhatták ki. Az 1925-26-os szezon kezdetén a magyar húsárok és a balkáni húsárok között 4.000 koronás különbség mutatkozott. Ez a gyárok versenyképességét a lehető legsúlyosabban érintette. ⁴⁹. A húsárok nemcsak a termelő jellegű Romániában és Jugoszláviában, hanem még Ausztriában és Csehszlovákiában is alacsonyabbak voltak, mint nálunk. A magyar szalámigyártásnak egyik legfontosabb fogyasztó piaca mindig Ausztria volt. A 20-as években viszont jelentős vámmal sújtotta. A magyar szalámi kivételének visszaesését mutatják a következő adatok:

1924-ben a kivitel 8.472 q

1925-ben a kivitel 4.815 q

Tehát a visszaesés 43 %-os. ⁵⁰. Ezenkívül még helyi természetű körülmények is vannak, melyek a szegedi szalámiipar helyzetét hátrányosan befolyásolták. 1924. szeptemberében az úgynevezett Ripka-féle élelmezési akció megindítása következtében a kormány 50 %-os vasúti viteldíj kedvezményt engedélyezett a Budapestre irányuló húsküldeményekre. Ez olyan mértékben vontak el a húst a szegedi piacról, hogy több ízben előfordult az a képtelen helyzet, hogy a szegedi szalámigyárok megfelelő helyi kínálat hiányában a budapesti piacon voltak kénytelenek húst vásárolni. Emellett sújtotta a szegedi szalámigyárat az is, hogy Szeged városa Riskális szempontokat követve a fogyasztási adó megfizetését kívánta az olyan szalámi után is, ami nem

került Szegeden fogyasztásra, hanem elszállították a városból. 51.

A gyártulajdonosok, társtulajdonosok közötti ellentétek szintén nehezítették a helyzetet. A Délmagyarország 1925. október 29-i száma a következőkről számol be: "Pick Jenő és Pick Márk harca miatt a szegedi törvényszék kimondta a Pick-szalámigyár felszámolását. Tárgyi ellentétek következtében a törvényszék elé került az 50 milliárdos gyártelep sorsa. Megindultak a békéltetési akciók, amely igen hosszadalmas tárgyalások után járt eredménnyel." A tulajdonosok megegyeztek, így a gyár tovább termelt. Az 1926-os esztendő szintén visszafejlődést mutat. A gyáraknak a kikészítési eljárás engedélyezésére vonatkozó kérése elől a kormány a termelői érdekekre való tekintettel elzárkózott. Így az osztrák kereskedelmi szerződés által nyújtott könnyítésekhez a szalámiipar csak az eladási szezon végén jutott hozzá. Ez okozta, hogy a négy szegedi szalámigyár közül a Jób és Lóránd-féle gyár Ausztriába helyezte át üzemét. Az Alföldi-féle szegedi szalámigyárat likvidálták. A Czinner-Szalámigyár Rt. az 1926-os gyártási esztendőben nem kezdte meg működését. A Pick Márk féle szalámigyár pedig üzemi kapacitásának csak csekély részét használta ki. A külföldi piacok közül a legnagyobb fogyasztóval, Ausztriával sikerült fenntartani az összeköttetést. A csehszlovákiai kivitel évről-évre jobban összezsugorodott. /A csehszlovákiai export képe a következő: az

1925-26. év kivitele már csak 40 %-a az 1921-22-es idény kivitelének, az 1926-27-es évé pedig éppen a felel az 1925-26-is évnél. / Csehszlovákiában még külön luxusadóval is sújtják a szalámi kivitelét. Csaknem teljesen kiszorult a magyar szalámi az olasz piacokról is. Az 1926-27-es év összkivitele egytízötödét teszi ki az 1921-22-es év kivitelének. Egyre másra létesülnek az elszakított területeken, valamint a szomszéd államok fogyasztóterületein a versenyyárak. Itt úgynevezett magyar szalámit állítottak elő és olcsó árakkal lehetetlenné tették minden kivitelét. 52.

A kamara egyetlen biztató jelenségnek tekintette, hogy a belföldi fogyasztás bizonyos mértékben emelkedett. Az országban 1925-ben működő 15 szalámi-gyár helyett 1927-ben működő 5 gyár "prosperitását a fogyasztóknak ez az emelkedése biztosítja." Azonban a gazdasági válság, a fogyasztás csökkenése még ezt a halvány reményt is szertefeszítette.

A háború utáni kedvezőtlen gazdasági viszonyok a konjunktúra hullámszerűsége különösen érzékenyen reagáló építőipar helyzetét eleve meghatározták. Az építkezések megindulása országosan 1925-26-ban indult meg és csúcspontjához 1928-ban érkezett el. A téglagyárak kapacitása már a háború előtti Magyarországon is túlzottan nagyra bonyolult. A téglatermelés csúcspontján

is csupán a háború előtti színvonal feléig emelkedett, de az évtized átlagában legfeljebb egyharmadát érte el. Jellemző, hogy Szegeden a stabilizáció időszakában a legnagyobb fellendülést az építőipar mutatta. Mégis az építkezések révén egyik legjobban foglalkoztatott üzem a Szegedi Téglagyár Társulat pl. 1927-ben a háború előtti kapacitásának csupán 75 %-át tudta kihasználni. ^{53.} Mi sem természetesebb, hogy a háború után mindenütt meg kellett volna indulni az építőmunkának. Szegeden a háború befejezése után három évre indult csak meg az első építkezés. És ez a Fogadalmi templom volt - a város hatósága ezt tartotta a leg-sürgősebbnek. ^{54.} Pedig az emberek közül sokan marhavagonokban laktak. Miből fedezte a város a templomépítést? Kezdetben láttunk hirlapi rovatokat az adakozók neveivel. De igen hamar elfogyott ezeknek a rovatoknak az anyaga. A városi közös vagyon bőségszaruja csak szórta a kincseket, de a hívek nemigen szórtak. Mennyi egyébnek kellett volna templomépítést megelőzni. Előbbrevaló teendő lett volna a lakásépítés megkezdése is. A későbbiek folyamán még lesz szó Szeged lakásviszonyairól, de szükséges említeni, hogy 1927-ben 3.170 egészségtelen pincelakás volt Szegeden és 4.000 lakásra lett volna szükség, hogy csak a leg-súlyosabb lakáskörülmények orvoslására. ^{55.}

A város 1924-ben három és fél milliárd koronát fordított a templomépítésre - a pénzt a bérföldek jövedelméből fedezték. ^{56.} A város 1925-től kezdve több kül-

földi kölcsönt vett fel. Amerikai és angol bankok folyósították, a magyar hitelszerveken keresztül. E kölcsönöket elsősorban a Fogadalmi templom, püspöki palota, egyetemi klinikák stb. építkezéseibe ruházták be. Az ipar és kereskedelem e kölcsönökből semmit nem kapott. Az építkezések menetét megszabta, hogy Szegedből szellemi fővárost, "Nagy Szegedet" akartak csinálni. Elsősorban Szegednek az ellenforradalomban betöltött szerepére hivatkozva, másrészt reprezentálás céljából Nyugat felé, s nagyhatalmi revizionista megfontolásokból a nemzetiségiek felé. ^{57.} Ezt a célt szolgálta az egyetemi építkezések megindítása. ^{58.} Már 1923-tól folytak tárgyalások az egyetemi építkezésekkel kapcsolatosan. A Törvényhatósági Bizottság 50 éven keresztül az egyetem céljaira évi 24 vagon búzát ajánlott fel, valamint ingyen telkeket az építkezés céljaira. Ennek fejében a város csak két fontos feltétellel megvalósítását kérte:

- 1./ Az állam is ugyanannyit fordítsen az egyetem céljaira, mint amennyit a város felajánlott.
- 2./ Kivétel nélkül minden szegedi polgár gyereke tanulhasson az egyetemen. ^{59.}

A város 1926. március 10-ére várta Szegedre a kultuszminisztert a célból, hogy megállapodjanak az egyetemi építkezések ügyében. Viták alakultak ki az egyetem elhelyezése körül. Három területet jelöltek meg:

- 1./ Az újszegedi sétány déli szegélyének bevonásával a Temesvári körút mentén - nem talál-

ták alkalmasnak, mert mélyfekvésű és sok feltöltést igényelt volna.

2./ Mars-téri elhelyezés - igénybe vették volna az egész Mars teret, továbbá a Londoni és Párizsi körúton fekvő üres telkeket - ez sem alkalmas - a levegő nem jó, túlságosan zárt terület.

3./ Fogadalmi templom körüli és a Tisza-part menti elhelyezés. - Ezt az elhelyezést találta a kultuszminiszter is a legalkalmasabbnak, mivel a klinikák itt könnyen megközelíthetők és ez a terület permentes is. 60.

A tervet megvalósítani csak úgy tudta a város, ha a régi városnegyed, a Palánkot lebontatja. A nagy lakásinség idején a város lakóiból nem nagy lelkesedést váltott ki ez a megoldás. A kultuszminiszter és a város között megegyezés jött létre az építkezések finanszírozása tárgyában: A város az építkezésekhez rendelkezésre bocsátja díjmentesen a szükséges telkeket, a költségekhez pedig összesen 3.200.000 aranykeronával járulna hozzá, olyanképpen, hogy ezen hozzájárulási összeg fizetése 3 egyenlő részben volna esedékes.

Az első periódusához tartozó 4 objektumfélépítése 3.200.000 aranykeronába kerülne, amiből 1.065.000 aranykerona jutna a város terhére. Az első építkezési periódus 1930-ra nyerne befejezést. - Míg a teljes befejezés 1935-ig megtörténne. A városi hozzájárulási költségek biztosítása céljából a város 5.500.000 a-

aranykeréna kölcsön felvételét kérte.

Az 5.500.000 aranykeréna /79.750.000.000 papirkerénának felel meg/ fedezetéül a következő városi jövedelmek szolgáltak:

- 1./ A Fogadalmi templom építési alapjára 1927től csak az e célra bérbeadott földek jövedelme.
- 2./ A nyilvános betegápolásra és gyermekvédelem költségeire előirányzott összegek.
- 3./ Az 1.429 holdas egyetemi föld várható bérjövedelme.
- 4./ Az 50 %-os községi pótdadó keretében az előirányzott és az évi kiróvás között máris mutatkozó többlet. ^{61.}

Láthatjuk tehát, hogy a város nem törődve fontos szociális ügyekkel, még a betegápolás és gyermekvédelem céljaira előirányzott összegeket is az egyetem építkezéseire fordította. Pedig Szeged akkor a tüdőbaj, mrigy- és csontgümőkór, csúzos bántalmak és az angolkor hazája. volt. ^{62.} A város lakói több éven keresztül harcoltak, hogy a város a közkórházat úgy-ahogy rendbehozza. Erre nem volt pénz.

Az egyetem alapkövetételére 1926. október 5-én került sor a kormányzó részvételével. Elsőnek a Gyermekklinika építéséhez fogtak hozzá. - Az építkezést három periódusban tervezték:

1./ Gyermekklinika

Belklinika

Sebészeti Klinika

Bonctan és Kórbonctani Intézet

2./ Bőrgyógyászati klinika

Elmegyógyászati klinika

Nőgyógyászati klinika

3./ A még hátramaradt és szükséges épületek. ^{63.}

Az építkezés megindulásával megindult a harc a vállalkozók között is a munkák kivitelezésének az elnyeréséért. Somogyi Szilveszter főigármester biztosította a szegedi iparos vállalkozókat, hogy elsőbbséget biztosít számukra a város. Erre vonatkozólag adat csak egy áll rendelkezésünkre: a sebészeti klinika építését Müller Antal és Násej István szegedi vállalkozók kapták. ^{64.}

Eredménynek könyvelhető el, hogy az építőipari szakmákban néhány évre Szegeden megszűnt az előző évekhez képest a nyomasztó munkanélküliség. A későbbiekben még bővebben foglalkozunk ezzel a problémával /az egyetemi építkezéseken kirebben sztrájkoló munkásokat elbocsátják és helyükbe vidéki munkásokat szerződtetnek./ ^{65.} Alkalemadtán mindig alkalmazták ezt a módszert az uralkodó osztály tagjai.

b A szegedi építkezések harmadik reprezentánsa a tanyai kisvasút. Azon meggondolások hívták életre, amely az elcsatolt területeket, a városhoz tartozó tanyavilág és a szomszédos községeknek a városba való intenzívebb bekapcsolásával akarták pótolni. A kisvasút terve nem a huszas években született. "Aki elgondolta, annak már a csontjai is porrá váltak" - írta 1927-

ben Czibula Antal - valami közbejött véletlen ötlet egyszerre csak felszínre hozta az elfeledett dolgot. Nem történt egyéb, csak az, hogy Miskolcon ócska vas-sinek eladását hirdették, ami valahogy a tekintetes Tanács fülébe jutott. Majd az idő igazolni fogja, hogy a régen áptalt gondolat régen elképzelt megvalósítása olyan sokáig késett, hogy a megérkezések már nem várhatjuk tőle azt, amit 30 év előtt vártunk." ^{66.} A város hatósága részéről 1925 folyamán az összes előkészítő intézkedés megtörtént. A vasút hosszát 62 km-re tervezték 2.871.000 aranykorona /illetve 48.807.000.000 papírkorona/ költséggel. A város az építkezésre 3.600.000 aranykorona /725.000 dollár/ kölcsönt vett fel. A kölcsön főbb hitelügyi feltételei:

- 1./ Évi 7 1/2 %-kal kamatozó törlesztés 20 év leforgása alatt.
- 2./ Az első törlesztés 1926. január 1-én fizetendő.

A kölcsön fedezetül a kereseti adó és forgalmi adó részesedéséből eredő jövedelmet kötötték le. ^{67.} A vasút építési és fenntartási költségeihez hozzájárulási költséggel terhelik meg azokat a földbirtékeket, amely a vasútvonal két oldalán 2000 m-nél nem nagyobb távolságra fekszenek. A vasútépítési járulék 1 kat. hold földbirték után évi 5 aranykorona - a távolabb fekvő földek után évi 3 aranykorona - amely 25 éven át volt fizetendő. ^{68.}

Ezt megismerve egymásután érkeztek a tanácshoz^a tanyai küldöttségek, sérelmesnek tartották, hogy a tanyai vasúthoz külön hozzájárulást fizessenek.^{69.} Az építkezések 1926. március 22-én reggel kezdődtek. Bokor Pál helyettes polgármester tette meg az első kapavágást. De már a munkálatok megkezdése után problémák adódtak. A szegedi kubikusok arról panaszkodtak, hogy a vállalkozók csak a keresztényszocialista földmunkásokat alkalmaznak - így a szegedi földmunkások zömében nem jutottak munkához.^{70.} A vasút közel egy év alatt készült el. Hermann kereskedelemügyi miniszter 1927. február 1-én adta át a forgalomnak. A vasútnak 2 ága volt: A./ a Szeged-erdőiskolai vonal /Szeged-Rudolf tér - Várestanya/; B./ a Kunhalom - Pálffy tanyai vonal /Sárkányhegy - Pálffy tanya/. A vasútnak 14 állomása volt. 4 Diesel mozdony és 16 kocsik közlekedett. Heti piaci napokon 1.500 utast szállított. Naponta 2 vonatjárat indult.^{71.}

A város nagyobb építkezéseket ezenkívül nem eszközölt. Néhány bérpalota épült /Tábor utcában, Országlán utcában, Szent-György utcában és a Szent Háromság utcában./ Tagadhatatlan a tanács jószándéka, hogy intézményesen megszüntesse a lakáshiányt. Csak az volt a baj, hogy a népesség széles, igazán nyomorgó rétegei érdekében nem igen tettek semmit. A bérházakba a lakók kijelölésének és megválogatásának szigorú rendszerén keresztül a dédelgetett egyetemi tanárokon kívül csak azok kaptak lakást, akik a drága lakbéreket is ki tud-

ták fizetni.

Néhány kivétel akadt csak, amikor a város a "munkások" számára épített. Taschler-telepen épültek munkáslakások, valamint a köztisztasági telepen építettek 2 emeletes 34 db 1 szobás lakást. A Csillag téren lévő hatalmas feltöltött városi telken 20 szükséglakást építettek a lebontott palánki házak anyagából. ^{72.} A szándék jó volt a tanács részéről a kivétel nem igen, és nagyon kevés.

A lakásinség leküzdésére legtöbbet az érdekelt szegényemberek maguk tettek - félrevert garasaikból - nehezen felhajtott kölcsönökből a város által kijelölt helyen vályogputrikat emeltek. Így keletkezett Somogyi-telep, Kecskés-telep, Aigner-telep és Pillich-telep. ^{73.} Mindenki azt épített, amit akart és úgy építette meg, ahogy akarta. Még a tűzrendészeti követelményekkel sem sokat törődtek. Az építő vállalkozók még a legtömegesebb építkezés idején sem vágtak zsebre sokat a polgári haszonból. Itt lehetőleg mindenki maga dolgozott. Maga verte a vályogot, rakta a falat. Az építkezéseknél használt anyag zömében vályog és földből vert fal volt /Szegeden a házak 80 %-a vályogból épült/. Nagyon sokan csak egy szobát építettek, amely konyha is volt egyúttal. A telepek a külvárosi részek bajait mind örökölték. Az utcák kövezetlenek, sárosak voltak, nélkülözik a vizet és a közvilágítást. Iskolát nagy könyörgésre kaptak, a többiért reménykedtek. Somogyi-telepen 954, Aigner-telepen 451,

Kecskés telepen 313 lakás épült, de még legalább 4.000 lakásra lett volna szükség. ^{74.}

A stabilizáció nem hozott fellendülést a város tetemes számú kisiparosa számára sem. A város önálló iparosainak a száma 1926-ban 4.356 fő volt. Ebben a számban benne foglaltatnak az ipartestület kötelékébe tartozó képesített iparosok és a szabad iparok üzöi egyaránt. ^{75.} A kisiparban legerősebben vannak képviselve a közönség közvetlen szükségletének kielégítését szolgáló iparágak /cipész 355, asztalos 226, csizmadia 140, női szabó és varrónő 219, bádógos 59, kovács 92, lakatos, géplakatos 127/.

A legáltalánosabb panasz a részükről az anyag és munkaalkalmak hiánya volt. A hitelfeltételek olyan terheket rónak rájuk, hogy a rossz üzletmenet mellett a hasznokat is alig voltak képesek megkeresni. A Dél-magyarország 1925. szeptember 4-i száma a következőkről számol be: "A lakatosnak csak elvértve kerül munkája, ha városi vagy állami munkája nincsen, akár be is csukhatja az üzletét. A kérdezett mester 3 segéddel dolgozik. Lakása és üzlethelyisége után 6 millió koronát fizet. Kereseti adója 240 aranykorona a tavalyi 50 koronával szemben. Jövedelmi adóba 50 koronát fizet. Véletlenül 110 millió korona értékű városi munkát kapott, amelyből 4,5 % csak a kincstári haszonrészesedés. Jövedelmének 75 %-át tehát elviszi az adó." De hasonló jelenségekkel állunk szemben a többi ipar-

ágaknál is. Viharos gyűlések zajlottak le az ipar-
testületben. Kijelentik az iparosok, visszaadják i-
parjogukat, ha nem mérsékelik a kereseti adót. 76.

Az Országos Társadalombiztosítási Intézettől valóságos
elkeseredés hangján beszéltek. A kisiparosság olyan
terhet lát benne, amely egyrészt anyagilag nehezedik
rá, másrészt pedig olyan adminisztrációs munkára kény-
szeríti, amelyet véleményük szerint nem nekik kellene
elvégezni. A kontárkodás rendkívüli mértékben elha-
talmasodott. Elszaporodásuk súlyosan érintette az i-
parosságot. Az iparigazolvány nélkül dolgozó és adót
nem fizető kontárokkal a rendszer iparosok nem tudták
felvenni a versenyt. Ezért kéri Aigner főispán 1927-
ben a miniszterelnököt, hogy járjon el a kereskedelem-
ügyi miniszternél, hogy a jogosulatlan iparüzés-kon-
tárkodás védekezés tárgyában készülő rendeletet mielőbb
adják ki. A rendőri büntető bíró rendelkezései-
nek eredményességét nagyban hátráltatja, hogy az i-
partörvény nem ad módot arra, hogy a kontármunkát be-
szüntessék. 77.

Szeged volt az országban jóformán az egyetlen
hely, ahol a kisipari termelő szövetkezetek részben
életképesnek bizonyultak. Közülük a cipőipari szövet-
kezet egész gyári színvonalra emelkedett. A munkások
létszáma elérte a 300 főt. 78. Egyesült erővel fel-
tudták venni a versenyt a legnagyobb üzemekkel is.
Pl. bojkottot hirdettek a Wolffner-Mauthner bőrgyárak
ellen. 79. Az iparösszövetkezetek mellett érdekes mó-

don alakultak Szegeden a munkások ipari szövetkezetei. Különböző szakma munkásai olyan társak vezetése mellett, akinek iparigazolványa volt, egyesültek és szövetkezeti alapon vállaltak munkát. Az önálló iparosok ezeket a szövetkezeti alakulásokat nem szerették, mert rájuk nézve erős versenyt jelentettek. Sztrájkok esetén pedig a sztrájkban álló munkásoknak valóságos hátvédet szolgáltatottak. ^{80.}

Az iparosság elkeseredett harcot folytatott a hatósági üzemekkel. A kisiparosok célpontjában a hatósági hús és pékműhely állott. A harc olyan elszántan folyt, hogy az iparosok még a kormány elé is felvitték az ügyet. A város ragaszkodott fenntartásukhoz. A "közérdekre" hivatkozott és arra, hogy a várost tetemes anyagi károsodás érné megszüntetésükkel. A város üzemei 1925-ben 861 millió korona hasznot hoztak. ^{81.} 1928-ban a városnak a következő üzemei voltak:

- 1./ Szeged város hirdetési vállalata,
- 2./ Szeged város szeszfőzde üzeme,
- 3./ Szeged város halászata,
- 4./ Szeged város zálogkölcson intézete,
- 5./ Szeged város gőzfürdője,
- 6./ Szeged város téglá és cserépgyára,
- 7./ Szeged város mezőgazdasági üzeme,
- 8./ Szeged város autóbusz üzeme,
- 9./ Szegedi gazdasági vasút,
- 10./ Szeged város köztisztasági üzeme,
- 11./ Szeged városi színház. ^{82.}

Szeged ipari fejlődése tehát 1924-29. között magán viselte az átmeneti gazdasági konszolidációnak minden előnytelen jegyét. Jellemző volt kezdetől az ipari kapacitás kihasználatlansága. A termelés lassú növekedése csak 1926-tól indult meg. A fellendülés elsősorban az építőiparban, illetve a vele kapcsolatos iparágakban, valamint a textiliparban következett be. De az üzemek teljes kapacitásukat ekkor sem használták ki. Az élelmiszeripar is óriási nehézségekkel küzdött, elsősorban a mezőgazdaság általános pangása a külföldi iparcikkek versenye, valamint a belföldi fogyasztás csökkenése miatt. A fellendülés labilis voltára utalt, hogy már 1927. folyamán több üzem volt kénytelen beszüntetni működését, vagy jelentős üzemredukcióval dolgozni. Pl. a Terópia debeggyár megszűnt, 120 munkás került az utcára, vagy a Vajda-féle kefégyár, 50 munkást foglalkoztatott, a Ferrária vasárugyár 100 munkást foglalkoztatott. Az Ariadne kötszövőgyár 200 munkást helyett 50-60 munkással dolgozott, a cipőgyári üzemekben 200 munkás vesztette el kenyerét. 83.

b./ Szeged mezőgazdaságának alakulása a stabilizáció időszakában.

A magyar mezőgazdaság még nagyobb nehézségekkel küzdött, mint az ipar. Az itt termelt nemzeti jövedelem 1913-29 között 5-10 %-kal csökkent. A szántóföldi művelésben a legtöbb termény változatlanul a búza maradt. Vetésterülete lényegében semmit sem változott. Az egyetlen pozitív változást csupán a cukorrépa és a tengeri termelésének jelentősebb emelkedése, valamint az ugarterület csökkenése mutatta. Ha a vetésterületet birtoknagyság szerint vizsgáljuk, úgy a kisbirtokoknál, de még a kulák gazdaságoknál is a búza, a kukoricatermelés a döntő. A takarmányfélék, ipari növényeknek a nagybirtoknál, különösen 1.000 holdon felül, volt jelentősebb részesedése. A művelés csakély javulása, az alacsony műtrágyahasználat következtében a legfontosabb növények terméshezama egyáltalán nem nőtt, sőt esetenként még inkább csökkent. 1925-29. között átlagban 3 %-os növekedésről beszélhetünk. Az egy lakosra jutó termelés értéke és mennyisége viszont csökkent, hiszen a lakosság lélekszáma emelkedett. A 20-as években az állattenyésztés számszerűen messze elmaradt a háború előttihez képest. A szarvasmarhaállomány 15 %, a juhállomány 36 %, a sertésállomány több mint 20 %-os elmaradást mutatott. A mezőgazdaság még a lakosság több mint 50 %-ának nyújtott rendkívül szerény megélhetést.

Fejlődésének üteme már jóval elmaradt a népesség mögött. 84.

A mezőgazdasági termelés stagnálásának, lappangó krónikus válságának természetesen egyik okozója volt a mezőgazdasági világválság. Ez a válság, amely az első világháború végétől kezdve krónikusan tartott az 1928. évi rendkívül súlyos, az ipari válsággal összefüggő agrárválság kitöréséig.

A mezőgazdaság krónikus válsága alól Szeged sem kivétel. Az ország egyik legnagyobb birtokosú városa. Lakosai közt az első helyet a mezőgazdaság foglalta el - vagyis 36 %-ot. A város határa 141.000 kat. hold területét foglalta el. 85. Határának volt olyan területe, amely közelebb esett Kistelekhez, sőt Kiskunfélegyházához, illetőleg Szabadkához, mint Szegedhez.

Szeged a törpe és kisbirtok igazi hazája volt. Nagybirtokos csak egy volt, maga a város. A belterület leszámításával kb. 70.000 kh. művelés alatt álló földingatlan volt. Ennek a területnek jelentős részét, közel 50.000 kh.-at kishasznabérletek formájában hasznosította. A 10.000 kh. bérleten 15.000 kisbérlet élt. A kisbérleteken még ún. albérlek is voltak. Egy-egy 10 holdas bérleten olykor 2-3 család is élt. Így egy-egy családnak mindössze 2-3 kh. homokföld jutott. A város határában a magántulajdonban lévő földek egy részét is kiadták bérbe a tulajdonosok. A bérletek zöme 1-10 hold, illetve 10-20 hold között volt.

A bérföldek megoszlása a következő volt:

Birtokok	1 holdig	8.145
Birtokok	5 "	2.945
Birtokok	10 "	4.108
Birtokok	10 holdon felül	12

Az összes bérbirtokok száma: 15.216

A 10 holdas bérlők száma az új osztásokban 1924. után igen elszaporodott, 50 kh.-nál nagyobb bérlet nem volt.^{86.} Szeged birtokállománya a földbirtokreformmal sem változott jelentékenyen. Az Országos Földbirtokrendező Bizottság ítélete alapján Tápé község alatt fekvő Nagykemes 229 kh. területét, később megállapított áron, a tápéi igénylők váltották meg. Mig az újszegedi birtoktestből ugyancsak az O. F. B. ítéletével a szőregi igényjogosultak részére 95 kh.-at, valamint a szentiványi lakosoknak az újszegedi felső Tisza-parton 495 kh.-at hasítottak ki. /Jellemző, hogy mind a három területet gyakran fenyegette az árvíz./ Nézzük meg mi volt a város vezetőinek véleménye a földreformról:

"A közvélemény, sőt a politikai élet véleménye is teljesen téves beállítások áldozata lett - a törvényhatóságok földbirtokának kiosztása katasztrófális gazdasági és kulturális összeomlásra vezetne." ^{87.}

- Vagy: "A földreform a legsúlyosabb oka a rossz terméseredményeknek. Az új tulajdonosok kukoricát, babot, krumplit termelnek házi szükségleteik céljaira - nem

fektetnek súlyt a gabonatermesztésre..." 88.

De ha a vitézi telkekről volt szó, más a véleménye a városnak és Gömbös Gyulának is. Csongrád Vármegye Vitézi székének 656 vitéze volt és 3.526 hold vitézi telek fölött rendelkezett. Ezek a vitézi telkek a vármegyében bár szétszórva feküdtek, a legtöbb azonban mégis Szegeden és Szegedhez közel volt. 89.

"A nemzet erősségét szolgáló egyedeknek kezébe kell hogy kerüljön a föld." 90.

A Városhoz legközelebb eső kötött talajú fekete-földeken jobbra magánbirtokokat és olyan bérleteket találunk, amelyeknek a bérlői az őstermelést csak kiegészítő foglalkozási, kereseti ágként üzték, pl. közalkalmazottak, a városi polgárság tagjai, vagy az ún. szabádfoglalkozásúak. A bérletek nagysága ezen a területen általában 250-400 m²-ös ház hely és kert, valamint 1-2 holdas szántóföld volt. A tanyai homok-földeken a bérletek nagysága 10-15 kh. 91.

A tanyai bérletek időtartama 25 év, a városhoz közelebbieké 10, ritkán 20 év, de olykor csupán 3 év volt.

Szegednek 125.000 lakosa volt /1926./, melyből több mint 40.000 embert a tanyákon élt. Magában a városban is jelentékeny számmal laktak földművesek - az egész Alsóváros gazda-városrész volt. A tanyavilágot a várossal rendkívül csekély és rossz úthálózat kö-

tötte össze, a közlekedés szinte lehetetlen volt. 1926-ban a város 141.000 holdas határában mindössze 100 km műút volt. 54 km szikelt út, 50 km ki nem épített út. ^{92.} Az utak nagyrésze rossz, homokos, esős időben tengelyig érő sár akadályozta a közlekedést. Így a tanyai ember ritkán jött a városba. Ezen a problémán próbált segíteni a város a kisvasút felépítésével. /A későbbiekben erre még visszatérünk/ Ezek az útviszonyok bizonyos mértékben meghatározták a tanyai termelést is.

Szeged mezőgazdasága erősen külterjes képet mutatott. Ezt jól szemlélteti a földterület művelési ágak szerinti megoszlása. ^{93.}

Földbirtokos, földbérlet neve	össz.ter.	szántó	kert	szőlő	rét	erdő
	kat.hold	föld				

Szeged Ej.v.	64.574	28.455	406	2.362	4.053	7.550
--------------	--------	--------	-----	-------	-------	-------

Kisbérletek összesen:	48.826	27.236	402	2.354	3.653	--
-----------------------	--------	--------	-----	-------	-------	----

legelő	nádas	földadó alá nem eső
--------	-------	---------------------

Szeged Ej.v.	15.094	210	6.444
--------------	--------	-----	-------

Kisbérletek összesen:	15.008	124	49
-----------------------	--------	-----	----

Az adatok az átlagos alföldi jelleget mutatják. Elsősorban gabonát és kukoricát termeltek. "Kenyérre és szalonnára való legyen" - mondta a tanyai ember, - de nem csak ez a felfogás miatt, hanem a piactól való távolság is befolyásolta a termelés ilyen alakulását.

Nézzük meg a szántóföldön termelt növények %-os arányát:

<u>Termények megnevezése</u>	<u>%-os arányszám</u>
rozsa	26,7 %
tengeri	25,2 %
búza	21 %
lucerna	5 %
burgonya	5 %
paprika	4,8 %
árpa	3,1 %
takarmányrépa	2,1 %
zab	1,8 %
őszikáposzta	0,9 %
zabesbükköny	0,9 %
kertiek a szántón	0,8 %
csalamádé	0,6 %
dinnye	0,5 %
takarmányrozsa	0,4 %
bab	0,2 %
köles	0,2 %
maglucerna, borsó, cirok, tök, mák, lencse	0,1 %
	<hr/>
	100 %

Megállapíthatjuk az adatokból, hogy a szántóföld 76 %-át kalászosok és tengeri foglalta el. Ha a Gazdasági Felügyelőség jelentéseit tanulmányozzuk az egyes gabonaféleségek terméseredményeiről és azt összehasonlítjuk a békeévek átlagával, igen szomorú eredményt kapunk. 95.

Termények megnevezése	Országos átlag 1911-15-ben	Szegedi átlag 1923-25	Szegedi átlag 1927-ben
őszi búza	7,6 q	7,5 q	6,8 q
őszi rozs	6,8 q	6,2 q	5,2 q
őszi árpa	7,8 q	7,6 q	5,8 q

A fő terményekből a békeévek terméseredményeitől elmaradtak, sőt az országos átlagot semmiben sem tudták elérni. Tehát a terméseredmények állandó csökkenését figyelhetjük meg. Az 1927-es eredmények sokkal gyengébbek, mint az 1923/25-ös évek eredményei és az 1911/15-ös országos átlag. Ennek egyik okát arra vezethetjük vissza, hogy a város bérföldjein rablógazdálkodás, a talaj teljes kiuzsorázása folyt. Ennek a gazdálkodási módszernek természetesen több oka volt. Egyrészt a bérlők többsége nem ismerte a helyes mezőgazdasági eljárásokat /vetésforgó, talajerőjavítás stb./. Jelentős részük csak az ősöktől látott eljárásokat folytatta. Másrészt az elégtelen talajerőjavítások, aminek oka a bérlők tökeszegénysége, a hatalmas

bérhátralékok voltak.

A főispáni jelentésből kitűnik, hogy az 1927-es év II. felében a 9.195 bérletből 2.071 bérlőt mint hátralékost kellett kimutatni. A hátralékok nem hogy csökkentek volna, hanem 305.630 pengőről 469.589 pengőre, vagyis 163.959 pengővel emelkedtek. A főispán szerint a bérlők nagy részénél vagy a fizetési készség, vagy a fizetőképesség hiányzik. ^{96.} Az igazságot inkább az utóbbi megállapítás tartalmazza.

A csökkenő állatállomány is alapjában befolyásolta a talajerőjavítást. A műtrágyák alkalmazását próbálta a város népszerűsíteni, de a tőkeszegénység az alkalmazását erősen befolyásolta. Hiába oldódott meg a szállítás a kisvasút révén, a gazdák nem tudták azt megvásárolni.

Befolyásolta a termésátlag alakulását, hogy állandóan újabb és újabb betegségek léptek fel a gazdasági növények között. Ezek a betegségek, a termelési költségen alul álló értékesítési lehetőségek mellett, újabb és vissza nem térülő kiadásokat jelentettek az amúgyis versenyképtelenné váló gazdáknak. Ha pedig nem alkalmaztak növényvédőszereket, akkor az egész termés tönkrement. A növényvédőszerek pedig rendkívüli drágák voltak, a bérlők többsége számára szinte megfizethetetlen. ^{98.}

"A termésfokozás problémája elsősorban a kisközfalvi problémája" - adta elő a város gazdasági felügyelője. - A kisközfalvi gazdaságok részben kedvezőtlen anyagi helyzetük, részben pedig, mert az intenzívebb gazdálkodási módszereket nem ismerik, búzából és rozsból 2 1/2 - 3 Q-val kevesebbet termelnek holdanként. Ezért vetőmag akció megindítása szükséges - a műtrágyázás fokozásának az előmozdítása. - De míg a kisközfalvi gazdaságok kezén van a búza és rozsterületnek kb. 70 %-a, addig az összes műtrágya fogyasztásból mindössze 25 % esik rájuk." 97.

A problémára a város vezetősége is felfigyelt. Az iparkamara 1925-ös jelentésében a következőkre hívja fel a figyelmet: "A magyar mezőgazdaságnak a következő évek folyamán teljesen új vámpolitikai és külkereskedelmi orientációra kell berendezkedni. A gazdák a szemes termények túlnyomó termesztéséről más gazdasági ágazatok kultiválására térjenek át" /pl. tojás, gyapjú, baromfi, toll, tej, tejtermékek, kakarmányrépa, olajosmagvak, gyümölcs, szőlő/. Ebből a célból létesítették Szegeden az Alföldi Mezőgazdasági Intézetet. 99.

Aigner főispán megnyitójában hangoztatta: az összes szegedi és környéki kisebb gazdasági egyesületeket egy erős egységbe kell tömöríteni. A cél: jó vetőmag, nemes szőlőfajták és gyümölcsfajták minél szélesebb körben való elterjesztése.

Bizonyos eredmények mutatkoztak a gyümölcsstermelés területén. Azonban a gyümölcsexportet több körülmény hátráltatta. Egyik akadály volt az, hogy nem volt egyöntetű a termelés - többféle fajta volt honos a szegedi vidéken. Kiküszöbölését nagy feladatnak tekintették. Nagy várakozással tekintettek a kisvasútra. Közvetlen gyümölcsvonatok indultak Szeged-Bécs és München között. - Szegedről a gyümölcsvonat 16 óra alatt érkezett Bécsbe. És itt van a másik hátráltató körülmény - a MÁV a gyümölcsszállítmányoknak óriási kedvezmény adott, de Szeged és vidéke ebből is kimaradt. 100.

Szeged mezőgazdaságának erősen külterjes voltán ezek a próbálkozások és a paprikatermelés sem módosított lényegesen.

A paprikatermelés a földnélküli szegényparasztok, kisbérlők, napszámosok részére az életet jelentő kereseti forrás volt. Igen munkaigényes termesztése és kikészítése. Kb. 3.000 család 3.500-6.000 holdon foglalkozott termesztésével.

A paprika a török idők maradványa. A talaj is a legjobb itt a számára - iszapos, homokos, humuszdús vályog. Innen terjedt el országszerte, főleg Kalocsa és Fajsz vidékére, amelyek már Szegednek nagy belső vetélytársat is jelentettek ebben az időben.

A szegedi paprikatermelés őshazája Alsóváros, Röske, Szentmihálytelek, továbbá a szegedi tanyavilág déli

területei egészen Szabadkáig. ^{101.} A paprikával beültetett terület nagysága és a termelésével foglalkozók évenkénti száma aszerint változott, ahogy a megelőző évek terméseredményeinek és értékesítési lehetőségeinek konjunktúrális viszonyai alakultak. Pl. 1924-ben az előző évek magas ára arra indította a gazdákat, és a bérlőket, hogy sokkal nagyobb területet ültessenek be paprikával. Az időjárás id kedvező volt. A holdankénti átlag elérte a 250 füzért, ami igen magas termésátlagot jelentett. Készáruban 200 vagonra lehetett becsülni a termést. Az így kialakult alacsony árak miatt sokan a következő évben felényi és kétharmadrésznyi területet ültettek csak be. A paprika ára 40.000 koronáról 17.000 koronára esett. Az alacsony árak folytán az exportlehetőség azonban megnövekedett. Még árban is sikerült a spanyol paprikával versenyezni. Az ilyen árak állandósulása a termelést hozta volna válságba. ^{102.}

Szegeden a paprika feldolgozása szinte háziiparrá vált, ami igen sok embernek nyújt állandó /még télen is/ foglalkozást. Február végén, március elején gondosan készített kései melegágyakban nevelték a palántákat, május második felétől ültették ki az apróra megmunkált és jól megtrágyázott földbe. Kapálása, feltöltése és háromszári szedése, majd kikészítése folyamatos munkát jelentett.

A hüvelyek füzése, szárítása, a mag áztatása, de kü-

lönösen a hüvelyek hasítása és őrlése tekintetében olyan magasra emelkedett a szegedi nép saját találmányú "technikája", hogy azt utánózni nem tudták. ^{103.} Feldolgozása és kereskedelmének évadja nem esik egybe a naptári évvel, hanem október 1-től szeptember 30-ig számították. Nagyon veszélyes versenytársat jelentett a spanyol paprika a külföldi piacokon. Előidézője volt a huszas évek paprikaválságainak, áringeradozásainak, amit nagyon megsínylett a kistermelő társadalom. A spanyol paprika rosszabb minősége ellenére kelendőbb volt az európai piacokon. A környező kisantant államok politikai okokból inkább a spanyol piacot keresték, ami egyben olcsóbb is volt. Szállítási nehézségek miatt is az amerikai piacot is elhódította előlük. /A spanyol paprika 3 hét alatt Amerikában volt, míg a magyar paprika szállítási ideje a 3 hónapot is meghaladta./ Így a fő exportterületet Németország, Olaszország és Ausztria képezte. A szegedi paprika hírnevének sokat ártott az elburjánzott hamisítás. A város törvényhatósága vegyvizsgáló állomás felállításával, s a piac hatékony ellenőrzésével próbálta védeni. A külföldi bizalmának megőrzése végett a paprikát az állami vegyakisérleti állomás hivatalosan vett minta alapján minősítette és állami zárral látta el. A 61466/F.M. - 1922. sz. rendelet elrendelte, hogy a "Szegedi" jelzés csakis szigorúan a szegedi származású paprikát illeti meg. Erre szükség is volt,

bár kezdetben nagy elkeseredést okozott a termelők között. 104.

A paprikatermelés a földnélküli szegényparasztok, a napszámosok részére is életet jelentő kereseti forrás volt, hiszen munkaigényes volta miatt napszáma magasabb volt, mint a többi mezőgazdasági napszámé. Munkaalkalmat találtak a paprikakikészítőknél /1928-ban 661 volt a számuk/, valamint a paprikamalmekben /számuk 20/. 105.

Igen alacsony volt a 20-as években az állattenyésztés színvonala. A város gazdaközönsége aránytalanul kis területen foglalkozott takarmánytermesztéssel. A határban nem egészen 5.000 kh-on termeltek takarmányt, vagyis az összterületnek alig több mint 3 %-án. A rendkívül alacsonyfokú takarmánytermesztésnek egyenes következménye volt az állattenyésztés állapota. A város nem törődött intenzíven az állatállomány fejlesztésével. Ez összefüggött azzal, hogy aránytalanul kevés volt a takarmánytermesztés, nem volt jövedelmező a legelőtartás, nem volt megfelelő - elsősorban a kisbérleteken - az ígasállatokat igénylő mélyszántás. trágyázás. Alacsony volt a meglévő állatok termékhözama. A város tulajdonát képező külső legelő területek jövedelme csekély volt, mivel az oda kihajtott jószágállomány mindössze 50 %-a volt annak a mennyiségnek, amennyit eltarthatott volna a terület. 106. A gazdák az egyre csökkenő állatállományt

nem szívesen hajtották a városi legelőkre, mivel a legeltetési díjak magasak voltak.

Szerepet játszott nyilván az állattenyésztés elégtelenségében az is, hogy a kisbérelőknak kiadott rét szakszerű, intenzív kezelését nem biztosították. A gazdasági felügyelő több alkalommal arra ösztönzi a várost, hogy a kisbérleteken a bérbeadás alkalmával szabja feltételnek a szálastakarmány termesztését meghatározott területnagyságban, pl. a bérlemény egyötödén. Enélkül nem lehetett elképzelni az állatállomány javulását, pedig ez nagymértékben növelte volna a föld termőképességét is. Károsan befolyásolta az állattenyésztést az is, hogy kevés volt a tenyészállat. Az állatszámlálások alkalmával 25 %, olykor 40 %-os hiány mutatkozott. Bár a város vezetése tisztában volt ennek az állapotnak a következményeivel, néhány országos akción kívül - olcsóbb, vagy hitelre vásárelt tenyészállatok juttatása - nem tett semmit. 1928-ban a földművelésügyi miniszter 30.000 pengős hitelkeretet engedélyezett az ún. jutalékos hitel terhére tenyészállatok beszerzésére. 107.

A legelők felosztása óta számszerűleg visszafejlődött a szarvasmarha tenyésztés. Sajátos jelenség, hogy a gazdák a városban és a közeli külterületeken tejelő tehenészetet üznek. Az ő kezükben volt a tehénállomány mintegy 40 %-a. A visszafejlődést mutatják a következő szám adatok:

1911-ben 14.608 szarvasmarha

1926-ban 13.816 "

Szintén hanyatlást mutat a sertéstenyésztés. Szinte kizárólagosan uralkodó fajta a mangalica - a fajta már satnyult - igen célszerű lett volna a felfrissítése. Járványok alkalmával feltűnően nagyszámban pusztultak. De kapcsolatban volt a szalámiipar hanyatlásával is - nem volt kellő ösztönzés.

A számadatok is hasonló képet mutatnak:

1911-ben 34.952 sertés

1926-ban 24.110 sertés, ebből csak 87 db a hússertés.

A hajdan oly híres juhászat is mind kisebbre zsugorodott.

1911-ben 26.434 db juh

1926-ban 19.069 db juh volt a város birtokain. ^{108.} Mutatja az is, hogy a város mennyire nem törődött az állatállomány fejlesztésével, hogy a létszámcsökkentéskor Szeged-Alsótanyán és Felsőtanyán is megszüntették az állatorvosi állásokat. A gazdasági felügyelő jelentette is a polgármesternek, hogy az állatorvosi állások megszüntetése óta a tanyai gazdaságkodás, állattenyésztés, különösen a szarvasmarha és sertéstenyésztés nagy arányban hanyatlott. Okát a vidék nagymérvű és sokféle infiniáltsága mellett abban látta, hogy a tanyavilágnak fokozottabb állategészségügy előirányzott szolgálatra lett volna szüksége. ^{109.}

Kereskedelem

Az ország helyzetében a háború után bekövetkezett változások a kereskedelemben elletétes hatásokat eredményeztek. A belkereskedelem a háború után visszahanyatlott. Okai közé sorolható több más tényező mellett a határváltozás.

Több nagy város, amely korábban kereskedelmi központ volt, befolyási területeit elveszítette. Határszélre került, kereskedelmi szerepe erősen korlátozódott. Így elsősorban Szeged, Pécs, Miskolc, Szombathely került hasonló helyzetbe.

A háború előtt a Monarchia termelésére kiterjedő közvetítő nagykereskedelem, a terménykereskedők funkciója erősen lecsökkent.

Az új viszonyok között a 20-as években a szűkebb piacon a gyárak is jelentékeny kereskedelmi tevékenységre rendezkedtek be, kevésbé utalták magukat közvetítőkre.

Jellemző körülmény volt, hogy ennek ellenére a kereskedők száma állandóan emelkedett. Évente átlagosan 3.500 - 4.000 új kereskedelmi jogosítványt állítottak ki. Háromszor annyit, mint a század első évtizedeiben. Az évtized végére, 1930-ban az országban 51.177 önálló kereskedő által fenntartott üzlet működött. Ebből csupán 3.340 /6,5 %/ volt a nagykereskedés. Az üzletek több mint fele fűszer és vegyeskereskedés. Jellemző a koncentráltság és a specializáltság alacsony foka.

Ezekben az években Európa-szerte a külkereskedelmi kapcsolatok fejlődésének megrekedése megfigyelhető volt. Az európai országok külkereskedelme 1929-ben csupán 1 %-kal haladta túl az 1913. évi. A magyar külkereskedelem a háború utáni mélypontot követően mind a behozatal, mind a kivitel területén emelkedett. A behozatalt - kisebb ingadozásoktól eltekintve - állandó, de lassú emelkedés jellemzi.

A kivitel az évtized első felében gyorsan nőtt, 1925-ig több mint megnégyesződött.

Az évtized második felében 1929-ig egy szinten stagnált. - Ez is mutatja a kiviteli piacok kiszélesítésének a nehézségeit.

A behozatalban a fűtőanyagoké a vezetőszerp, valamint ipari félkészárúk és gépek /textilipari gépek/ importja még jelentős.

A kivitelben a vezetőszerp a mezőgazdaságé volt. - Búzát, illetve élő állatot exportáltak. Új kiviteli ágként jelenetkezett a baromfi.

Külkereskedelmünk a 20-as években is még főleg a volt monarchia területek felé irányult. A hagyományos piacok szerepe a külkereskedelemben mutatta, hogy az ország kevésbé tudott ténylegesen bekapcsolódni a nagy nemzetközi forgalomba. 110.

Szeged nagykereskedőinek vevőközönségét a háború előtti esztendőkből 50-70 %-ig a vidék szolgáltatta /gondoltunk itt Bácskára/. Kisebb mértékben szerepelt

vásárlóként maga a város lakossága és a külföld felé irányuló export. A háberúval, majd a határok megváltoztatásával a leginkább vásárlóképes /de egyben mint felvásárló telep szerepelt/ vidékeit egycsapásra elveszítették a város nagykereskedői.

Az általános pangás időszakát a szegedi kereskedelem és iparkamarai terület kereskedelme nagyobb összeomlások nélkül élte át. Az országos tendencia itt is érvényesült. A kereskedők száma itt is szaporodott. 1920 végén 2.700, 1925-ben 3.971. volt a kereskedők létszáma. ^{111.}

Az árak folyamatos emelkedéséből adódó konjunktúrális lehetőség az egyik legfőbb oka a létszámelkedésnek. 1924-ben naponta átlag 5-6 ezer áruval megrakott szekér bonyolította le Szeged és a környéki helyiségek közötti áruforgalmat. ^{112.} Az árúbozság azonban nem jelentette, hogy egyben olcsóság is uralkodott volna. Az újságokban arról olvashatunk, hogy egyre nagyobb drágasági hullám öntötte el a szegedi piacot. A szegedi index szerint 40 %-kal drágultak egy hét alatt a közszükségleti cikkek.

<u>1924. február 15.</u>	<u>1924. február 24.</u>	
1 kg hús	17.000 korona	19.000 korona
1 kg zsír	24.000 korona	28.000 korona
1 kg liszt	3.350 korona	4.450 korona
1 liter tej	2.000 korona	2.500 korona

^{113.}

Szeptemberben a tej ára már 4.000-4.500 - csarnokban pedig 5.000 koronára emelkedett. Így az élelmiszerek Szegeden ~~15-20 %-kal~~ voltak drágábbak, mint az ország bármely városában. ¹¹⁴. A szanálási nehézségek következtében az árak igen magas színvonalon stabilizálódtak. Az üzleti forgalom minimálisra zsugorodott. A karácsonyi forgalom 1925-ben az 1924-es forgalomnak csupán 40 %-át érte el.

¹¹⁴ Nyomasztóan nehezedett a kereskedelemre a válság, amely az üzleti pangásban jutott kifejezésre. Pusztulás küszöbén állt a kiskereskedelem - olvashatjuk az Új Nemzedék július 4-i számában. Olvashatunk arról is, hogy siberek kezébe került a kiskereskedelem. 1925-ben egyre több kereskedő kért csődönkívüli kényszeregyezséget, hogy legalább vagyona egy részét át tudja menteni jobb időkre. ¹¹⁵. Ez a folyamat a korona stabilizációjával ugyan véget ért, de a kereskedők helyzete, különösen a kis egzisztenciáké nem sokat javult. 1927 folyamán majdnem pereskedésre került sor a város és a Tisza Lajos körúton lévő üzletek tulajdonosai között. Tisza Lajos körúton tartották a hetipiacot. A polgármester a város tisztaságára hivatkozva, egy-egy hetipiaci napon rengeteg szemét halmozódott fel a belvárosban - a tanyai piacot a Rudolf-térre helyezte át. A tanyai kisvasútnak is itt volt a végállomása és jobban megfelelt a piac céljaira, mint a körút.

A kereskedők felkeresték a polgármestert, majd a főispánt és kérték, hogy a piacot helyezze vissza a Tisza Lajos körútra. A hetipiac áthelyezése a tünk szélére juttatja őket - panasztolták. A forgalmat teljesen eltereli s Szeged legfontosabb részét teszi kihalttá. 116.

A polgármester hajthatatlan maradt. A kereskedők jelentős számú vevőt veszítettek.

Szeged életében fontos volt ez a küzdelem, amelyet a város az elvesztett fogyasztópiacok visszaszerzéséért folytatott, illetve új piacokat keresett az elvesztettek helyébe. Ezt a tanyavilág teljesebb bekapcsolásával próbálták rekompenzálni. Ilyen célt szolgált elsősorban az alsótanyai gazdasági vasút megépítése. Az 1927-ben üzembe helyezett gazdasági vasút forgalma igen jelentékeny volt. A szállított utasok száma /1927-ben/ 307.287-ről /1928-ban/ 341.400-ra emelkedett. Az áruszállítások az 1927 évi 19.853 tonnával szemben 46.642 tonnát tettek ki. Kedvezően hatott a vasút a város élelmezési, ipari és kereskedelmi viszonyaira. A behozott élelmiszerek, valamint a kivitt ipari úruk és készítmények mennyisége emelkedett.

1928-ban a kisvasúton szállított tejtermékek mennyisége: 223, gyümölcs 530 tonna, hüvelyesáru 27 tonna, szárnyasjóság 193 tonna, bor és must 5.145 tonna, zsiradék 61, hagyma 36, burgonya és takarmányrépa

329 tonna, gabonaneműek 3.468, liszt és őrlemények 832 tonna volt. A gyengébb minőségű területek termőképességének fokozására 2.503 tonna műtrágyát szállítottak ki.¹¹⁷ Mindezek ellenére a még mindig túlméretezett szegedi ipar és kereskedelem szükségét érezte, hogy a város minden lehetőséget kihasználva, az újabb és újabb piacok megnyitásáról gondoskodjék. Ezt a célt szolgálta a Kamarának az algyői hid, a bajai műút megvalósításáért indított akciója. De ezt a célt szolgálta volna a Szeged-nagykikindai vasútvonal megnyitása is.¹¹⁸ Ha nem is várták azt a lökötő forgalmat, mint amilyen a háberú előtt volt, de ez is újabb lehetőséget jelentett a város kereskedői számára. Szeged gazdasági életében két nagyobb terménykereskedelem - a gabona és a paprikakereskedelem játszotta a vezetőszerepet.

Az összes jelentősebb budapesti cégek tartottak Szegeden terményfelvásárló kirendeltséget. Az önálló szegedi gabonacégek is igen jelentős forgalmat bonyolítottak le. A szegedi Agrária Kereskedelmi RT. jelentései alapján láthatjuk, hogy az 1924-29. közötti időszakban igen nehézkes volt a gabonaexport. A környező államok inkább az olcsóbb kanadai búzát vásárolták. Kivételt képezett az 1928-29-es esztendő, amikor búzából nálunk is rekerátermés volt.¹¹⁹ De politikai okok is közrejátszottak a magyar búzaexport visszaesésében. A terménykereskedelemmel kap-

cselatan meg kell említeni, hogy részben Szeged közvetítésével bonyolódott le a makói hagyma és a tiszántúli cirek export is.

Még a visszaesés éveiben is a terménykereskedelem egyik legjelentősebb ágazata a paprikakereskedelem volt. A század elejétől meglehetősen nagy viszontagságokon ment keresztül. Jellemző módon a háború óta megszűnt a behozatal paprikából. Külforgalmának az adatai a következőképpen alakultak:

	behozatal	kivitel
1914-ben	8.515 q	9.313 q
1924-ben	-	10.199 q
1925-ben	-	14.751 q
1926-ban	-	11.033 q
1927-ben	-	8.553 q 120.

A kivitel kezdetben emelkedést mutatott, majd 1926-27-től stagnált. A paprikakivitelt 1924-ben szabadtotta fel az állam. A hirtelen meginduló konjunktúra problémákat is okozott a termelők és kereskedők között. Érdekeik nem mindig estek egybe. Sokszor kellett a polgármesternek, mint döntőbírónak fellépni közöttük. Így nem egy alkalommal nemcsak külföldi, hanem budapesti cégek és a kereskedők megkerülésével, közvetlenül a termelőkkel kerestek összeköttetést. Olyan megfontolások vezették őket, hogy így jobb és olcsóbb áruhoz jutnak. Más alkalommal a paprikamal-

mosok küldöttsége jelent meg Somogyi Szilveszternél, hogy védelmet keressenek, mert a kereskedők füzéres paprikát szállítanak külföldre. Szerintük az országból olyan nyersterményt tilos kiszállítani, amit a magyar ipar készáruvá is fel tud dolgozni. "A paprikafeldolgozó ipar így tönkre megy és kenyerét veszteti 4-5.000 hasitómunkás és paprikamolnár." - panaszták. A polgármester állásfoglalása a következő volt: "Tény, hogy a paprikaiparra nézve sérelmes a füzéres paprika tömeges kivitele, de az ország most olyan gazdasági helyzetben van, hogy mindenféle kivitelt fokozni kell." 121.

Beszámolnak arról is a korabeli újságok, hogy nagyon sokan a paprikakereskedők, sőt a termelők közül is nem elégedtek meg a rendes kereskedői forgalommal és piaci árusítással. A hét bizonyos napján összejöttek kocsmákban /Feketesas, Valéria-téri és Parádi-féle vendéglők/ és bor mellett adogatták el kisebb mennyiségben paprikájukat. Egy-egy razzia alkalmával 8-10 olyan paprikást találtak, akiknek nem volt engedélyük az árusításra. 122. Ezt igen sérelmezték a kereskedők, de a város is, mert a forgalmi adó egy részétől így elesett./Igy nem a kereskedők, hanem a saját érdekében harcolt a zugárusok ellen./ A szegedi paprikatermelők és kereskedők küldöttsége többször felkereste a földművelésügyi minisztert. Elpanaszolták, hogy az utódállamok részéről súlyos visszaélések történtek. Egyes importőrcek a szegedi papri-

kát 1, 2 és 5 kg-os zárolt csomagokban vásárolták. Nagy mennyiségű spanyol paprikával keverték és a keveréket tartalmazó zsákokra a szegedi vizsgáló állomás címkéjét húzták rá. Féltek, hogy a magyar paprika hírnevének a romlásához fog vezetni és erélyes intézkedést kértek.¹²³ Ez azonban nem történt meg. Próbálták ugyan védekezni a hamisítások ellen, de az újból és újból napirendre került.

A terménykereskedelem különböző cikkeivel foglalkozó kereskedelmi ágazatok után a fűszer és gyarmatáru kereskedelem volt legerősebb. A nyílt árusítású üzletek mellett volt több olyan nagykereskedői és ügynöki ág is, melyek a helyi kereskedők ellátása mellett az összes környező városokkal élénk összeköttetésben álltak. A közönség közvetlen szükségletének ellátását szolgáló üzleteknek minden ágazata kellően képviselt volt Szegeden. A kimondottan városi üzletek leginkább a Tisza Lajos körúton belül helyezkedtek el, a többi üzlet pedig a körúton a piac közelében. Az első igazán "modern" üzletház 1926-ban épült a Kárász utcán.¹²⁴

Míg az exportot a város és az állam is minden módon támogatta /lásd a paprika fűzéres exportja/, addig az import elé jelentős akadályokat gördített. 1926-ban a belügyminiszter körrendeletben hívta fel a törvényhatóságok figyelmét, hogy külföldi gyárt-

mányú iparcikkeket csak abban az esetben vásárolhatnak, ha erre előzetes belügyminiszteri engedélyt kaptak. Ennek ellenére Szeged szabad királyi város tanácsa külföldről 2 db öntözőgépkocsit rendelt meg anélkül, hogy a külföldi beszerzéshez szükséges engedélyt előzetesen kieszközölte volna. A belügyminiszter a főispántól kért erről az ügyről felvilágosítást, /ki volt, vagy kik voltak azok a városi tisztviselők, akik az öntözőgépkocsik megszerzését intézték./ ¹²⁵.

A miniszter leiratában figyelmeztette a várost - "példás büntetést érdemel az, aki a magyar ipar fejlődését bármivel is gátolja." Egy alkalommal Szeged kereskedelmében is megtörtént az a példátlan eset, hogy szovjet kereskedelmi vállalattal teremtettek kereskedelmi kapcsolatot. 1927. februárjában négy szovjet kereskedelmi megbízott érkezett Szegedre, hogy a vasárnapi vásáron levakat vásároljanak. A szovjet megbízottak látogatását súlyos diplomáciai bonyodalmak előzték meg. A kormány a legmesszebbmőbb óvatossággal kezelte a vendégeket. Állandó rendőri ellenőrzés alatt állítottak, még akkor is, amikor a Mezőhegyesről felhajtott nóniuszok között ke-resték a számukra a legalkalmasabbakat. ¹²⁶. Minden-nél jobban félték a szovjet propagandától, pedig Szeged kereskedelmi élete nem hagyhatott ki egyetlen alkalmat sem, hogy kapcsolatot teremtsen külfölddel.

A kereskedelmi élet fellendülése csak nagyon rövid ideig tartott. 1929-ben már érezhető a válság.

Mind kevesebb lesz a helyi kereskedelemben a vásárlóközönség. Általános jelenség lesz a pénztelenség. Hiába vannak tele az üzletek áruval, nincs aki megvásárolja.

Pénz és hitelélet

1924. júliusától kezdetét vette a külföldi kölcsön segítségével tervbevett stabilizációs művelet. A magyar kormány, valamint a Népszövetség megtette a szükséges előkészületeit. Május elsejétől a főbiztos megkezdte működését, június 23-án hivatalosan megszűnt az infláció, 24-én megnyitotta kapuit a Magyar Nemzeti Bank.

A Nemzeti Bank, a bankok bankja szerepét töltötte be, irányította az ország pénzügyi és hitelpolitikáját. Formailag független maradt az államtól, tőkéjét a magángazdaság jegyezte. A bank alaptőkéjét 30 millió aranykorona képezte. A kormány tervezetében a 30 milliós alaptőkéből 7 millió a mezőgazdaságra, 13 millió a bankokra, 7 millió az iparra, 3 millió a kereskedelemre s egyéb csoportokra esett. ^{127.}

Szeged városa igen közömbösen szemlélte a Nemzeti Bank létrehozására indított akciót. A polgármester a Törvényhatósági Bizottság ülésén számolt be arról, hogy Szegednek is részt kell vállalnia a Nemzeti Bank részvényeinek jegyzéséből. Az eredmény jóval alul maradt a jogos várakozáson. - A jegyzett részvények ér-

téke 120.000 aranykorona, ami sem a város nagyságával, sem pedig anyagi erejével nem volt arányban - oka talán a közömbösség - állapítja meg a Szeged c. újság 1924. május 11-i száma.

Garanciát kellett vállalnia a városnak a külföldi kölcsönelőlegért is. 70.000 kataszteri holdjával, mint nagybirtokosnak. A polgármester javaslatára a tanács egyhangúlag felajánlotta a kormánynak a város egész ingatlan vegyonát biztosítékkul. Az OMGE tervezete szerint Szeged városának 1.050.000 aranykoronáért kell vállalnia a garanciát. 128.

A város nagylelkűsége csak akkor mutatkozott meg, mikor az semmiféle anyagi áldozattal nem járt. Garanciát szívesen vállalt, de részvényt már nem szívesen jegyzett.

Nem jó szemmel figyelték az állam részéről kiadott takarékosági akciót sem. Nem érdektelen megvizsgálni, hogyan valósította meg Szeged város vezetése a hivatalnoki kar leépítését.

Szeged szolgálatában állott 1922-ben 441 tisztviselő + 621 kezelő, altiszt, szolga és különböző napszámos. 1925-ben a többszöri leépítéssel a következőképpen alakultak a számok: 489 tisztviselő + 576 kezelő, altiszt, szolga stb. Tehát a létszámot nem-hogy csökkentették volna, hanem még emelték is.

Csökkentették a segédszemélyzetet. Ugy játszották ki a rendelkezést, hogy a nyugdíjazásra kerülő tisztvi-

selőket B-listázták csak. Igen zokon vették, hogy az állami hivatalokhoz hasonlóan a városi hivatalokban is bevezették a délelőtti-délutáni hivatalos munkaidőt. ^{129.} A polgármester sem értett egyet a létszám-
apasztással. A főispánhoz intézett jelentésében le-
szögezte: Ujabb létszámapasztásról természetesen szó
sem lehet - ezt a kormány is beláthatja. ^{130.} De a
nem hivatalnoki kart érintő leépítés nem vált ki kü-
lönösebb ellenállást a városból. A Szegedi Új Nemzedék
szeptember 15-i számában olvashatjuk: Likvidálta a
kormány a vasúti leszámoló hivatalt, ahol 1916-ban
még 500 alkalmazott volt. A pénzügyigazgatóságnál már
két ízben volt létszámcsökkentés, Mint Damokles kard-
ja lebeg a postaigazgatóság felszámolása. A dohánygyár
átszervezése 300 munkást kárhoztatott tétlenségre.

1924-25-ben még távolról sem mutatkoztak a gaz-
dasági konjunktúra jelei. Az infláció megszűnt, az ál-
lamháztartás helyreállt. Magasa vámok védelmezték a
belföldi ipart. Nagyobb beruházási tevékenység azon-
ban még nem indulhatott meg. Az államnak nem maradtak
fizetési eszközei, a magángazdaság nem rendelkezett
kellő tőkével. Egyre erőteljesebb törekvések történ-
tek a tőkehiány külföldi tőkeimport újján történő
megoldására. A népszövetségi kölcsönt követően tárgya-
lások egész sora indult meg újabb kölcsönök szer-
zéséért. 1925 nyarán 10 millió dolláros összegben 48
vidéki város kapott kölcsönt a New York-i Liessman
pénzcsoporttól.

Szegeden 1924-ben vetődtek fel komolyabb formában az egyetemi építkezések és a kisvasút kivitelezésének a problémája. Ezért a város 1925 nyarán kapva kapott az amerikai kölcsönlehetőségen. A kölcsön feltételei még nem voltak ismeretesek, de a város másfélmillió aranykorona külföldi kölcsönt igényelt. ^{131.} Az amerikai Speyer-bankházal kötött megállapodás szerint a vidéki városok hitelszükségletének kielégítésére felvett 10 millió dolláros kölcsön első részletét, mintegy 5 millió dollárt augusztus 7-tel a városok rendelkezésére bocsátották. A városoknak azonnal kellett intézkedniük a pénz elhelyezéséről, - Igen nagy kamatvesztést jelentett volna, ha a pénzt mindjárt fel nem használják. Mivel a tanyai vasút és az egyetemi építkezés csak 1926. folyamán kezdődött el, a kölcsönt a város 9 helyi bankban helyezte el 12 %-os kamatra. ^{132.} A következő bankokban kamatozott az első Speyer-kölcsön:

1./ Szeged-Csongrádi takarékpénztár	50	%-át
2./ Szegedi Kereskedelmi Bank	17,5	%-át
3./ Szegedi Kézműves Bank	7,5	%-át
4./ Magyar Általános Takarékpénztár	4	%-át
5./ Szegedi Bankegyesület	5	%-át
6./ Magyar-Olasz Bank Szegedi Ki- rendeltsége	4	%-át
7./ Nemzeti Hitelintézetnél	4	%-át
8./ Szegedi Bank RT.-nél	5	%-át
9./ A Szegedi Alföldi Takarékpénz- tárnál	3	%-át. ^{133.}

Mielőtt rátérnénk a kölcsön feltételeire, szóljunk a város pénz- és hiteléletét irányító bankokról, pénzintézetekről.

Szegednek a háború előtt a részvénytársaságokat és magánbankokat is beleértve 8 pénzintézete volt. Ezek száma a helyi hiteligények kielégítésére elegendőnek bizonyultak. A háború utáni esztendőkből a szegedi pénzpiacon azonban lényeges változások történtek. A fokozatos pénzromlás konjunkturális lehetőségek, valutákkal való kereskedés, a könnyű keresetek nagyon sokakat arra indítottak, hogy itt keresse~~nek~~k érvényesülési lehetőséget. A magánbankok száma 42-re emelkedett. A pénzintézeteknek ez a túltengése messze meghaladta a tényleges szükségleteket és hamar bekövetkezett az összeomlás. Az 1924. szeptemberi tőzsdei válság után ezek az új és kellően nem megalapozott pénzintézetek egymás után szűntek meg. ^{134.}

1924-ben 4 bankösszeomlás történt, ami nagy port vert fel a szegedi közvéleményben. Elsőnek a Kreó Lipótféle bankház omlott össze. Bukása magával rántotta a Szegedi Forgalmi Bankot. Ugyanis a Kreó-bank fizetési képtelenségének a hírére a betétes közönség tömegesen megrohanta a többi bankokat. Ennek következtében a Szegedi Forgalmi Bank is képtelenné vált a betétek kifizetésére. A két bankház által okozott kár mintegy 500.000.000 korona. ^{135.} Hasonló sorsra jutott a Szegedi Gazdasági Bank és a Belvárosi Bank. A Gazda-

sági Bank ügyvezető igazgatója a bírósági tárgyaláson elmondta, hogy soha bankszakmában nem dolgozott és az egész bankigazgatóság hozzá nem értőkből alakult. A Belvárosi Bank passzívája is megközelítette a 3 milliárdot. A hitelezők izgatott hangú gyűlésen sürgették a bank ügyének rendezését. A Pénzügyi Központ revizorai megkezdtek a bank iratainak az átvizsgálását. A vizsgálat során több hitelezőt hallgattak ki, de ez pozitív eredménnyel nem járt. A szegedi rendőrség az összes iratokat felterjesztette a Pénzügyi Központnak. Érdekes módon egyes ébredő vezetők, akiknek neve Orgovánnyal és Izsákkal kapcsolatban lett hirhedt, felleptek a "zsidó" bank érdekében. A Belvárosi Bank igazgatósági tagja volt Dr. Szécsényi István, a szegedi Ébredők elnöke. Dr. Lévy Ferenc ügyvéd, aki szintén Ébredő tag volt, először a kényszeregyezségi eljárás azonnali beszüntetését, és a bank összes igazgatósági tagjainak a leé tartóztatását és a bűnvádi eljárást követelte.

Héjjas Iván és mások egész tekintélyüket bevetették az egykori nyugatmagyarországi harcosnál a Belvárosi Bank érdekében a következő levéllel: "Kedves Barátom! Nagyon szeretném, ha a Belvárosi Bank ügyében elfoglalt agresszív álláspontodat megváltoztatnád. A régi bajtársiasság nevében kérlek, tedd ezt meg nekem és hadd a Belvárosi Bank ügyét a maga útján haladni." 136.

Ezek a bukások sok kis egzisztenciát érzékenyen megkárosítottak. Jó volt, ha a kényszeregyezségek ré-

rén betétük 30-40 %-át megkapták. Az igazságszolgáltatás pedig 3 hónapra ítélte el pl. a Gazdasági Bank vezérigazgatóját. De ezt egyben a vizsgálati fogsággal kitöltöttnek is vélte. 137.

A Szegedi pénzüintézetek száma 1926-ra - beleértve a részvénytársasági formában működő pénzüintézeteket és magánbankokat - 13-ra csökkent. Ezek a bankok több kapcsolatot kerestek a nagyobb budapesti intézetekkel. 1926-tól a vezető pénzüintézetek finanszírozási tevékenysége kibővült. Egymás után vállaltak ipari érdekeltséget is. Szegednek csupán 3 olyan pénzüintézet maradt, amely a háború előtti állapotához képest változatlanul, átalakulás és más intézetekkel való fuzionálás nélkül működött: Szeged-Csongrádi takarékpénztár, Szegedi Kereskedelmi és Iparbank és a Szegedi Kézművesbank.

Tehát ezek a stabilabb bankok között osztották el kamatozásra a felhasználásig az első Speyer-kölcsönt. Milyen feltételeket kellett a városnak teljesíteni a kölcsön fejében?

- 1./ A kölcsön kamatlába 7,2 %.
- 2./ A készpénzben kifizetendő folyósítási árfolyam 92.
- 3./ A kamatozás kezdete 1925. augusztus 15. - fizetési napok: január 1. és június 1.
- 4./ A folyósítási árfolyamban csak a kötvényki-bocsátási költségek és a Tonntea díja /ami a városnak adandó 9.000.000 dolláros köl-

csön után kb. 5-10.000 dollár/ vonatik le.

- 5./ Az első négy hónapra járó kamatok az 1926. július 1-gyel esedékes törlesztési részlettel fizetendőek.
- 6./ A kölcsön 1946. január 1-ig törlesztendő, évi 2,3 %-kal.
- 7./ Minden város csak annyi kölcsönt kaphat, amennyinek a kamat és törlesztési részleteit, a kereseti és forgalmi adó bevétele fedezi.
- 8./ A kölcsön törlesztetlen része tetszés szerint egészben vagy részben bármely kamatfizetési napon 6 havi előzetes felmondás mellett visszafizetendő, és pedig 1929. július 1-ig a tőkeösszeg 102 %-át, ezután 1931. július 1-ig bezárólag ugyancsak 6 havi felmondási idő mellett a névérték 101 %-át és ezután 1946. január 1-ig bármely kamatfizetési napon a megjelölt felmondási idő mellett névértékben.^{138.}

Ezeknek a feltételeknek a teljesítése nem volt könnyű feladat a város számára. Ez okból különös jelenségnek lehetünk tanúi. 1925-ben csak két hosszúlejáratú kölcsönt sikerült realizálni, 1926-ban már nyolcat, 1927-ben 9-et és 1928-ban 14-et vettek fel a városok és megyék. 1929. nyarára már 2,5 milliárd pengő hosszúlejáratú tartozás halmozódott fel. 1926-29. között a felvett hitelek több mint felét visszafizetésekre fordították. A hatalmas tőkeösszegek csak aránytalanul kicsiny része nyert produktív befektetést,

s ezért a kölcsönök felhasználása nem teremtette meg a visszafizetések gazdasági lehetőségét.

Szeged városa is amint megkapta az egyetemi célokra kért Speyer-kölcsön első részletét, ebből fizette vissza az Angol-Magyar Banknak a huszmilliárd korona függőkölcsönt. És ezután egymást követték a hosszú és rövid lejáratú kölcsönök sorozata. Ezt a veszélyes jelenséget a kormány is észrevette. Ezért a pénzügyminiszter az igények redukálására hívta fel a városok figyelmét. Ugy látta a kormány, hogy a városokat túlságosan eladósítja a külföldi kölcsönök sorozata. Ezért csak a kormány közvetítésével vehettek fel külföldi kölcsönt, sőt még a belföldi kölcsönt sem vehettek fel engedélye nélkül. ^{139.}

Szeged a szakminiszterek hozzájárulásával felvette a bérházak építésére, a hid megjavítására és a tanyai vasút költségeinek a fedezésére a második 450.000 dolláros Speyer-féle kölcsönt. ^{140.} Majd egy újabb 3.000.000 pengős kölcsönt vesz fel a város a következő feladatok végrehajtására 1927-ben.

1./ Egyetemi építkezésekhez szükséges területek
kisajátítása	600.000 P
2./ Gazdasági vasút motorjainak beszerzése	430.000 P
3./ Szent György utcában épülő 3 emeletes
bérház építése	800.000 P
4./ Tanyai iskolák építési költségeihez való
hozzájárulás	161.000 P

5./ A megsüllyedt rakpart helyreállítása

200.000 P.

141.

Ezek mind olyan beruházások voltak, amelyek a befektetett pénzből igen keveset térített vissza. Az itt felsoroltak közül csak a kisvasút és a bérházak jövedelmeztek. Szegeden a 20-as években felvett kölcsönök közül egyetlen egyet sem fektettek be az iparba, kereskedelembe vagy a mezőgazdaságba. Pedig ezek a területek bőven fizettek volna vissza. Miből történt a kölcsönök részleteinek a fizetése azon az újabb és újabb kölcsönökön kívül, amelyeknek bizonyos hányadát az előző kölcsönök kamatainak a fizetésére fordítottak? Ezeket az összegeket az állandóan emelkedő városi és megyei pótagadók, s általában az aránytalanul magas állami és városi adók képezték.

A Népszövetség az államháztartás egyensúlyát átmenetileg a kölcsön, véglegesen az adóterhek fokozása útján javasolta megoldani. Az állam adóbevétele a szanalás előtt, aranykoronában számítva, évi 200 millióra, azaz fejenként 27 aranykoromára rugtak. A Népszövetség javasolta az adóteher fejenként 50 koronára való felemelését. Így már 1925-ben az adóbefizetések, vámjövedelmek, fogyasztási adók és a dohányjövedék messze az előirányzaton felüli bevételeket produkáltak. 142.

mill. pengő	1924/25.	1925/26.	1926/27.
Forgalmi adó	223,7	237,8	264,5
Dohány, só, határ-vám és egyéb jövedelmek	220,3	272,0	303,2
Fogyasztási adó /cukor, szesz, sőr, ásványolaj adó/	59,2	83,5	86,0
Egyenes adók /föld, ház, jövedelem, vagyon és társu- lati adó	95,1	156,7	166,1 ^{143.}

Igy az államkinestárat nem a pénzrontás eszközével egészítették ki, hanem az állandó adóemeléssel. Mint a statisztikai adatok mutatják, 1924-től kezdve az adók állandó emelkedést mutattak. Most nem feladatunk annak vizsgálata, hogy a tekintélyes mennyiségű adójövedelmet mire fordította az állam. Egyet elég csak megemlíteni, az állami költségvetés kiadásainak 26-27 %-át fordította bevallottan belügyi, főleg rendőrségi és csendőrségi, valamint hadügyi célokra. Használó jelenséggel találkozunk a város^Knál is.

A város jövedelemforrásai közül a legtekintélyesebb jövedelem itt is a különböző adóbevételekből származott - így a fogyasztási adóból, forgalmi adóból és pótadóból.

Nézzük meg hogyan alakult Szeged költségvetési előirányzata az 1926, 1927. és 1929-es esztendőben.

A bevételek összege a fogyasztási, forgalmi és külön meghatározott pótdából tevődött ki.

év	bevétel	kiadás	hiány
1926.	77.800.403.931 korona	83.748.129.931 korona	5.947.726.000 korona fedezetére a földadó, házadó és társulati adó után <u>50 %-os pótd- adót</u> állapítottak meg.
1927.	7.107.795 pengő	7.695.708 pengő	587.913 pengő fe- dezésére 40 %-os pótdó
1929.	9.372.676 pengő	10.475.528 pengő	1.102.852 pengő fedezésére 50 %-os pótdó. 144.

Az adókból a bevétel itt is állandó emelkedést mutat. Nézzük meg, hogy 1926-ban milyen kiadások szerepeltek a költségvetésben:

- I. Állandó jellegű munkák 1.000.000.000 korona
- II. Csatornázás 5.000.000.000 korona
- III. Utburkolatok és feltöltések
 - 1./ a Fogadalmi templom és környékének rendezése
 - 2./ a Vásárhelyi sugárút Nagykörútig terjedő szakaszának burkolása,

- 3./ a Molnár utca kövezése,
- 4./ a Mátyás-tér mocsaras részeinek feltöltése,
- 5./ Hattyas sor és Róka utca makadám burkolatának kijavítása,
- 6./ Kossuth Lajos sugárút folytatólagos kövezése

2.250.000.000 korona

Összesen: 8.250.000.000 korona ^{145.}

Arra nincs adatunk, hogy mire fordította a város a többi pénzt és miért kellett még az 5.947.726.000 korona pótladó.

1924-ben felemelték az útadót is 110 %-ra. Még a város is elismerte, hogy a felemelés igen sérelmes a polgárságra. "Igen elhanyagoltak az ~~tanyai~~ utak és ezért megkivánja a város, hogy az útladó elfogadásra kerüljön." De arra már nem figyelt fel a város, hogy a földbirtokok volnának kötelesek az utak építéséhez igaerőt szolgáltatni. Ez nem is történt meg. Még a törvényhatósági bizottság is, akiknek tagjaira nem mondhatjuk, hogy túlzottan liberálisak lettek volna, tiltakoztak a 110 %-os útladó ellen. ^{146.}

A legtöbb problémát a kereseti adó megállapítása jelentett. A legsúlyosabb igazságtalanságok itt történtek. Aza aranykoronában megállapított adók nyomasztóan nehezedtek az egész kereskedelemre és iparra. Az adókivetésnél eljáró közegek nehezen tud-

ták magukat beletalálni az új rendszerbe. Szegeden is az aranykerónás kereseti adó kivetésével megbízott városi alkalmazottak túlzott ambícióval jártak el. Olyan adótételeket állapítottak meg, melyek messze túlhaladták az országos átlagot és egyáltalán nem álltak arányban az adókötelesek teherbirásával. A kereskedők és iparosok bevallásának adatait a kivető hatóságok nem fogadták el. Az adóbevallással szemben a becslést alkalmazták. Alapul vették, hogy a forgalmi kimutatás szerint milyen összegű forgalmat ért el az illető adózó az elmúlt esztendőben. Az elért forgalom után hol 10, hol 15 %-os haszenkulcsot alkalmaztak, s így állapították meg az adózó feltételezhető tiszta adóköteles jövedelmét.¹⁴⁷ Pl. a liszt-szakmánál 10 %-os nettó haszenszázalékot vett alapul az adókivetés - holott ez a szakma 2-3 %-os bruttó haszenra dolgozott, amelyből még levenandók az üzlet fenntartásával járó összes kiadások. A szegedi adóhivatal az 1926-os évre mintegy 80.000 kerónával több kereseti adót vetett ki. Igen sok adózóra az előző évi adójának 2-3 szoros összegét vetették ki. A földhaszenbérlok adója is 50 %-kal emelkedett.¹⁴⁸

A Kereskedelmi és Iparkamara akcióba lépett a horrorbilis adókivetéssel szemben. A kereskedők és iparosok nagy tömegének a részvételével nagygyűlést tartottak. Küldöttség ment a pénzügyminiszterhez.

Eredményeként a pénzügyminiszter revíziót rendelt el a kereseti adó felülvizsgálására Szegeden. Ez a revíziós eljárás az előzetesen kirótt kereseti adók, felénél kisebb összegre való leszállítást eredményezett. 149.

Rendkívül súlyos volt a forgalmi adó is. A kereskedő és iparosságot sok esetben panaszos felszólalásra készítette.

A magyar forgalmi adórendszer mellett az áru annyiszor adóztatás alá került, ahányszor gazdát cserélt. Ez is hátrányosan befolyásolta a magyar iparnak és kereskedelemnek a versenyképességét. 2 %-ra történt leszállítása után még mindig a legsúlyosabb forgalmi adó volt egész Európában.

Még egy adó sújtotta Szeged és környékének lakosságát - a hidvám. Eltörléséért indított akciót Szeged lakossága. A hatóságok azzal indokolták a hidvám szedését és további fenntartását, hogy igen nagy költséget igényel a híd karbantartása, ezt pedig a hidvámból fedezik. A lakosság igazságtalannak tartotta. Ugyanis a közutak és hidak fenntartása az útügyi hatóságok kötelességét képezte. A 110 %-os útdadó horribilis jövedelméből a hidat is karban tarthatták volna. Joggal hangoztatta a lakosság, hogy dupla vámet fizetnek. Ezenkívül elriasztották a Tisza balpartján fekvő községek lakosságát attól, hogy terményeikkel felkeressék a szegedi piacot. 150.

Az adók befizetésénél igen sok volt a hátralé-
kos. 1926-ban a pénzügyminisztérium az általánosan
nehéz kereseti lehetőségekre való tekintettel a me-
zőgazdaságban delgozók ellen október 15-ig köztarte-
zásokért árveréseket nem engedélyezett. - Az adózók
kérelmére az adóhátralék törlesztésére részletfize-
tést engedélyeztek. Az aratási és cséplési munkála-
tok befejezésével valamelyest javult az adózók fi-
zetési képessége. A szegedi pénzügyigazgató mégis e-
légedetlen volt az adófizetések eredményeivel. ^{151.}
Igen gyakran megtörtént a súlyos adók mellett, hogy
az adózóktól végrehajtás útján hajtották be a hátra-
lékot. Nézzük, mit nem vihetett el a végrehajtó:

- 1./ Istentiszteletre, házi ájtatosságra közvet-
lenül szánt tárgy.
- 2./ Vallási ereklyék, családi ereklyék.
- 3./ Hivatal gyakorlásához szükséges egyenruha.
- 4./ A kereset folytatásához és a személyes biz-
tenséghez szükséges fegyver.
- 5./ Parasztoknál a szükséges vetőmag,
- de a család élelmezéséhez szükséges tehe-
net és a föld megmunkálásához nem nélkü-
lözhető lovakat, állatokat rövid úton el-
vitték a gazdától.

Azzal már sem az állam, sem a város nem törődött,
hogyan álltak talpra ezek a családok. Egy volt a
fontos, az adó ellenértéke az állam vagy a város
kasszájába bekerült. Fedezni tudta azokat a költsé-

geket, amely a dolgozók életkörülményeit még véletlenül sem javította. De szükség volt luxuspaloták építésére a rendszer fő támaszai és védelmét képező belügyi hatóságok stb. fenntartására.

4./ A társadalmi és politikai élet alakulása 1924-29. között.

a./ Az osztályviszonyok alakulása

Az előzőekben megismerkedtünk Szeged gazdasági életének alakulásával. Az igazi mozgatóerőket mindig a gazdasági helyzetben kell keresnünk. Egy adott társadalom mibenlétét mindig annak alapja határozza meg. Az alaphoz tartozó termelési viszonyok egymással kölcsönhatásban állnak. Az uralkodó, vagyis döntő befolyással ható osztályviszonyok meghatározzák a gazdasági helyzetet és fordítva. Ezért elengedhetetlen a gazdasági helyzet megértéséhez az osztályviszonyok változásának elemzése. A következőkben azt vizsgáljuk, hogy az egyes társadalmi csoportoknak milyen a viszonya a termelési eszközökhöz, milyen poszton állnak a munka társadalmi szervezetében és milyen módon, milyen mértékben részesülnek a termelt javakból. 152.

A magyar ellenferradalmi rendszer feudális maradványokkal terhelt tőkés termelési viszonyokat állított vissza. Az ipari-agrár országgá változás döntő jelentőségű folyamat volt, megnövekedett az ipari munkásság súlya és aránya. A nagybirtokos-paraszti ellentét mellett erőteljesebb lett a munka-tőke ellentéte. Az osztályviszonyok polarizáltabbakká váltak.

A stabilizáció időszakában a magyarországi társadalmi osztályokat és rétegeket a könnyebb eligazodás céljából a következő átfogó kategóriákba csoportosítjuk:

1./ uralkodó osztályok

2./ középrétegek

3./ delgozó osztályok.

Ezek a kategóriák több osztályt és réteget is magukban foglalnak, s ezen belül is néha ellentétes érdekekkel jelentkező csoportokat. ¹⁵³. Szeged vonatkozásában érdeklődésünkre különösen az ún. középosztály tarthat számot, amely a város életében elfoglalt helye és szerepe következtében kulcsot ad a társadalmi és politikai élet alakulásának megértéséhez.

Az osztályszerkezet alakulása a város területén az elmaradottság képét mutatta. Ez következett a mezőgazdasági népesség túlsúlyából, az ipari fejlődés kisipari jellegéből és a középrétegek túlzott nagy számából.

A városnak egyedüli nagybirtokosa volt, maga a város /70.000 kh. földingatlana/. Ezen területnek a jelentős részét közel 50.000 kh.-at kishaszonbérletek fermájában hasznosította. A bérletek zöme kisgazdaság. Személy szerint nem volt a földbirtokos arisztokráciához tartozó birtokos. De a várost képviselő vezető hivatalnoki apparátus igen jól beleélte magát a földbirtokos arisztokrácia szerepébe. Mutatja ezt görcsös ragaszkodása birtokához, a hihetetlenül magas földhaszonbérek megállapítása, a haszonbérek behajtásának brutalitása. De nemcsak kegyetlen nagybirtokos volt a város, hanem egyben rossz birtokos is. Az alacsony termésátlagok okozója a külterjes mezőgazdasági művelés. Ezért a város és elsőserban a két vezető tisztviselője a főispán és a polgármester /- de ők egyben hivataluknál fogva is -/ hű támaszai voltak a rendszernek. Politikai nézetüket a szélsőséges konzervativizmus jellemezte.¹⁵⁴ Hivatali és magánjövedelmük alapján az ellenforradalom használvezői voltak.

Kivette a hatalomból a részét az egyház is. A római katolikus egyház közel 900.000 kat.hold szántóval, hatalmas erdőségekkel, gőzmalmokkal, sajt- és téglagyárakkal rendelkezett.¹⁵⁵

Helyi képviselőjét Glattfelder Gyula csanádi püspök jelentette, 1923-ban Romániában a csanádi püspökség

114.473 hold birtokát felosztották. Glattfelder fel-
lépett ellene, ezért távoznia kellett Romániából. Az
Uj Nemzedék lelkesen üdvözli: "Mi szegediek büszkék
lehetünk arra, hogy ilyen kiváló férfit tisztelhe-
tünk az új püspöki város katolikus hiveinek az élén."^{156.}
Az irredenta, szoviniszta szellem, a reviziós politi-
ka leglelkesebb hive. A keresztény nemzeti politika,
a Nagyszeged egyik szószólója. A szegedi fajvédőkkel
a kapcsolata a legmelegebb volt. 1925-ben zarándoke-
kat vezetett Rómába. A pápa magánkihallgatáson is fo-
gadta az otthonából "elűzött" csanádi püspököt. A
rókusi templomban tartott misén számolt be útjáról.
Arról prédikált, hogy a gazdasági bajok legfőbb oka,
Trianon. De legjobban kifejezi az egyháznak és egyben
a rendszernek a delgozó osztályokhoz való viszonyát
Prohászka Ottokár egy mondata a szegedi társadalmi
egyesületek gyűlésén: "Csak annyi szabadságot a nép-
nek, amennyit elbir." ^{157.} És ezt a szabadságot az
uralkodó osztály érdekei szerint adagolták.

Szeged ipara a tárgyalt időszakban túlnyomóan
kis- és kézműipari jellegű volt. Néhány nagyipari
vállalat emelkedik ki csak közülük. Így a nagytőké-
sek száma nem volt jelentős a városban. Néhány rep-
rezentáns képviselőjéről azonban szólnunk kell. A
város politikai és gazdasági életében igen aktívan
belekapcsolódott Wimmer Fülöp, a Szegedi Kenderfo-
nógyár igazgatója és egyben részvényese. Szerette

magát liberális politikusnak feltüntetni, aki néha még a szeciáldemokraták összejövételére is elmegy. De fő támaszát ő is a rendszerben találta meg. Ha a "város érdeke", de inkább a sajátja úgy kívánta, belépett a Nagy-Szeged pártba. És kart öltve a legvadabb fajvédőkkel harcol a "Nagyszegedért," "Nagy-magyarországért" és szembeszáll a legkisebb liberalizmussal is. Félretették a faji uszítást az 1929-es törvényhatósági választások idején, hogy a törvényhatósági bizottságba a kormány politikáját támogató képviselők kerüljenek be. És ennek lelkes támogatója volt Wimmer is.

A külföldi tőke érdekeltségi körébe tartozott az újszegedi Magyar-Kender és Lenszövő Vállalat, 1928-ig a Magyar-Olasz Bank, majd az Angel-Magyar Bank rendelkezik részvényeinek nagy részével. Többek között részvényese volt Dr. Biedl Samu, aki kormánytámogató magatartásáról volt híres. ^{158.} De a nagyburzsoáziát képviselte Pick Márk és Bach Bernát is, aki 1927-től mint felsőházi pótképviselő képviseli a "Nagyszeged" politikát.

Közös jellemzőjük: hatalmukat, egzisztenciájukat csak a Horthy-rendszer teljes támogatásával vélték megtarthatónak.

Legtöbbjük az Egységes Pártot támogatta, mely gyűjtőhelye volt reakciós, konzervatív, ellenforradalmi elemeknek. Ha nyíltan nem is, de rekonszenveztek a totális fasizmust hirdető fajvédőkkel.

A tárgyalt időszakban az osztályharc előterében a burzsoázia és a munkásosztály ellentéte állott. Így természetes, hogy a magyar uralkodó osztályok a munkásságra nem támaszkodhattak rendszerük kiépítésénél, de hatalmukat pusztán erőszakszerveikkel nem tudták volna fenntartani. Olyan társadalmi és politikai bázisra kellett szert tenniük, amely segítségével uralmukat tartósan biztosíthatták.

A középrétegek között kellett keresniök, és találták meg ezt a bázist. Hiba lenne egységes egésznek felfogni a középrétegeket. Igen ellentétes helyzetű és beállítottságú rétegek tartoztak ide. Két alapvető osztály között foglaltak helyet. Kispolgári helyzetűknél fogva sokan állandóan létbizonytalanságban éltek, vagy maguk is proletárrá váltak. De volt közöttük, akik az átmeneti konjunktúrát kihasználták és vagyont, egzisztenciát szereztek. A tisztviselőktől kezdve kell vizsgálnunk a városi és falusi kispolgárokat, a kisiparosokat, kiskereskedőket, módosabb paraszti rétegeket, értelmiségieket és az alkalmazotti rétegeket.

Ez a kispolgári réteg nem gondolt a rendszer megváltoztatására, mert a forradalom veszélyét jelentette számára. Ez a réteg pedig minden változástól félt. A stabilizáció idején különben sem érezte szükségét a változásnak. Tehát minden erejükkel támogatották a rendszert.

A középrétegek külön kasztják alkotta az úri középosztály. Heterogén összetételű és eltérő helyzetű elemekből álló réteget kívánt a Horthy-korszak politikai célokból magasra emelni. Ezért az úri középosztályt megtévesztő módon társadalmi osztálynak tüntette fel. Mentalitásukat e réteg dzsentri eredete befolyásolta. Legnagyobb részük birtokait már elvesztette. Egzisztenciájukat állami vagy megyei hivatalokban betöltött állásokkal biztosították. Igyekeztek hozzájuk hasonulni az újonnan belépők is. Utánozta a dzsentri magatartást a szabadpályás értelmiségtől, kisiparosokon keresztül a falusi kispolgárság. "Középosztálybeli öntudatuk" túltengett: a főnemesség már nem alkalmas a vezetésre, mert idegen származású, lepaktált a zsidókkal, a munkásosztály nem vezethet, mert hazafiatlan, csak a középosztály lehet a nemzet vezetője." 159.

E heterogén "osztálynak" legtipikusabb rétege a köztisztviselő volt. Rájuk támaszkodhatott legbiztosabban a kormány, hisz az államhatalomból való függése erre alkalmassá tette. Bár a tárgyalt időszakban már nem lehet azonosítani a tisztviselőt a dzsentri-vel, mégis ezek szelleme maradt továbbra is uralkodó közöttük.

Szegeden, mint általában a törvényhatósági városokban, népes táborát alkottak a város szolgálatában álló tisztviselők.

Az 1920-as statisztikai adatok szerint a szegedi ön-

álló tisztviselők száma 4.788 fő /ebből férfi: 3,443 nő: 1,345/. 160.

Családtagok száma 12-14.000 ember, a város békebeli lakosságának 1/10 része. Ebből a város alkalmazásában állott 1.090, ide tartozott még 138 nyugdíjas, 223 nyugdíjas özvegy és 8 árva - összesen 1.459 fő. 161.

A válságévek nyomorúsága a köztisztviselőket is igen súlyosan érintette. Elsősorban az alacsonyabb fizetési kategóriákban lévő alkalmazottakat. A tisztviselők nyomora - ellentétben a dolgozók helyzetével szemben tanúsított meg nem értéssel - az ellenferradalmi számára már nem volt közömbös. Az ellenferradalmi kormányok a lehetőségekhez mérten igyekeztek a közalkalmazottak nyomerán enyhíteni. Így Szegeden is Aigner főispán elrendelte egy intéző bizottság felállítását a szegedi tisztviselők és közalkalmazottak természetben történő ellátása céljából. 162.

Maga a pénzügyminiszter is fontosnak találta leszögezni: minden intézkedés, amely a középosztály anyagi helyzetének javítását szolgálja, tulajdonképpen a társadalmat erősíti, a középosztály zöme pedig a tisztviselő osztály." 163.

De megindult a szelekció is. A közhivatalokból fegyelmi úton elbecsátották, B-listázták a tisztújító választásokon kibuktatták, akiknek bármilyen kapcsolatuk volt progressziónak, akár csak a liberális szárnyával is.

Még Szegeden is, ahol a proletárferradalmat még csi-

rájában elfojtották, siettek a város urai a pedagógusok és a köztisztviselői kar megtisztításával.

Vagyis az indoklás szerint: "Nevezett tanerők olyan nagy mértékben exponálták magukat a kommunizmus és proletárdiktatúra érdekeiért, hogy üzelmeikkel és hazafiatlan magatartásukkal teljesen lealacsonyították a tanítói hivatás és a közérdekre nézve nem nyújtanak garanciát, hogy jó hazafiakat neveljenek." 164.

De hasonló okok miatt veszítette állását Czibula Antal, került hátrányos helyzetbe Juhász Gyula és Móra Ferenc. Az így megteremtett politikai megbízhatóság-
nak származáson, világnézeten túl, volt még egy igen jelentős összetevője a munkanélküliségtől való rettegés.

Felvetődik a kérdés, - aránylag nem magas fizetés, létbizonytalanság kísérte a tisztviselők helyzetét, - ennek ellenére miért támogatták a fennálló társadalmi rendet?

Helyzetüktől függetlenül az "úri" osztályhoz tartozónak vallották magukat és szemben állottak a "tudatlan" munkástömeggel. Az úri "elit" gondolata összekötő volt. "Elmosta" az uralkodó osztályok és az őket szolgálók közötti határokat. Elfogadták ezek a rétegek, hogy az ország súlyos helyzetéért a trianoni békeszerződés és a haladó erők voltak a felelősek. Felemelkedésüket a "Nagymagyarország" visszaállításától várták. Így a tisztviselőkből került ki a szegedi fajvédők népes tábera, akik lekkesen hirdet-

ték a Nagyszeged gondolatát. /- 200.000 fős város határába tartozik Tápé, Berezsma, Szőreg./ - Ami azt jelentette volna, hogy bőven lesz munkalehetőség, hivatal a számukra.

Jelentősen befolyásolta a város politikai arculatát az 1921-ben Kőszegvárról Szegedre telepített egyetem. Az egyetem is tartozéka volt a "Nagyszeged gondolatnak. Ezért tanárainak és hallgatóinak jelentős része támogatója és lelkes híve volt ezeknek az eseményeknek. Lelkes hívei voltak a numerus claususnak. A szegedi kurzuslap büszkén közli: A szegedi egyetem fakultásai már egyöntetűen alkalmazzák a numerus clausust - így kevesebb a zsidó származású hallgatók aránya. ^{165.} De előfordult, hogy a diákság fajvédő csoportja még verekedésre is ragadtatta magát. ^{166.}

Ezt az ideológiát oltották a hallgatókba a különböző bajtársi szervezetek. 1924-ben alakult meg a Szent Imre Bajtársi Szövetség szegedi alvezérsége. Célja: az ezeréves magyar királyság a szebb jövőbe vezető jogfolytonosság helyreállításáért folytatandó munka. ^{167.} 1926-ban a Federatio Emericana szegedi csoportja kezdte meg működését. 94 dominust és 32 egyetemi hallgatót avatott fel Glattfelder püspök. Mely szerint: "Az Emericana egy új hatalmas intézmény, mely a katolikus magyar jövő anyagi és erkölcsi biztosítékait törekszik kiépíteni, s e célból fiatalokat és öregeket egy nagy országos szervezetbe egyesíteni.

- Katolikus zászló alatt szerveződik a magyar gondolat." 168. Ha elszigeteltén, és meg nem értetten is, találunk haladó gondolkodású embereket ebben a körben is. Néhány egyetemi tanérral gyakran találkozunk a Munkásotthon ismeretterjesztő előadásain. Ez a progresszív csoport adott segítséget a néphez közeledő fiatal értelmiségiek falukutató munkájának elindításához. 169.

A középrétegek csoportjába tartozott a gazdag-paraszság. Kategóriájába a 25-100 kat. holdas parasztek tartoztak. Gazdasági és politikai hatalmat jelentettek a falu életében. Bár éles maradt az "urak" és parasztek közötti választóvonal, ez a réteg sok vonatkozásban inkább az "urakhoz" húzott, mint a paraszság egyéb rétegeihez. Szegeden is jelentős társadalmi erőt képviseltek. Az 1925. év adatai szerint a magántulajdonban lévő birtok megosztása a következő volt:

20 holdig	474
50 holdig	723
50 holdon felül	134
100 holdon felül	23.

170.

A bérletek között kevesebb a 20 kat. hold fölötti, míg az 50 kat. holdnál nagyobb bérlet nem volt. A virilis rendszer révén ebből a rétegből kerültek ki a falu és a tanya vezetői. Igen élesek voltak az

osztálykülönbségek a kisgazdák és a földnélküli zsel-
lérek, kisbérlők, valamint a kulákok, azaz a gazdag-
prasztek között. Az ellenforradalmi terrornak aktív
részesei voltak, hiszen "rendre akarták tanítani" a
"koldúsnépséget", amely a proletárdiktatúra idején
ellenük fordult. ^{171.} Közülük kerültek ki a Szege-
den toborzott nemzeti hadsereg legénysége, akik vé-
gigpusztították az útjukba kerülő településeket Sió-
főig a kurzuslovagok vezetése alatt. Ennek fejében
a bethleni konszolidációtól földreformot vártak.
Olcsó vagy ingyen földet a nagybirtok, különösen a
zsidó nagybirtok rovására. Kezdetben kemény táma-
szát képezték a rendszernek. Az 1920-22-es válasz-
tásokon jelentős erőt képviseltek Nagyatádi "kis-
gazdái". Aazonban a konszolidációval fokozatosan ki-
szorultak a hatalomból, és a parlamentből is. A
Bethlen vezette Egységes Pártban helyüket az ural-
kodó osztályhoz tartozó agráriusok és a kormánytól
függő köztisztviselők foglalták el. A kormány nem
váltotta be ígéretét. A földreformhoz fűzött remé-
nyeik sem váltak valóra. Így a 20-as évek második
felére szembefordultak a kormánnyal. Szegeden 1926-
os országgyűlési választások alkalmával Alsó és
Felsőtanya gazdái csatlakoztak az Egyesült Ellenzé-
ki Balpárthoz és Rassayra szavaztak. Hiába ment kor-
tesútra a polgármester és tett ígéreteket a kisvasú-
ti hozzájárulás elengedéséről. De nem járt eredmén-
nyel a fenyegetés sem. ^{172.}

A városi középrétegekhez tartoztak az iparosok és kereskedők. Az "úri középosztály" azonban lenézte az ipari és kereskedelmi foglalkozást, nem fogadta be ezeket a rétegeket. Szegeden különösen fontos helyet foglalt el a kisipar. Az önálló iparosok száma 1926. decemberében 4.356, míg a kereskedőké 3.225. Számuk állandó emelkedést mutat. /Egy év múlva az adatok a következőképpen alakultak: iparos 4.634 ; kereskedő: 3.673./ Bár életszínvonaluk igen eltérő, gondoljunk itt a néhány segéddel dolgozó iparosra, vagy arra a munkanélkültre, aki egy-egy vállalkozásért iparengedélyt váltott. ^{173.} A néhány segéddel dolgozó kisipar körében a 20-as évek közepén modernizálási törekvés volt megfigyelhető. Több iparos alkalmazott kisebb szerszám- és erőgépeket. Ugyanis az infláció csökkentette az üzemalapítás költségeit, valamint a nagyipari termelés nehézségei rövid ideig versenyképessé tették a kisüzemeket. Az évtized második felében azonban már kedvezőtlen helyzetbe kerülnek a nagyvállalatokkal szemben. Ami Szegeden már 1927-ben több kisüzem megszűnését eredményezte. A rendszerrel nagy vonásokban egyetértettek, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy egyetlen reakciós párt sem tudta magához vonzani tömegeit. Különösen elzárkóztak az ébredők antiszemita megnyilvánulásai miatt. Megemlíthetők itt a zsidó kereskedők jelentős száma, akik a kurzuslap állandó élceinek voltak kitéve. Nagyobb

tömegükben a Rassay-féle Egyesült Balpárt bázisát képezték. De találunk közöttük szociáldemokratákat is. Különösen megmutatkozik harcuk a jobboldal és a kurzus ellen, az iparkamarai választások alkalmával. "Az iparosság táborából napról-napra nagyobb csoportok pártolnak át a mérsékelt, vagy szélsőséges ellenzéki irányzatokhoz" - mondja a Szegedi Ipartestület 1926. évi jelentése. Az Ipartestület 4 szakosztálya tartotta meg 1926-ban tisztújító közgyűlését. Mind a 4 haladó szellemű kisiparosokból álló vezetőséget választott. ^{174.}

Sőt a szegedi Ipartestületnek szociáldemokrata csoportjai is működött. Így 1928-ban külön ellenzék alakult, mely a hivatalos jelöltekkel szemben az új választásokon ellenjelölteket állított és győzelmet szerzett. ^{175.} A falusi középszakályhoz tartozott /10-25 kat. hold^{al}/ rendelkező parasztek és bérlők. Bár ezen belül is jól elkülöníthető rétegek vannak. Ezekkel a rétegekkel a későbbiekben még részletesen foglalkozunk.

Közös vonásuk: a krónikus mezőgazdasági válság következtében állandó létbizonytalanságban éltek, eladósodtak.

Földjük mindinkább elaprózódott, a súlyos terhek lehetetlenné tették gyarapítását. Szeged határában a 10-25 kat. holddal rendelkezők száma az összes birtokok 12 %-át adta. ^{176.} A dolgozó parasztságnak a zömét azonban már a proletárkörben élő kis-

bérlők képezték Szegeden.

5 holdon aluli bérlet	4.513	
5510 holdon felüli "	<u>3.872</u>	177.
	8.385	

A dolgozó osztályokhoz tartozó falusi proletáriátus és a munkásosztály helyzetéről, megzalmairól, küzdelmeiről a későbbiekben kívánunk beszélni.

b./ Politikai pártok és szervezetek az 1926-es országgyűlési és az 1929-es törvényhatósági választások tükrében.

A politikai pártokat és az általuk képviselt erőket leginkább a választási harcokban lehet megismerni. Az ellenferradalem nem engedett szabad teret a népakarat megnyilvánulásának. Az 1922-es választások idején Budapesten és 11 törvényhatósági jogú városban volt csak titkos szavazás. Többségükben nyílt szavazási rendszerrel, közigazgatási erőszakkal és ügyeskedéssel csúkarták ki a kormánypárti győzelmet. Szegeden, mint törvényhatósági jogú városban, titkos kerületi volt a választás.

A szegedi Szociáldemokrata Párt a Tanácsköztársaság összeomlása után viszonylag rövid idő alatt újjászerveződött és jelentős politikai tényezővé vált már a 20-as évek elején. Az 1922-es vá-

lasztásokon önálló szociáldemokrata jelölttel indult. A szegedi szociáldemokraták az emigrációból hazatérő Peidl Gyulát jelölték Szeged II. kerületében /Rókus és Felsőváros/. Itt a hivatalos kormánypárti jelölt Pálffy Dániel volt. Az I. kerületben Gróf Teleki Pál indult, egyelőre "párton kívüli" programmal. Ez a "pártonkívüli program" hogy mit tartalmazott, jól mutatta, az a körülmény, hogy a szegedi keresztényszocialisták Telekivel szemben nem állítottak ellenjelöltet. Lényegében az ő programjukkal indult: "Meggyőződésem, hogy csak a keresztény nemzeti eszme lehet, ami azt az országot megmentheti" - mondta¹⁷⁸. programbeszédében.

A reakciós törvény és a hatósági nyomás ellenére az 1922-es választásokon Peidl Gyula győzött. Közel 6 ezer szavazatot kapott, és 1.200 szavazattal előzte meg Pálffy Dánielt. Az I. kerületben Gróf Teleki Pál győzött, de csak 930 szavazattal.¹⁷⁹ Jelentős eredménynek lehetett elkönyvelni, hogy Szegeden, az ellenferradalem egyik fellegrvárában sikerült szociáldemokrata képviselőt megválasztani. Ez a tény megmutatta azt is, hogy a "szegedi gondolat" mennyire nem hatolt be a szegedi munkások közé. Az a tény, hogy országosan a szociáldemokraták 25 mandátumot szereztek /ötöt nyílt szavazású terepen/ jelzi a munkáosztály és a szegényparasztság nyílt szembeszállását a rendszerrel. Mutatja egyben annak

viszonylagos labilitását is. De az a tény, hogy ez az ellenzék egy látszatparlamentben működött, s a kormánytámogató erők mindenkor többségben voltak, azt mutatja, hogy volt a konszolidálódó rendszernek bázisa is. 180.

A kormány még ezt a 25 mandátumot is sokalta. Ezért 1925. március 7-én beterjesztették az új választójogi törvényjavaslatot. Alkotmányos formákra ügyelve, kirekesszék az állampolgárok jelentős részét jogaiból. És ezzel megerősítették a kormány pozícióját. A javaslat a választójogot 10 esztendei magyar állampolgársághoz, két esztendei egy helyben lakáshoz és négy elemi elvégzéséhez kötötte a férfiaknál. A nőknél 30 éves korhatárhoz, illetve önálló kereset, vagy három gyerek volt a feltétel. A 4 elemi követelmény szűkítette a jogosultak számát. És az sem kétséges, hogy kik ellen irányult. Szegeden 1922-ben 32.000 választó volt. Az 1926-os összeírás szerint 30.874 volt a választók száma. A város lakóinak gyarapodása ellenére 1,126 fővel volt kevesebb a választásra jogosultak száma. 181.

Tehát 3,5 %-kal esett a választásra jogosultak száma. A nemzetgyűlési bizottság így indokolta a szűkítés szükségességét: nem szabad annyira széleskörűen megállapítani a választójogot, hogy a tömeguralomnak és annak nyomán bekövetkező társadalom felforgató törekvéseinek nyisson utat. 182.

1926-ban el elfogadott törvény alapján, új körülmények között folyt le az országgyűlési képviselők választása. Szegeden 3 esélyes képviselőjelölt lépett fel. Az Egységes Párt listáját a leköszönt gróf Teleki Pál után Klebesberg Kunó kultuszminiszter vezette. Pótképviselőként Szterényi József bárót léptették fel. De elterjedt a hír, hogy a szegedi klerikálisok és fajvédők a keresztény gazdasági /Wolff-Ernst/ párt zászlaja alatt külön listát állítanak fel és felveszik a harcot az Egységes Párt ellen. Héjjas Iván is járt ez ügyben Somogyi polgármesternél. Elhatározott szándéka volt, hogy 50 bajtársával lejön Szegedre és itt minden erejével támogatja a fajvédők listáját. Ezen a listán Wolff Károly lett volna a vezető és a szegedi fajvédők egyik oszlopos tagja Dr. Nagy Endre postaigazgatóhelyettes a póttag. 183.

A szegedi Egységes Pártot azonban soraik rendezésére birta az a körülmény, hogy a kormányból és az egységes pártból kiábrándult alsó és felsőtanyai gazdák az ellenzéki balpárthoz csatlakoztak. Maga a polgármester is kiment a tanyára agitálni, de nem sok eredménnyel. Így a fajvédők és a klerikálisok is az Egységes Párt listájának támogatására kényszerültek.

Polgári ellenzéki programmal az Egyesült Balpárt képviselőtében Rassay Károly lépett fel. Hozzá-

juk csatlakozott kivétel nélkül az iparosság és a kereskedők zöme. ^{184.} A párt pótképviselő jelöltje Dr. Gerle Imre beszélt a kisgazdák és bérlők helyzetéről. Programjukban: általános és titkos választójogot, a választások biztonságát és pártatlanságát, teljes adóreformot, igazságos és progresszív adózást, nagyarányú lakásépítés megindítását, kisipar megsegítését, munkásbiztosító önkormányzatot, demokratikus külpolitikát, valamint Kossuth Lajos eszméinek megvalósítását követelték. ^{185.}

A Szociáldemokrata Párt szegedi listáját újból Peidl Gyula vezette. A párt szegedi szervezetének tevékenységében az 1922-es választás óta központi helyet foglalt el a választások, a legális parlamenti harc kérdése. Alkalmat szolgáltatott erre a választói névjegyzék évenkénti összeállítása. Itt gyakran adódtak problémák. ^{186.} A parlamenti akciók népgyűlésekkel történő támogatása. ^{187.} A város hatósága minden alkalmat megragadott, hogy megnehezítse a szociáldemokraták választási harcát. Míg az Egységes Párt egymásután tartja a választási vacsorákat és gyűléseket, a szegedi rendőrség a szociáldemokraták választási gyűléseinek legtöbbször nem engedélyezte. Buocz Béla rendőrfőtanácsos egy alkalommal azzal indokolta az engedély megtagadását, hogy az előzetes választási agitáció csak a közhangulat

indokolatlan felizgatását jelentené. Másrészről a helyiség ellen közegészségügyi szempontból volt kifogás.^{188.}

A Szociáldemokrata Párt programja igen mérsékelt volt.

Peidl választási beszédében ezt hirdette: "Mérsékelt haladásra van szükség." Az általános és titkos választójog mellett kardoskodott. Valamint tiltakozását fejezte ki a felsőház felállítására ellen. A gyűlést Bucz rendőrfőtanácsos szakította félbe, amikor Peidl az atracitásokról beszélt.^{189.}

Az SZDP lajstromán a következő jelöltek szerepáltak:

- I. Peidl Gyula szövetkezeti elnök
- II. Saly Endre Népszava gazdasági vezetője
- III. Maresán Milán cipész kisiparos

Póttagek:

- Taussin Ármin ny. államvasúti felügyelő
- Partitics Mihály asztalos kisiparos
- Papp József vasmunkás. 190.

Az ajánlások összegyűjtése nem volt egyszerű dolog. A nyílt szavazás egyik formája volt a listák aláírása. Az aláíró egyben az aláírásával már állást foglalt. Ez a magyarázata a listán szereplő aláírások és leadott szavazatok száma közötti különbségnek. Igen sok tisztviselő csak az egységes párt listáját merte aláírni.

Sok visszaélés történt az aláírások gyűjtésével is. Pl. a kormánypárt közel 13.000 aláírás közül 8.484 volt érvényes. Ebből több mint 6.000 tisztvise-

lői aláírás volt. Az ellenzéki balpárt ajánlásai közül a bizottság 3.227-et fogadott el, tehát 112-vel többet, mint amire a törvény értelmében szükség volt. A szociáldemokrata pártnak 2.834 aláírását fogadták el: 279 aláírást még 24 órán belül kellett gyűjteni. 191.

A választások 1926. december 11-12-én voltak Szegeden. A legtöbb szavazatot az Egységes Párt listáján indult Klebesberg Kanó kapta /11.507/. A kormánypárt befolyásának erősödését mutatta, hogy közel 2.000 szavazattal többet kapott, mint 1922-ben.

A polgári balpárt 5.906, a szociáldemokrata párt 5.913 szavazattal zárta a választásokat. Meg kell azonban jegyezni, hogy a két ellenzéki párt jelöltjeinek együttes szavazata többet tett ki, mint az Egységes Párté. Az utóbbihoz még hozzá kell számítanunk az elveszett ellenzéki szavazatokat is, vagyis az egyik tanyai környezetben, ahol a szociáldemokratákra szavaztak volna többségében, megsemmisítették az összes szavazatot, mert a beritéken hiányzott a választási elnök kézjegye. 192.

Ilyen vélemények is elhangzottak a választások után: "Szegeden még az ország többi részén is, ahol az Egységes Párt győzött, az azért történt, mert a kormány még a halottakat is, még a halottak fejfáját is leszavaztatta. A kormány csak a csendőrszurony és a rendőrség erőszakoskodásának az igénybevételével ért el eredményt." 193.

A választási izgalmak lezárulása után a város vezetőségét hidegzuhanyként érte az a hír, hogy Klebesberg Kunó nem akarja megtartani szegedi mandátumát. A Pestre felutazó küldöttség kitérő választ kapott a miniszterelnöktől és a kultuszminisztertől is. 194. Presztiskérdésként kezelték, hogy miután Debrecen a miniszterelnök képviselte, így Szegedet is egy aktív miniszternek kell képviselni az országgyűlésen. 100 tagú küldöttség Aigner főispán és Semogyi polé gármester vezetésével keresfel fel Klebesberg Kunó kultuszminisztert. Arra kérték ne csak az Egységes Párt képviselője legyen, hanem az egész várost képviselje. Klebesberg csak ezután fogadta el "kegyesen" megbízólevelét. 195.

A választási győzelem ellenére szükségesnek látták az uralkodó osztályok a törvényhozó testület ellensúlyozását, ezért létrehozták a felsőházat. Tagjai a Habsburg főhercegek, arisztokrata családok tagjai, az önkormányzatok, érdekképviselések emberei, az egyházak főpapjai és a kormányzó által ki-nevezett magas rangú katonatisztek, főtisztviselők voltak. Szeged törvényhatósága Kószó Istvánt rendes, Bach Bernátot pótl felsőházi tagnak választotta meg. A szegedi egyetem részéről Tóth Károly rektor, a magyar zsidóság részéről Lőw Imánuel, főrabbit, választották meg felsőházi tagnak. 196.

Szegeden 1913-ban volt az utolsó törvényhatósági választás. A választási rendszer itt még reak-

ciósabb volt, mint az országgyűlési választásoké. Szeged dolgozói még akkor sem érvényesíthették volna akaratukat az új törvényhatósági bizottságban, ha valamennyi új bizottsági tagot a szociáldemokraták soraiból választották volna meg. Ugyanis 35.000 választópolgár 72 bizottsági tagot választhatott, míg a 432 legtöbb adót fizető polgár szintén 72 tagot. 61 helyet pedig az érdekképviselteknek, örökös tagoknak és főtisztviselőknek foglalt le a város. Ezzel már biztosította továbbra is a reakció befolyását a város politikájában. Nehézséget támasztott a választások elé a 6 éves helybenlakás kikötése a választójog megszerzéséhez. 197.

A politikai életben a jelszavaknak nagy mozgósító erejük van, ezért minden párt olyan jelszavakat hirdet, melyekkel tömegeket nyerhet meg politikai céljai számára. Ezek a jelszavak kifejezik a tömegek valóságos érdekét, de lehetnek félrevezetők is. 198. Ilyen félrevezető jelszavakkal találkozunk az 1929-es törvényhatósági választások alkalmával. A hagyományos pártok helyett új néven szereplő pártokkal találkozunk. De ha jól megnézzük ezeknek a pártoknak a céljait, jelszavait és nem utolsósorban tagjait, rájövünk, hogy a kormánypárt állt mögöttük.

Minden antidemokratikus rendszernek szokása, hogy tagadja reakciós voltát. Ezért olyan neveket

vesz fel, melyek tetszebbösen hangzanak, leplezik lényegét és így arra is alkalmasak, hogy a politikai kérdések megítélésében még nem eléggé jártas választókat tévedésbe ejtsék. De mihelyt észreveszi, hogy neve már erre nem alkalmas, mert ^{nem} váltotta be az ezen a néven tett ígéreteit, siet azt másikkal felcserélni.

A külvárosban lakó munkások, parasztek és agrárproletárok felismerték, hogy az Egységes Párt nem javít helyzetükön. Környezetük, a külváros, elviselhetetlen - ^{Ezért} mert már az 1926-os választásokon többen a szociáldemokratákra szavaztak. A város urai feltették a kérdést: A választás titkos. Mindenki meggyőződése szerint gyakorolhatja választójogát. Mi lesz, ha az ellenzéki választókéek nagy többsége a maga jelöltjeit fogja az új törvényhatósági bizottságba beküldeni? Bajba kerülhet a nyugodt és egyoldalú városigazgatás fennmaradása. Törődni kell majd a dolgozók bajaival is! Tenni kell tehát valamit ennek megakadályozására. A szociáldemokraták már régóta követelték, hogy a külvárosrészek tartatatlan falusi állapotát meg kell szüntetni, mely szégyene volt az ország második legnagyobb városának. El kell látni csatornákkal, vízvezetékkel, világítással, utcáit ki kell kövezni. Szükség van erre nemcsak a város fejlődése és munkaalkalmak teremtése, hanem a külvárosrészek lakosságának egészsége érdekében is. És ezen kortesfogással megszületett a "Külvárosrésze-

ket rendező nagybizottság", azaz a Külvárosi Párt. Hirdette, hogy nem politizál. Egyetlen vágya a külvárosi lakosság beldegitása. Ebben pedig "mindenki egyetérthet vele", bármilyen társadalmi osztályhoz, felekezethez, vagy politikai párthoz tartozzék. És a tartotta a propaganda-gyűléseket ott és akkor, ahol és amikor akarta, minden akadály nélkül. A Külváros rendező nagybizottság a Szociáldemokrata Pártot is be akarta venni akciójába. A szociáldemokraták a felhívást nem utasították kerekén vissza, hanem a csatlakozást ahhoz a feltételhez kötötték, hogy a Külvárosi nagybizottság vegye fel akcióprogramjába a Szociáldemokrata Pártnak a kislakások építésére irányuló követelését is. A válasz azonban az volt, hogy a lakáskérdés megoldása nincs felvéve a nagybizottság programjába. 199.

A Külvárosi Párt vezetősége azokból az egységes párti főkéntesekből állt, akik még nem voltak tagjai a törvényhatósági bizottságoknak, de leghőbb vágyuk, hogy bármi módon azok legyenek.

A Külvárosi Párt mellett megjelent a Belvárosi Párt, azaz a Nagy-Szeged Párt. Mindkét párt egy és ugyanaz a rendszer megtestesítője volt - a külvárosban Külvárosi Pártnak, a belvárosban Nagy-Szeged Pártjának nevezte magát. Neve szerint "Nagy-Szegedet akart - írta hangzatosan Klebesberg kultuszminiszter. Mégpedig úgy, hogy lakóinak a száma meghaladja majd a 200.000-et, és egyesülnie kell Tápéval, Szőreggel,

Derezsával. 200.

A két pártban egymás mellett láttuk mindazokat, akik az 1926-es képviselőválasztások alkalmával az egységes párt jelöltjei mellett kardoskodtak: A liberális balpárt vezetői közül is sokan csatlakoztak a "Nagy-Szeged" politikához, így Wimmer, Papp Róbert és Bokor Antal. Ők is félték, hogy a szociáldemokraták kerülnek be a törvényhatósági bizottságba. Egy- más mellett látjuk Wimmert a "liberális politikust" és Dobay Gyulát, Szécsényi Istvánt a szegedi ébredőket.

Céljuk ugyanaz volt: a hatalmat megtartani és Szeged népének sorsát újabb 10 éven át változatlanul intézni.

A választások sikerét segítették a kormány és a pártok hivatalos lapjai. A Szegedi Napló a kormány lapja egyúttal hivatalos lapja a Nagy-Szeged Pártjának, de dicséri a Külvárosi Pártot is. A Szegedi Friss Ujság hivatalos lapja a Külvárosi Pártnak, de magasztalja a Nagy-Szeged Pártot is. A Szegedi Új Nemzedék ugyan nem hivatalosan, de klerikális álláspontjának megfelelően támogatja mindkét pártot.

De abban is egyetértett mind a három helyi lap, hogy a szociáldemokratákat - a szövetkezett városi balpártot - támadni kell.

A szociáldemokraták szövetségre léptek a liberális párttal és Szövetkezett Városi Balpárt - névvel indultak a választásokon, közösen állítottak jelölteket is.

A Szövetkezett Váresi Balpárt jelöltjei: Bakó László, Wolff Miksa, Dr. ^{ty}Detse János, Dr. Valentinyi Ágoston, Papp József, Müller Dezső, Lajer Dezső, Dáni János, Olejnyik József, stb. 201.

A választások három szakaszból tevődtek össze. Először a virilis jegű városatyák /a legtöbb adót fizető 432 polgár/ választották meg jelöltjeiket a törvényhatósági bizottságba szeptember 28-án. Az eredmény várható volt. A Külváresi és Belváresi Párt győzelmével végződtek.

A kerületi választások október 13-án zajlottak le. A reakciós pártok győzelme itt már nem volt olyan egyöntetű. Itt 35.000 választópolgár 72 bizottsági tagot választott. A 72 mandátumból 15-öt a balpárt jelöltjei szereztek meg. Közülük 6 volt szociáldemokrata /Valentinyi Ágoston, Papp József, Müller Dezső, Lajer Dezső, Dáni János, Olejnyik József/. 202. Az érdekképviselések november elején választották meg törvényhatósági tagjaikat.

Városszerte felháborodást okozott az örökös tagok kijelölése. Kínos feltűnést keltett, hogy a kijelölő bizottság meg akarta és végül meg is hiúsította Móra Ferenc örökös tagságának a tervét. Helyette Herzeg Ferencet jelölték, akinek ugyan semmi köze nem volt a váreshoz, de előnye volt az, hogy a rendszer hű kiszolgálója volt. 203.

Végül örökös tagok lettek: Várhelyi József belvá-

rosi esperes, Lőw Imánuel rabbi, Herceg Ferenc és Kelemen Béla.

Hiába kerültek baloldaliak és szociáldemokraták az új törvényhatósági bizottságba, a régi reakciós szellem változatlan maradt. Már a "kisgyűlésbe" egyetlen baloldali sem került be. Mikor Lajer e miatt tiltakozni akart, az új közgyűlés nem adott a szociáldemokrata képviselőnek szót. 204.

5./ A dolgozó osztályok helyzete és tőke elleni harca a stabilizáció körülményei között.

a./ A munkásosztály életkörülményei és munkalehetőségei.

Az a gazdaságpolitika, amelyet az ország és egyben maga a város is képviselt, meghatározta a dolgozó osztályok helyzetét. Az ország szűk alapokon álló átmeneti konszolidációja és az ezzel együttjáró jelentős ipari kapacitáskihasználatlanság, s Szegeden a minden gazdasági alapot nélkülöző, nem szükségletet kielégítő és képviselő reprezentatív építkezések, mind negatív értelemben befolyásolták a dolgozó osztályok életkörülményeit.

Az ellenferradalmi rendszer hatalomra jutását követően vad támadás indult a munkásosztály ellen. Ez a támadás leghevesebb volt közvetlenül a hatalom megragadása után, de végigkísérte a Horthy-korszakot bukásáig. A munkásság helyzetét az élet majd minden területén súlyosbították, életszínvonalát és munkakörülményeit lerontották. A háberú örökségeként átvett infláció sörvasztó eleme lett a dolgozók életének, viszont rendkívüli eszköze volt a tőkésosztály vagyonszerzésének. Az ellenferradalom ötödik évében a korona eredeti értékének 15.030-ad részére csökkent. Az inflációs esztendőök az összes közszükségleti cikkek szakadatlan drágulásának a jegyében állottak.

A drágulásban a mezőgazdasági termékek vezettek. A búza ára volt az irányadó. Az országos és a szegedi búzaárak hozzávetőlegesen egyformán alakultak.

A budapesti Kereskedelmi és Iparkamara 1924. évi összesítő jelentése szerint az országos búzaárak: 1921. őszén 1625-1910 korona és 1924. végén már 472.000-530.000 korona árfolyamon mozogtak. A szegedi piacon 1924-ben közvetlenül a termés után, július első hetében a búza ára 260.000-270.000 korona volt. Ez az ár november 15-én 430.000-440.000 koronára emelkedett és december végén 500.000-510.000 koronával zárult.²⁰⁵ A búza nyomában szédületes iramban emelkedtek a többi létfontosságú cikkek árai is. A piaci árak a Törvényhatósági Árvizsgáló Bizottság tájékoztató irányarai fölött mozogtak. 1924-ben a cukor ára 21.000 korona, a disznóhús ára 31.000 korona, a zsír 42.000 korona. A korona árfolyamának hanyatlása 1924. februárjától valószínű koronapánikot váltott ki országszerte. Előidézője, a Bethlen-kormány szándékos tevékenysége volt. Miután a Népszövetségi kölcsön ügye 1924. februárjában elakadt, a miniszterelnök és kormánya úgy akart az ügymenetelre nyomást gyakorolni, hogy az országot szándékosan rosszabb gazdasági helyzetbe hozták, vagyis megkezdődött a tervszerű koronarentás. Ennek eredményeként a korona árfolyama, amely 1923. végén még 120.000 volt, fokozatosan 1924. február 8-án elérte

a 198.000-et. Ettől kezdve pedig szinte napról-napra szédületes tempóban emelkedett. A kormány tehát egy kicsit elszámította magát. 1924. február 11-én már 224.000 korona ért egy aranykoronát. 14-én pedig 227.000 korona. 206.

A gyorsan emelkedő árak 1924. májusáig állandóan messze maguk mögött hagyták a lassú, csak nehéz küzdelmek árán emelt béreket. 1924. elején a kis és közepes fizetésű családfenntartó fizetése 50-300.000 korona volt. Ezen kívül kaptak természetben 4-6 kg lisztet, 1 kg zsírt, cukrot, sót, 1-2 q tüzelőt. A kerabeli újságok adatai alapján egy 4 tagú család egy-napi megélhetésének költségei a következők:

reggeli	- kávé és kenyér	2.210	korona	
ebéd	- húsleves, főtt hús, burgonya, paradicsom, csommártás	7.313	"	
vacsera	- krumplifőzelék	1,340	"	207.

Ezek az adatok a dolgozó munkásokra vonatkoztak.

Hogyan élhettek akkor a munkanélküliek? A létfenntartási költségek jóval a bérek fölött mozogtak.

	1914. VII.31.	1919. VII. 31.	1919. XII.31.	1924. XII.31.
Munkás átlagbér	100	1.131	859	1.556.200
Létminimum	100	1.110	2.117	2.081.800

Gyakran előfordult, hogy a hónap egyik napján a bérek még a létfenntartási költségek kérharmadát fedezték, s a másik napon már egyharmadára sem voltak elengedők.

A szegedi munkások 1924-ben a szegedi index alapján kapták a fizetésüket azoknál a vállalatoknál, amelyeknek vezetői tagjai voltak a Szegedi Munkaadók Szövetségének. A munkások a heti drágulások arányában kapták bérüket. Azonban a drágulás kiszámítása szinte lehetetlen volt, az árak egyik napról a másikra történő emelkedése miatt. Állandó vita tárgyát képezte az index a munkaadók és munkások között.

Nem hozott fordulatot a korona stabilizálása sem. Az árak magasan stabilizálódtak, a bérek is maradtak az eredeti körülmények között. Ezért 1924. augusztusától az általános aranyparitásos mozgalmakkal egyidejűleg Szegeden is mozgalom indult el, amelynek célja, hogy a szegedi indexrendszer helyett léptessék itt is életbe az aranyparitásos béreket. 209.

Azok a bérmozgalmak, amelyek az index alapján történő bérezés felmondására, az aranyparitásos bevezetésére irányultak, mutatták, hogy a munkáosztály elégedetlen helyzetével. A folyton emelkedő drágaság miatt három nagyüzem a Sylvánia gőzfűrészgár, Szegedi Közúti vasúti RT. és a Keresztény-nyomda RT. munkásai indítottak sztrájkot. Kétszer sztrájkoltak. 1924. február és június folyamán a Szegedi Kendergyár munkásai is.

A munkáslányok fizetése 70-126.000 koronáig terjedt - és ez a mindennapi kenyérre is alig volt elegendő. A munkásnők 25 %-os javítást kértek. ^{210.} A munkabérek jóval a paritás alatt mozogtak. A gyár vezetősége csak 5-15 %-os emelésre volt hajlandó. Március folyamán több hétig tartó erős sztrájk bénította meg a fűrészgyárak termelését. ^{211.} A tavasz és nyár folyamán kisebb részleges sztrájkok indítottak a cipésmunkások és berbélyek. ^{212.} Augusztusban sztrájkba léptek a szegedi építőmunkások és szállítómunkások. Az építőmunkások szerint sem volt kielégítő az index, illetve azok az alapbérek, amelyekhez az index százalékait hozzáadták. A Fábó-utcai bérházakat építő munkások legalább 10.000 korona órabért kértek /eddig bérük 6.500-7.000/. ^{213.}

Tehát amunkások mindennapi harc árán igyekeztek kényszeríteni a bérek emelését. Már teljes sikert nem érhettek el, még sem volt eredménytelen a harc.

Az évtized közepére lezárultak az infláció segítségével biztosított bérleszerítések. A bérek ettől kezdve lassan emelkedtek, bár a munkások^{nak} újból és újból meg kellett küzdeni a tőkések bérleszerítő mozgalmával. A szanálási válság után a termelés lassú növekedése volt tapasztalható. A fellendülés Szegeden - az építkezések megindulásával - az építőiparban, és a vele kapcsolatos iparágakban, valamint a vámok által védett textiliparban következett be.

De jellemző módon az üzemek teljes kapacitását ezen a területen sem használták ki /gondolunk itt a Kera-
mit téglagyár és más téglagyarak a konjunktúra csú-
csán is 75 %-os kapacitáskihasználással dolgoztak/.
Ezekben /a többi iparágakhoz képest/ jól fejlődő
ágakban sem volt megfelelő a bérek emelkedése. A tár-
gyalt időszakot végigkíséri a munkások harca a bérek
emeléséért és a munkakörülmények megjavításáért. Ha
a statisztikai adatokat megnézzük, a munkabérek las-
sú emelkedése 1925-29. között is elmarad a létfenn-
tartási költségeknek az emelkedése mögött.
A képhezkapott bérek vásárlóereje fokozatosan csök-
kent az évtized folyamán.

év	névleges bér	létfenntartá- si költségek	reálbér
1925.	97.4	121.4	80.2
1926.	100.8	129.9	77.6
1927.	107.7	124.9	86.3
1928.	112.1	130.7	85.6
1929.	113.5	133.3	85.1
			214.

Ezek az adatok a munkában álló munkásokat veszik fi-
gyelembe. Ha számolunk a munkanélküliség keresetcsök-
kentő tényezőjével, a 20-as évek konjunktúrális csúcs-
pontján is egyötöddel alacsonyabb volt a munkásság
reálbérszínvonala, mint a háború előtt.

Hozzájárult ehhez a nők alkalmazásának a megnövekedése az iparban. Olyan munkaterületeken is, ahol régebben csak férfiak dolgoztak egyre több női munkaerőt alkalmaztak. Szegeden 1924-ben az összes munkásoknak 36 %-a volt munkanélkül - ellenben a női munkásokban hiány tapasztalható. ^{215.} Szinte teljes számban női munkásokat foglalkoztattak az Állami Dohánygyárban, a Szegedi Kenderfonógyárban, a Magyar Kender és Lenipar Vállalatnál, a Szegedi Gyufagyárban, Kefegyárban, a cipőgyárak felsőrész kikészítő részlegeinél. De szívesen alkalmaztak a mezőgazdaság területén is női munkaerőket. Miért volt ilyen nagy kereslet a női munkaerő iránt? A magyarázatot megadja a férfi és női munka bérezése között fennálló nagy aránytalanság. A tőkésnek sokkal kifizetődőbb volt a női munkaerő alkalmazása. A szövőnők Budapesten 1927. áprilisában 25 fillért kaptak órabérként, a hasonló munkában dolgozó férfimunkás 58 fillért keresett.

Jelentős különbség volt a fővárosi és vidéki vidéki bérek között is. Vidéken a bérek átlagosan 25 %-kal voltak alacsonyabbak, mint a fővárosban. A létfenntartási költségek viszont 1-8 %-kal, átlag 4 %-kal maradtak el a budapesti mögött. Szegeden az építőmunkások 70-90 filléres órabért kaptak 1927-ben, a sztrájk folyamán 120 filléres órabért követeltek, annyit, amennyi a budapesti építőmunkások órabére volt. ^{216.}

A kendergyári munkások 1927. augusztus 26-án megtar-

tott értekezlete egy 5 tagú család létminimumát heti 69 pengőre becsülte. Ezzel szemben egy jól kereső férfimunkás 20-30 pengőt keresett, a női munkás jóval kevesebbet. - Átlagosan 13-17 pengő közül mozgott a női munkások fizetése. 217.

A tőkések a haszon növelésére más eszközöket is alkalmaztak. Ez a munkaidő növelése volt. A szakszervezetek a 20-as években a 8 órás munkaidőt tartották az egyetlen vívmánynak, amely a Tanácsköztársaság szociális intézkedéseiből érvényben maradt. Az évtized elején a korlátozott munkaidő, kapacitáskihasználatlanság miatt a tőkések még nem tartották szükségesnek a 8 órás munkaidő elleni gyakorlati támadást. A termelés fellendülésével, különösen a textiliparban veszi kezdetét a munkaidő meghosszabbítása. Ugyanis a textilipar versenyképességét az alacsony munkabérekre /női munka/ és a meghosszabbított munkaidőre kívánták alapozni. Így a Szegedi Kendergyárban már 1922. után állandóan 9 1/2 órát dolgoztak a munkások. 218. Egyre több gyárban és üzemben vezették be a 8 óránál több, 9 1/2 sőt 11 órás munkaidőt. A tárgyalt időszakot végigkíséri a munkások harca a 8 órás munkaidőért és a jobb munkakörülményekért. 1925. március 1-én sztrájkba léptek a Szegedi Új Nemzedék szedői. A sztrájk hetek, hónapok, sőt évekre visszamenő meddő bérharc következményeként robbant ki. Ez volt az egyetlen olyan nyomda az or-

szágban, ahol szervezetlen munkások dolgoztak. 8 óra helyett napi 12-14 órát dolgoztak, és nem kaptak annyi bért sem, mint a szervezett munkások 8 órás munkáért. A szedők egyhangúlag kimondták, hogy belépnek a nyomdászszakszervezetbe. ^{219.} 1928-ban a Vénusz Cipőgyár munkásai sztrájkoltak. Munkaidőjük reggel 7 órától este 1/2 7-ig tartott, 1 órás ebédszünettel.

A Szegedi Kenderfonógyár munkásnői 1928-ban kétszer is indítottak mozgalmat munkakörülményeik megjavításaért. A munkásokat minden védő és higiéniai berendezést nélkülöző körülmények között, rendszeres pénzbírságoktól sújtva, durva bánásmód mellett, napi 9 1/2 órás munkaidő után még pótmunkára is kötelezték. A fizetésük ezért 13-17 pengős heti átlagbér. ^{220.}

Wimmer Pülöp a gyár igazgatója, akinek szeretett tetszelegni a liberális gondolkodó mezében, amikor a munkaidőről és saját gyáráról volt szó, egyből levetette liberális mezét. "Kijelenti, hogy elvileg egyet ért a 8 órás munkaidővel, de a textilszakmát kivételnek tartja. Ugyanis a kenderfonás idénymunka, és így okvetlenül szükség van a hosszabb munkanapra. ^{221.}

Természetesen a 10-12 órás munkaidő nem vált általánossá, de egyes iparágakat, így a textilipart jellemezte. A szakszervezetek mintegy 100.000 munkásra vonatkozó reprezentatív statisztikája sze-

rint a férfimunkások 27 %, a női munkások 17 % -a dolgozott heti 60 órát, illetve azon felül. 222.

Még két kísértő és visszatérő jelenségről beszélhetünk, ez pedig az éjjeli munka és a gyűlölt akordomunka. Az éjjeli munka főleg a pékiparban kísértett. A pékmestereket a szabadverseny ösztönözte az éjjeli sütésre, mert a reggeli friss pékáru nagy előny a konkurens üzemekkel szemben. Pedig rendelet tiltotta a sütőiparban az éjjeli munkát.

/2040/1916. M. E. sz./ A sütőiparosok egyszerűen nem vettek róla tudomást és munkásaikat rendszeresen dolgoztatták éjszaka. Folytak a harcok az évtized első felében is. Akkor az éjjeli munka elleni harc a két fél közötti kölcsönös szerződés aláírásával végződött. Az ipartestület sütőipari szakosztálya és a sütőmunkások szakszervezete olyan értelmű egyezményt kötöttek, amelyben a munkáltatók arra kötelezték magukat, hogy a munkásokkal csak reggel 1/2 5-kor kezdetik meg a munkát. De ez a szerződés is csak papíron maradt. 223. A harcok 1925-ben újból felújultak a sütőiparban.

A budapesti pékek harcot indítottak a vasárnapi munkaszünet és a mind gyakoribb éjszakáztatások ellen. A budapesti pékmunkások harcának hírére Szegedre is eljutott és állásfoglalásra készítette a szegedi pékeket. Szolidaritásukat fejezték ki a fővárosi pékmunkásokkal. Kijelentették, hogy Szegeden is megindítják a harcot az éjjeli munka ellen. Törvényelle-

nes, hogy a sütők éjjel is dolgoztatják őket. 224.

A probléma 1925-ben sem oldódott meg és nem oldódott meg az évtized második felében sem. Állandó fenyegető vészként lebegett a munkások előtt az elbocsátás réme. - Inkább választották az éjszakai munkát, mint a munkanélküliséget.

A másik visszatérő jelenség az akkordmunka bevezetése volt. Ez ellen indult meg a tiltakozása a Vénusz Cipőgyár és az Orion bőrgyár dolgozóinak. Az igazgatóság mindkét üzemben az akkordbérre akart áttérni. Az új bérezés a munkások úgylis szűkös keresetének a csökkentését eredményezte volna. A munkások a Vénusz Cipőgyárban az akkordbér bevezetésével reggel 7-től este 1/2 7-ig egy órás ebédszünettel 11-12 pengőt kerestek volna. Azonban a munkások sikerrel álltak ellent. Nem voltak hajlandók a próbajét ledolgozására. A munkások együttes fellépésének eredményeként a gyár vezetősége kénytelen volt ellenállni az akkordbér bevezetésétől.

A legsúlyosabb teher a népnymor legfőbb forrása mégis a munkanélküliség golt.

1924-ben Szegeden 100 munkaalkalomra 128 munkás jutott. Az 1914. évi 15.179 munkáslétszámmal szemben 1924-ben 12.258 munkás volt összesen Szegeden. - A csökkenés 21 %.

1914-ben a dolgozó munkások száma 14.991, míg 1924-ben 8.907. Tehát a dolgozók száma 40 %-kal esett vissza. Az 1914. év csekély 188 munkanélküliével

szemben 1924. végén 3.351 volt a munkanélküli. Azaz az összes munkásoknak 36 %-a volt munkanélkül. ^{225.}

A munkanélküliség miatt 2 év lefolyása alatt 400 munkás hagyta el a várost. - Uj ipartelepek, vállalatok nem keletkeztek, a meglévő üzemek is üzemredukcióval dolgoztak. ^{226.}

Legsúlyosabb volt a helyzet 1924-25. folyamán. Néhány hónap alatt a munkanélküliség hihetetlen méreteket öltött. 1924-ben az aratás elmúltával vált különösen feltűnővé a munkanélküliség. Már több olyan szakma volt Szegeden, 1924-ben, amelyekben a munkanélküliek száma meghaladta az 50 %-ot. Ilyen szakma volt a vasasszakma. De legsúlyosabb volt a helyzet az építőiparban, itt a 80 %-ot meghaladta a munkanélküliek száma. ^{227.}

Az őszi mezőgazdasági munkálatok befejezésével és a téli időjárás miatt a szorványosan folyó építkezéseket is abbahagyták. A hatósági munkaközvetítő hivatal január elején naponként 500-600 munkanélkülit tartott nyilván /ezek a munkanélküliek csak nemrég váltak azzá/. ^{228.}

1925. januárjában az építőiparban 400, a faiparban 60, vasiparban 350, bőriparban 200, szabóiparban 55, élelmiszeriparban 82, festőiparban 70, nyomdaiparban 24, szolgáltató vállalatoknál 53, fűrészgyárak 200, szalámigyárak 60 munkanélkülit tartottak nyilván.

Jelentős volt a munkanélküliek száma a mezőgazdaságban is. /330 földmunkás/ A magántisztviselők, ma-

gánalkalmazottak közül 64, és végül 8 borbélyt sorolt fel, mint munkanélkülit, 229.

1925. január 3-án 300 munkanélküli munkáscsalád nevében küldöttség kereste fel Somogyi Szilveszter polgármestert. A küldöttség a várostól kért segítséget. Elmondták, hogy bármilyen munkát elvállalnak, csak kenyerük legyen. A polgármester kifejtette, hogy a tél miatt munkaalkalmat nem igen nyújthat a város. - Ami van, azt felajánja: külterületi utaknál kötörési munka volt. - De egyben büszkén kijelentette a polgármester "Szeged az egyetlen város az országban, amely a legtöbb közmunkára adott alkalmat!" 230. Vajon milyenek lehettek a többi városok viszonyai, ha a szegedi viszonyokra a polgármester ilyen büszke volt? De valószínű, hogy a közmunkaalkalmak számát és nyomorúságenyhítő voltát túlságosan eltúlozta. A tavasz folyamán a munkanélküliek száma még csak emelkedett.

Március 24-én a munkásotthon helyiségében Szabó Imre szociáldemokrata nemzetgyűlési képviselő ismertette volna a munkanélküliség problémáját. Somogyi polgármester nagyhangú kijelentésével szemben úgy nézett ki, mintha a város hatósága irtózott volna a közmunka széles vonalú kiírásától. "Pedig a 70.000 hold földbirtokkal rendelkező városnak meglenne az anyagi ereje munkaalkalmak teremtésére." - írja a korabeli sajtó. -

A szegedi rendőrség nem engedélyezte a gyűlés megtartását. Az indokok a következők voltak: 1./ a problémát egy gyűlés keretében úgy sem lehet megoldani; 2./ veszélyt jelent a nyugalomra és a rendszerre.^{231.} Még 1925. májusában is száz számra tekinthetők az olyan munkások, akiknek már fél éve nem volt munkájuk. A nyár kezdetén olyan nagy volt a munkanélküliség, amilyen még a legnehezebb tél idején sem.^{232.}

A szegedi Szakszervezeti Bizottság memorandumot nyújtott át a város tanácsának a munkanélküliség enyhítése ügyében. A munkanélküliek százai vonultak a városháza elé, hogy némán demonstráljanak a városi tanács előtt. De vajmi kevés eredménye lett, mert a tekintetes tanács még válasza sem méltatta a memorandumot.^{233.} Sőt egyetértését fejezte ki Komárom és Esztergom városok közigazgatási bizottságának körlevelével, amelyet a miniszterelnöknek és egyben minden megyének és városnak megküldtek. A körlevél a következőket tartalmazta: "Megdöbbenéssel szereztünk tudomást arról, hogy a kormány tervbe vette a munkanélküliek biztosításának törvényhozás általi rendezését - ezen terv ellen a leghatározottabban állást foglalkunk. Sem az ország jelenlegi helyzetét, sem a jelenlegi pénzügyi és gazdasági állapotokat nem tartjuk alkalmasnak arra, hogy az adózó közönségnek újabb óriási megterhelést jelentő kérdés feltevődjön."^{234.}

A törvényhatósági bizottság és a közigazgatási bizottság rendkívüli ülést hívtak egybe, ahol egyet-

értésüket fejezték ki a körlevéllel. "A munkanélküliség elleni küzdelemnek, és az általa okozott bajok orvoslásának egyetlen helyes módja van a munkaalkalmak teremtése lehet" - fejti ki a közigazgatási bizottság ülése, de a munkaalkalom teremtéséről a város sem gondoskodott, úgy, ahogyan lehetett volna. Inkább helyt adtak és egyetértettek a jobboldali sajtó vádaskodásának. A vád a következő volt: szociáldemokraták izgatnak a helyi hatóság ellen. Az izgatás abból állt, hogy a Délmagyarországban közölték, hogy Debreden város 5-15 aranykoronát ad a munkanélkülieknek, míg Szegeden ilyen irányban semmi nem történt. 235.

Hasonló szellemben válaszolt a tekintetes tanács a Szegedi Szakszervezeti Bizottság kérésére. 300 - 500.000 korona karácsonyi segélyt kértek 200-300 nyomorgó munkanélküli család számára. A polgármester a segély megadása ellen foglalt állást. Munkanélküli segélyt nem tud^d ani a város, azonban teremt munkaalkalmat. Utasították a köztisztasági üzemet, hogy az utcák hótól való megtakarítására alkalmazza a felsorolt munkanélkülieket.

A Délmagyarország szerényen igazította ki a polgármester félreértését: "A szakszervezeti bizottság nem munkanélküli, hanem karácsonyi segélyt kért!" 236.

De a városi munkaközvetítő hivatal sem állt hivatása magaskatán. Ugyanis a munkanélküliségen úgy

próbált enyhíteni, hogy egy titkos társaság a szegedi munkaközvetítőből látta el friss anyaggal a vidéki mulatókat.²³⁷ - közölte a Délmagyarország. Ezt a hirt még az Uj Nemzedék sem cáfolta meg, pedig igen szeretett polemizálni az általa szociáldemokratának, sőt zsidó sajtónak nevezett Délmagyarországgal.

1926-ban megindult a fellendülés, megkezdődött a kisvasútépítés és az egyetemi építkezések. Azonban 1926. elején még mindig 2.000 munkanélkülit tartott nyilván a hatósági munkaközvetítő. Természetes, hogy ettől jóval több lehetett a munkanélküliek száma. Hiszen sokan nem jelentkeztek a munkaközvetítőben, mert nem reméltek munkát. A hivatal munkamódszere nehézkes és bürokratikus volt. Nem rendelkezett pontos nyilvántartásokkal. A munkások érdekeit a bérezés és egyéb területen sem képviselte. Szívesebben fordultak a munkások saját szakszervezetükhöz, mert azok szakmák szerint csoportosítva pontosabb nyilvántartást vezettek. Tájékozottabbak és gyorsabbak voltak, valamint harcoltak a munkabérekért is. Viszont a hatósági munkaközvetítő nem a munkások, hanem a munkáltatók érdekeit szolgálta, mert ha a szegedi munkások keveselték a bért, akkor a hivatal vidékről olcsóbb munkaerőt közvetített. Ezzel a hatósági munkaközvetítő a munkabérek erőszakos csökkentésének egyik eszközévé vált.

Érthető tehát a munkások bizalmatlansága a hatósági

munkaközvetítővel szemben.

Bebizonyosodott, hogy a munkaközvetítő nem a munkások érdekeit képviselte, a tanyai vasút építkezéseinek a megindulásakor. A munkaközvetítő ugyanis csak keresztényszocialista földmunkásokat közvetített ki az építkezésekhez. Így a szegedi földmunkások, akik többségükben nem voltak tagjai a keresztényszocialista szakszervezetnek, nem jutottak munkához. Ez az eljárás általános felháborodást keltett a városban. Küldöttség kereste fel Somogyi Szilveszter polgármestert. Igen rideg fogadtatásban részesültek. A polgármester elmondta a küldöttségnek, hogy a keresztényszocialista szakszervezetnek jogában állott, hogy csak saját tagjainak adott munkát. Pedig a város tanácsa az építkezésekhez szükséges 40 milliárd korona megszavazásakor - a polgármesterrel az élen - ki mondta, hogy a vasút építéséhez kizárólag szegedi munkásokat fognak alkalmazni. ^{238.}

Az ipari termelés lassú növekedésével, az építkezések megindulásával több munkaalkalom adódott. A munkanélküliség azonban továbbra is súlyos problémája volt Szegednek, különösen a téli hónapok alatt, amikor az idényjellegű munkák szüneteltek. Így a polgármester 1926. január 1-i bejelentése nem igazolódott be. "A jövő évben nem maradhat munkanélkül egyetlen szegedi sem. Nagyon sok munkaalkalom lesz - mondta - nemcsak a város, de az állam is nagyszabású építkezéseket rendelt el." ^{239.}

Túlzott volt az a kijelentés, mert súlyos munkanélküliséggel küzdött. Pl. a szegedi vasmunkások, közülük sokan hónapokig nem jutottak keresethez. 240.

Súlyos létbizonytalanságban éltek a szabó és cipésmunkások, közülük sokan kénytelenek voltak eredeti szakmájukat feladni, hogy más területen helyezkedjenek el, szükös kenyerüket megkeresni. 241.

De a Délmagyarország által közölt 9 szegedi iparvállalat megszűnése, illetve redukciója is arra mutat, hogy nem szűnt meg Szegeden még a konjunktúra éveiben sem a munkanélküliség.

A Terápia dobozgyár megszűnésével 120 munkás, a Vajda-féle kefégyár 50 munkása, a Ferrária vasárgyár 100 munkása, a Párizsi Nagyáruház játékküszemének 40 munkása, a Jób és Lóránd szalámigyár 40 munkása, az Alföldi szalámigyár 80 munkása, a Czinér-féle szalámigyár 150 munkása került az utcára. Az Ariadne kötszövőgyár 200 munkásából 1927-ben már csak 50-60 dolgozott. A cipőgyárakban is 1926. második felében és 1927-ben 200 munkás vesztette el kenyerét. 242.

A konjunktúra éveiben ha csak ezeket az utcára került embereket nézzük - és rajtuk kívül még lehettek munkanélküliek - számuk meghaladja a 900-at. De mutatja más tényező is, hogy jelentékeny számú munkanélküli volt a városban. A szakszervezeti bizottság munkanélküli segélyt kért a várostól.

A törvényhatósági bizottság 1927-ben adott válasza is hasonló volt a megelőző kérelmekre adott válaszokkal: "Egyrészt a város nincs abban a helyzetben, hogy a több száz főre menő munkanélküli részére külön pénzbeli segélyt folyósítson. Másrészt a város igen jelentékeny összeget áldoz a szegények segélyezésére. /pl. menházra 12.000 pengő, szegényházra és népkonyhára 135.000 pengő/ Valamint a dolgozni akaróknak munkát is biztosít a tanács." ^{243.}

A munkanélküliségről számol be a város gazdasági felügyelője is: "A város területén az 1929-es évben a mezőgazdasági és földmunkásság körében a téli időben némileg nagyobb keresetnélküliség mutatkozott. Kb. 1.000 főre tehető és főleg abból az átmeneti proletártömegből került ki, amely korábban kizárólag földmunkás, kubikus volt. Az építkezések szünetelése, társulati munkák befejezése s az általános gazdasági válság, amelynek következtében a gazdák cselédeiket, hónaposaikat részben elbocsátották, illetve sok ipari üzem redukciója, sőt beszüntetése folytán a tömegek száma felszaporodott." ^{244.}

Szegeden az ipar mérsékelt fellendülésével sem szűnt meg a munkanélküliség. Az állandó intő és elrettentő példaként állt a dolgozó munkások előtt. Mindenkor és mindenki számíthatott erre a rémre, hogy elbocsátják, nem tudja a horribilis lakbéreket fizetni és jön a kilakoltatás.

A lakáskörülmények is súlyos és megoldatlan problémát jelentettek Szegeden. A háború után a város lakossága tetemesen megnövekedett, de ezzel együtt nem indult meg egyenes arányban a lakások számának gyarapodása.

A menekültekkel és az itt letelepedőkkel súlyos körülmények alakultak ki. A hatóság is észrevette ezt a problémát, így 1920-ban a türehetetlen lakásviszonyok miatt a főorvosi hivatal a körtöltésen belül elrendelte a lakások megvizsgálását. Az eredmény megdöbbentő volt, annak dacára, hogy a mérce igen alacsony volt. A felmérésnél többet nem tettek. 1927-ben újból készült felmérés, ami 3.170 egészségtelen lakásról, pincehelyiségről ad számot. ^{245.}

1927-ben a városnak a belterületén 80.100 lakos volt. Ebből 10.661-en éltek 3.170 egészségtelen lakásban. A legtöbb nedves lakás a város legmélyebben fekvő részein volt.

Rókuson 1.223

Móravárosban 623

Felsővárosban 292

A két körút között 532

II. kerületben /Ujszegeden/ 922

Alsóvárosban 126

Belvárosban 52 volt a nedves lakások száma. Vizes esztendőben a felsorolt városrészek lakásait állandóan talajvíz fenyegette. Szomorú helyzetéről számol be a Délmagyarország és végigvezet

bennünket a nyári esőtől előntött Móravároson,. Csatornákat, ha voltak, csak nagyritkán tisztították, így a lezúduló víz a lakásokat, udvarokat öntötte el. A Móra u. 8. szám alatt az udvartól az ajtóig félméteres volt a víz. Téglákat kellett lerakni, hogy be tudjanak jutni a szobába. A szoba padlózata alól minden lépés után magasra fröccsent a víz. A falak csupa penészesek voltak. Más lakásokban térdig érő víz állt. Pedig egy-egy ilyen lakásért is egy négytagú családnak 350.000 koronát kellett fizetni negyedévenként." 246.

De hasonló volt a helyzet Felsővároson és Rókuson is. Hiába indított mozgalmat a külvárosrészek lakossága az elhanyagolt és elfelejtett városrészekért. "Mindenre van pénz, egyetemre, kisvasútra és arra, hogy Párizsba utazgathassanak a tanácsbeliek, de nincs pénz a munkanélküliek^{számára} és nincs a városrendezési munkálatokra." - panasztak a külvárosrészek küldöttségei. 247.

Szegednek 220 kövezetlen utcája volt - 145 millióba került volna a csatornázás, 100 millióba a külváros 220 utcájából 120 utcának a kikövezése - 80 millióba, tehát pontosan annyiba, amennyibe az egyetem építése. - De nem volt erre fedezet, bármilyen sok adót is fizetett be a város lakossága, szociális célokra nem sokat fordított a tanács.

A külvárosokban, a főutcaikon kívül, összesen 80 lám-

pa égett. Több száz utca a világháború kitörése óta minden közvilágítást nélkülözött. A környező községek közvilágítása jobban megoldott volt, mint Szeged közvilágítása. ^{248.}

De térjünk vissza a lakásproblémákra, amelyek a legsúlyosabb kérdést képezték. A zsúfoltság mértéke hihetetlenül nagy volt. A pincelakásokban

40,5 %-ban jut 20 m³

35,3 %-ban jut 10 m³

24,2 %-ban jut 10 m³-nál kevesebb fejenként.

Ha a 20 m³-t vették volna alapul, akkor a lakosság 59,5 %-át kellett volna kilakoltatni az egészségre veszélyes körülmények miatt. De hová helyezte volna el a kilakoltatott embereket a város. Az új bérházak száma kevés, és a horribilis lakbéreket sem tudták volna megfizetni. Az újonnan épült "munkáslakásokba" is legfeljebb tisztviselőket és városi alkalmazottakat költöztettek be.

Nézzük meg a város területén lévő egészségtelen és pincelakások nagyságát:

	I. k.	II. k.	III.k.	IV.k.	V.k.	VI.k.	VII. k.	Ö
1 szoba	11	54	106	42	253	129	40	622
1 szoba 1 konyha	33	227	340	235	897	467	77	227
2 szoba 1 konyha	6	36	78	14	69	27	7	237
3 szoba 1 konyha	2	5	8	1	4	3	2	25
Összesen:	52	322	532	292	1223	623	126	317
								249.

Tehát a legtöbb lakás 1 szoba és konyha, de közvetlenül utána 622 "lakás" egy szobából állott. Ebben a minden hygiéniát mellőző helyiségben 4-5 ember élt /hiszen 3.170 lakásra 10.661 ember jutott/. A lakások nagy részében nem volt villanyvilágítás, vizről és WC-ről nem is beszélhetünk. Utóbbiak még az újonnan épített "munkásházakban" is csak 1 volt emeletenként. A szennyvizek 60 %-át az udvaron lévő nyílt gödörbe öntötték.

Az 1 szoba konyhás lakások bérlői közül is igen sokban tartottak albérlőt. A szanálás után az állam felszabadította a lakbéreket azzal a céllal, hogy fokozatosan ériék el az aranyparitást. A bérek viszont elmaradtak a lakbéremelkedés mögött. - Egy munkás keresetének 38-40 %-át tette ki egy szoba, konyhás lakásnak a lakbére. Ezért a magas lakberek miatt a legtöbb főbérlő munkás kénytelen volt albérlőt, vagy

ágyrajárót tartani. Az 1927-ben készített összesítés útján bizonyos képet kapunk arról, hogy milyen foglalkozásúak voltak ezeknek a lakásoknak a lakói. Bár bővebb felvilágosítást nem nyerünk, hogy kik tartoztak az ipari foglalkozású, alkalmazott és egyéb kategóriákba. De valószínű, hogy az ipar területén dolgozók lehettek. Természetesen közéjük tartoz^{tak}ott a munkanélküli munkások is. Tehát a foglalkozás szerinti megoszlás a következőképpen alakult:

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Össz.
Földművelő ösk.	-	1	4	4	15	14.	-	42
Ipari foglalk.	15	67	164	84	339	147	20	836
Kereskedelmi fogl.	4	33	64	23	80	39	6	249
Értelmiségi dolg.	5	41	46	5	156	85	22	360
Alkalm. és egyéb	28	186	254	176	633	338	78	1683
Összesen:	52	322	532	292	1223	623	126	3170

250.

Tüdővéasztól, angolkortól pusztuló emberek voltak a lakosai ezeknek a lakásoknak. Az utcáról, kívülről minden szép volt, de az udvarról és belülről már más árulkodott. [Polgár u. 5. - a belváros szive, fehérre meszt úri ház, ahol az emeleten békés és nyugodt polgárok éltek. De mi van 1 1/2 méterrel a föld alatt? Itt lakott özv. Paskel Istvánné.

Az arca krétafehér. Szobáján ablak nincsen, ajtaja a pince folyósóján van. A levegő nehéz. Kis porontyát tolja kocsiban. Férje néhány hónapja TBC-ben hunyt el. Az anya maga is TBC-s. A gyermek még nincs egy éves - az angolkor elő szemléltetője." ^{251.}]

Ilyen szomorú példákkal nap mint nap találkozunk a korabeli sajtó hasábjain.

Az országban itt a legnagyobb a TBC-ben elpusztultak száma. A város nem érezte feladatának a csengelei tüdőszanatórium felállítását, sőt a betegápolási költségeket is más célra fordította.

Sok vita zajlott le a szegedi kórház körül is. A város igyekezett tőle megszabadulni és a klinikák részére átadni. - A lakosságból nagy felháborodást váltott ki. A klinikák a tanítást szolgálták, és igen-igen megválogatták betegeiket. Nagy küzdelem eredményeként a kórház a város kezelésében maradt. A következő problémát köpte az elvénhedt, roskatag építmény renoválása, tatarozása. Erre is csak hosszú évek sorá után került sor, rengeteg vita hatására. Pedig a várost nem igen kerülték el a járványok. Így 1926-ban nagyarányú paralizis és vörheny járvány pusztított. A tisztifőorvosi jelentések is a népességi szaporulat jelentékeny csökkenéséről számolnak be. Így

születési arányszám 1923-28. években 24,5 %

1928. évben 2,3 %

halálozási arányszám 1923-28. években 1,8 %

1927. évben 1,7 %

csecsemőhalandóság 1923-1928. években 16,2 %

1927. évben 17 %.^{252.}

A munkások kulturális színvonala is igen alacsony szinten mozgott. Nem volt egyensúlyban a város alsófokú oktatása a város egyetemi jellegével. Igen paradox képet mutat Szeged, mint egyetemi város, ahol a belterület 80.100 főnyi lakosságának 16 %-a, a külterület 39.009 főnyi lakosságának 34 %-a analfabéta volt.^{253.} A belterületi közép- és felsőfokú tanintézetek száma jóval nagyobb volt, mint az alsófokú intézményeké. Olan nagy városrésznek, mint Rókus, 1927-ig nem volt önálló elemi iskolája. - A régi iskolát az egyetem foglalta el. A kevés iskolában rengeteg gyerek zsúfolódott össze. Egy-egy tanítóra 60-80 gyerek is jutott. A téli időkben igen sok volt a mulasztó tanulók száma. Az Uj Nemzedék szerint a mulasztások oka a cipő és ruhahiány, valamint az, hogy a szülők az iskola helyett inkább kenyérkeresetre szorítják a gyerekeiket. Ezért 1924-ben 5.000 iskolakerülő gyerek szüleit birságolták meg Szegeden.^{254.}

Vajon a szülőket kellett-e megbírságotlani? Tehettek-e arról, azok a megbüntetett munkásemberek, hogy nem tudtak annyit keresni, hogy gyerekeiknek a legszükségesebb ruhát és cipőt megvásárolják. Természetesen nem. A város vezetői nem, de a liberális polgárság

és a szociáldemokraták soraiban igen sokan látták ezt a problémát. [Czibula Antal így képzelte le a város alsófokú oktatásának a megoldását: "Legsürgősebben új alsófokú iskolákat kell építenünk. Mi csak úgy tudjuk elképzelni a kötelező elemi oktatást, ha a szegénysorsú gyerekeknek nem adakozásból, hanem intézményesen biztosítják felruházását, ingyenes taneszközökkel és írószerekkel való ellátását - nem "kis rongyos" akciókra gondolunk itt. És gondoskodni kell a szegény iskolás gyerekek átképzetéséről is. Követelnünk kell az iskola orvosi intézmény megvalósítását - rendszeresíteni az iskolai fogorvosi intézményt." ²⁵⁵.

A korabeli hivatalos hatóság ezt megvalósíthatatlannak, fantasztikus dolognak képzelte, amire természetesen a városnak nincsenek anyagi eszközei. Így inkább maradtak a főispán és polgármester által támogatott, évenként megrendezett "kis rongyos" akcióknál, - amelyek természetesen nem értek el kielégítő eredményt.

Megoldatlan volt a tanoncoktatás is. Óraadó tanítók vagy tanárok tanították mellékesen üres, de még kihasználható óráikban a munkásifjuságot. Nem volt a tanoncok számára külön szervezettel, külön tantesülettel működő tanonciskolája. De a szakszerűség sem volt megfelelő. Hü képet fest ezekről az állapotokról Móra Ferenc - aki igen jól ismerte ezeket

a keserves állapotokat, amelyek az iparostanonc oktatás terén mutatkoztak.

De a kultúra egyéb területén is nagy volt a lemaradás. A dolgozó osztályok kulturális színvonalának emelésére a szakszervezetek és a szociáldemokrata párt törekedett egyedül Szegeden.

"Ez az alacsony életnívó, a rossz táplálkozás, a nyomorlakások, a kulturális elmaradottság akkor jellemezte a magyar munkásosztályt, amikor a termelőerők, a technika világméretű fejlődése az általános kulturális haladás, jelentősen átformálta az életkörülményeket a fogyasztási, kulturális igényeket a fejlett tőkésországokban." 256.

A munkásság gazdasági harca - sztrájkok a minimális munkabérekért és emberségesebb munkakörülményekért.

Az 1924-25-ös esztendők súlyos viszonyokat teremtettek a munkásosztály számára. Erre az időszakra esett az ellenforradalmi rendszer gazdasági, pénzügyi stabilizációja. Az uralkodó osztály a terhek nagy részét a dolgozó osztályokra hárította.

Az 1925-ös szanálási válság legerőteljesebben az ipari munkásságot érintette. A munkanélküliség újból nagy emelkedést mutatott. A tőkések kihasználva a nagy munkaerőfelesleget, a béreket a minimálisra

igyekeztek leszorítani. A Szakszervezeti Bizottság 1925. novemberi adatai szerint a munkabérek a háború előtti bérszínvonal 60-80 %-át érte csak el.^{257.}

A munkanélküliek számát is felmérte Szegeden a Szakszervezeti Bizottság. E szerint az építőiparban 400, a faiparban 60, a vasiparban 350, a bőriparban 200, a szabóiparban 58, az élelmezésiparban 82, a festőiparban 70, a nyomdai iparban 24 munkás volt munkanélkül. Jelentős volt a munkanélküliség a magánalkalmazottak és a földmunkások között is.^{258.}

Ebben az időszakban jobban foglalkoztatott szakma egyedül a textilipar volt. A munkanélküliség itt nem volt olyan nagyarányú, mint a többi iparágban. 1926-ban a hatósági munkaközvetítő még mindig 2.000 munkanélkülit tartott nyilván, pedig a pénzügyi stabilizáció már megtörtént.

1924-26-ban nagyobb ipari munkássztrájkokról nincsenek adataink. 1924. nyaráh voltak kisebb sztrájkok Szegeden. A szegedi rendőrkapitány jelentése a "bérmozgalmak felújulásáról" és sztrájkharcokról panaszkodott.^{259.} De a korabeli sajtó is beszámol kisebb sztrájkokról, 1924. júniusában sztrájkba léptek a kendergyári munkások, Mérsékelt béremelést kértek. Fizetésük nem emelkedett, míg az árak pedig csillagászati számokkal emelkedtek.^{260.}

A legnagyobb arányú sztrájkok ebben az időszakban az építőipari munkások indították. Két hétig tartott. A követeléseik hasonlóak voltak a kendergyári

munkásokéhoz. Vagyis a bérek emelését kérték. 261.

Jellemző volt ezekre a sztrájkokra, hogy eredménytelenül végződtek. Felvetődik a kérdés, - miért volt ilyen kevés sztrájk ebben az időszakban, és a meglévők miért végződtek eredménytelenül?

Okát képezte a munkanélküliség nagy száma, akik közül a munkaadók bármikor kaphattak munkást. De okát képezte a gazdasági stabilizáció is, amely azonban még nem teremtett jelentős munkaerőkeresletet. Így a munkások kénytelenek voltak elviselni a tőkések támadását.

Gyökeresen megváltozott a helyzet a 20-as évek második felében. 1926. második felétől egyes iparágakban, így a textiliparban, bőriparban, építőiparban a termelés fellendült. A fellendülésből következett, hogy gyarapodtak a munkaalkalmak. De jellemző, hogy az üzemek teljes kapacitását még ekkor sem tudták kihasználni. Más szakmák területén tovább tartott a válság. 1926-ban több kis- és középüzemet számoltak fel Szegeden, illetve csökkentett termeléssel dolgoztak. Konkurenciát teremtett számukra a szakmabeli nagyvállalatok és a külföldi iparcikkek versenye. 262. A bezárt üzemek így több száz munkással gyarapították a munkanélküliséget. Így a 20-as évek második felében a mérsékelt fellendülés ellenére a munkanélküliség krónikussá vált.

A mérsékelt gazdasági fellendülés a munkások bérmozgalmai területén is eredményes változást hozott. A szegedi munkások is bátran nyúltak a gazdasági sztrájk fegyveréhez, hogy élet- és munkakörülményeiken javíthassanak. Az 1927-29. között kiobbant sztrájkokat inkább gazdasági célokért indították meg a harcot, de politikai jellegük sem vitatható. Amikor a munkások rossz megélhetési viszonyaik miatt sztrájkokat indítottak, nemcsak saját tőkéseik ellen, hanem az egész rendszer ellen harcoltak. Egész iparágak indítottak sztrájkokat, amelynek folyamán a munkásszolidaritás igen szép példáit láttuk.

1927-ben a fokozódó drágaság váltotta ki a bérmozgalmak megindulását. A munkások reálbére még a konjunktúrális idő csúcspontján sem érte el a háború előtti béreket.

Élvonalban a textil- és építőmunkások haladtak. Az országszerte megindult építőmunkás sztrájkokhoz szervesen kapcsolódott augusztus 2-án a klinikai építkezéseken kiobbant sztrájk. 90 kőműves és 90 segédmunkás lépett sztrájkba. A sztrájkolóknak több követelésük volt. A 80-88 filléres órabér helyett 1 pengőt követeltek. ²⁶³. A létfenntartáshoz szükséges minimum követelésén kívül a munkaadók részéről történő bármegállapodások megszegése keltett jogos felháborodást. Ugyanis a munkabérek, amelyre az előzetes tárgyalások során 80-88 fillérben állapodtak

meg, 50-60 fillérre redukálták a munkadók. A szombatonkénti bérfizetések során azokat a munkásokat, akiknek magasabb volt a munkabére, elbocsátották. Helyettük a vidékről bejövő munkásokat alkalmazták, akik kevesebb munkabérrel is beérték.

A sztrájk általános sztrájkknak indult, (vagyis az összes szegedi építők résztvehetett volna benne). A szociáldemokrata párt és jobboldali vezetője Lajer Dezső minden igyekeazete arra irányult, hogy a mozgalom életét tompítsa. "A pártnak minden igyekeazete így azon volt, hogy más építkezések munkásait a sztrájktól visszatartsa és várják be a további intézkedéseket" - mondta Lajer a Délmagyarország tudósítójának. ^{264.} Pedig az általános munkabeszüntetés nagyobb eredménnyel kecsegtetett volna. Az egyetemi építkezéseket megszállta a rendőrség, hogy biztosítsa a néhány sztrájktörő bántatlan tevékenységét. ^{265.}

Jellemző körülmény, hogy a 20-as évek első felében a rendőrség és csendőrség csak a legritkább esetben avatkozott be az ipari munkások sztrájkjainak a letörésébe. Fő területük az aratósztrájkok megfékezése volt. 1927-től egyre több esetben jelenik meg a rendőrség, hogy biztosítsa a sztrájktörők munkásárruló tevékenységét. Így a munkaadók a rendőrségtől is támogatva a következő vélemény alapján - "nem szabad megijedni és meghátrálni, mert különben az igények az égig nőnek" - tárgyalták a munkásság

"képviseletében" megjelenő Lajerrel és 5 építő munkással. A 12 filléres emelés helyett csak 4 filléres emelésről voltak hajlandók tárgyalni. Később még ezt is sokalták. A munkások nem vették figyelembe Lajer békéltető akcióját. Kitartottak eredeti álláspontjaik mellett, sőt új követelésként jelentkezett a kollektív szerződés megvalósítása a munkaadók és munkások között. A munkásoktatásban tartott gyűlésen mintegy 150 munkás határozottan kiállt a sztrájk továbbfolytatása mellett. A munkaadók és vállalkozók nem sok megértést tanúsítottak a munkások követeléseivel szemben. Maguk mögött érezve az erőszakszervezetet, augusztus 6-án kizárták az összes szegedi építőipari munkást. Nem törődve azzal, hogy részt vett-e a sztrájkban, vagy nem. Így mintegy 600 építőmunkás vált munkanélkülivé. A munkaadók segítségére sietett a város is. Kitoloncolással fenyegette meg a nem szegedi illetőségű munkásokat. 266.

Azonban fegyverüknek kettős éle% volt, amely a munkaadókra is visszavágott. A sztrájkolók kitartottak, valamint 80 építőmunkás elhagyta Szegedet. Az építkezések elnéptelenedtek. Hiába biztosította a rendőrség a munkát, a vitézi szék részéről nem volt sok "munkás", aki dolgozott volna. Ugyanis a munkaadók szövetsége a vitézi székhez fordult segítségért, olyan munkásokat kértek, akik vállalkoztak a sztrájktörésre. Ez a körülmény a munka-

adók szövetségét, közeledésre és engedékenységre kényszerítette. A sztrájk 2 hét után, augusztus 11-én kölcsönös engedményeken alapuló megegyezéssel végződött. Ennek alapján a munkások 80 fillér legalacsonyabb és 95 fillér legmagasabb órabért kaphattak. Az építőmunkások 96:4 arányban fogadták el a megállapodást. 267.

A jobboldali vezetés bábáskodása mellett tehát a kompromisszum létrejött. Lajer körömszakadtáig bizonygatta, hogy noha a munkások erősebbek voltak, a munkaadók részéről sem hiányzott a "legmesszebbmenő jóakarat". 268.

Néhány héttel az építőmunkások sztrájkjának befejezése után a szegedi faipari munkások szüntették be a munkát. Szegeden a faiparban igen alacsonyak voltak az órabérek. Itt is érvényesült az az általános tendencia, hogy Budapesten magasabbak voltak a munkabérek, mint vidéken. A faipari munkások órabére Szegeden 20-81 fillérig terjedt, míg Budapesten ugyanolyan munkáért 40-130 fillér órabért fizettek. Ennek a kiegyenlítődésére indult meg a sztrájk. A munkások fellépése itt is általános sztrájkként indult. Lajer szerint a famunkások együttesen "an block" akartak a sztrájkba lépni. A jobboldali szakszervezeti vezetőségen múlt, hogy a sztrájkot sikerült 4 üzemre redukálni. 269.

A munkaadók itt is a jól bevált módszert alkalmazták. 200 munkást zártak ki, hogy megfélemlítsék a

még dolgozókat és a rokonszakhát. Sőt, ami ritkán fordult elő, felléptek azok a munkaadók ellen, akik nem akarták alkalmazni a kizárást. Bojkottot hirdettek velük szemben. 270.

A kapitalizmus farkastörvénye mutatkozik itt meg.

Saját osztályukat sem kimélték a cél érdekében.

Itt is az áruló jobboldali szakszervezeti vezetők közreműködése a munka felvételére bírta a munkásokat. Azzal a hamis jelszóval, hogy így kedvezőbb alapot teremthetnek a munkaadók és munkások közötti tárgyalásokhoz. A meghátrálásra birt munkásoknak természetes, hogy nem adták meg a kért órabéereket. Mint a Délmagyarország 1927. szeptember 21. száma erről beszámol: "A munkások óriási engedményeket tettek az eredeti követeléseikkel szemben."

Igen szép záróakkordját képezte az 1927-es sztrájkmozgalomnak a Szegedi Kendergyár munkásainak október 17-én kirobbant sztrájkja. A kendergyár munkásnői igen embertelen körülmények között dolgoztak. A gyár vezetősége minden szire-szóra igen magas pénzbirdságokkal sújtotta a munkásnőket. A gombolyító üzembrész munkásnői felháborodásukat fejezték ki a büntetések miatt és sztrájkot indítottak egyben az áraknak megfelelő béremelést is követeltek. Erre válaszul a gyár valamennyi munkást kizárta a munkából. 271. A gyár vezetőségének a legjobbkor jött a gombolyító üzembrész munkásnőinek

a sztrájkja. A gyár vezetősége szerelési munkák elvégzését tervezte, amit csak az üzem teljes leállításával lehetett elvégezni. Azt a megállapodást pedig nem akarták teljesíteni, hogy üzemszünet esetén a munkások 70 %-os fizetését megadják. Ezért volt szükség a munkásság teljes kizárására. Az átalakítást végző vasmunkások igen szép példáját adták a munkásszolidaritásnak. Ők is csatlakoztak a gyár munkásainak sztrájkjához. Így a munkások győzelmével ért véget a sztrájk. A munkások 4 %-os bérjavítást kaptak. 272.

Tehát az áruló szociáldemokrata vezetők közbeavatkozása nélkül, a munkások közös fellépésével és szolidaritásával, a munkások győzelmet arattak. A következő évek sztrájkjaiban is inkább a hátramozdító szerepét töltötték be a "lajerek", és amit elértek a munkások, azt inkább ellenükre érték el, mint velük.

Az akkordbérre való áttérés váltotta ki az 1928. februárjában lezajlott Vénusz-cémpőgyári és az 1928. júliusában lezajlott Orion-bőrgyár munkásainak sztrájkját. Az akkordbérre való áttéréssel a tőkések burkolt bércsökkenést értek volna el. Ezzel a munkamódszerrel fokozták volna a munkaintenzitást, és növelték volna a kizsákmányolás mértékét. Nem csoda, hogy a munkások teljes elkeseredéssel szálltak sikra az akkordbér bevezetése ellen. Nem voltak

hajlandók a próbahét ledolgozására. A 20-as évek folyamán először fordult elő, hogy a Szociáldemokrata Párt helyi vezetőinek politikájával elégedetlen bőrös szakszervezet a sztrájk vezetőjeként lépett fel. ²⁷³.

Az együttes fellépés a munkások győzelmével végződött. A gyár vezetősége kénytelen volt elállni az akkordbér bevezetésétől.

Az Orion-bőrgyár munkásainak júliusi sztrájkja már nem zárult ilyen eredményesen. Már az indulásnál hiányzott az egységes tiltakozás. 25 munkás nem vállalt szolidaritást a sztrájkolókkal. A sztrájkoló munkások helyére a gyár vezetősége más szakmunkásokat vett alkalmazásba. A Munkaadók Szövetsége a munkások részéről kollektív szerződés megszegését mutatta ki ²⁷⁴. Így a gyár minden nehézség nélkül áttérhetett az akkordbérre. Hiszen a munkások nem léptek fel ellene egységesen és így sikert sem értek el.

Az évtized legjelentősebb sztrájkját képezte a Szegedi Kenderfonógyár munkásainak sztrájkmozgalma, amely június 28-án kezdődött és kisebb megszakításokkal november 26-án fejeződött be.

A sztrájk, aza alacsony munkabérek, a munkavédelmi és higiéniai berendezések teljes hiánya miatt indult meg. A gyár munkásainak 80 %-a nődolgozó volt. A munkásszervezettség a munkásnők között elég ala-

csony színvonalon állott. Ezért is igen jelentős volt még országos vonatkozásban is.

A június 28-án megindult sztrájk két üzemrész, a kőc és kenderkikészítő munkásainak a munkabeszüntetésével indult meg. Wimmer a jól megszokott módszerhez folyamodott. Kizárta a sztrájkoló munkásokat. Ennek hatására a gyár 870 munkása is beszüntette a munkát. ²⁷⁵. A sztrájkolók ekkor még teljes mértékben elfogadták a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezet vezetőségének intézkedését és döntését. Így Lajer és a szakszervezeti központ közbelépésére, részleges béremelés után felvették a munkát.

A gyár munkásainak többségének nem emeltek bért, az embertelen munkakörülmények is maradtak a régiben. A körülmények mit sem változtak. Az ebből származó elkeseredés október 11-én újabb sztrájk kirobbanásához vezetett. A sztrájkot a legöntudatosabb és legszervezettebb munkások, a vasasok kezdeményezték. /Az ő közbelépésük már 1927 folyamán is sorsdöntő volt./ 25 %-os béremelést követeltek. Rövidesen csatlakozott hozzájuk a gyár valamennyi munkása. A gyár vezetősége igen demokratikus módon - kiéheztetéssel - akart a sztrájknak végetvetni. Nem fizették ki a munkások hátralékos munkabérét. ²⁷⁶. A munkások olyan nehéz helyzetbe kerültek, hogy a szakszervezeti bizottság konyhát állított fel, hogy legalább a munkásság éhségén enyhítsen. A sztrájk áttért az utcára is. Két nagyobbbutcai tüntetést szerveztek a

gyár munkásai és a hozzájuk csatlakozott, a velük szolidáris munkások. Október 18-án ülésezett a Lajer Dezső vezette munkásküldöttség és a gyár vezetősége. A gyár munkásai felvonultak az ipartestület elé, harcosan kifejtették, hogy a végsőkéig kitartanak követeléseik mellett. Másnap a gyár munkásnői a városházára mentek, és ott követelték a hátralékos béreik kifizetését. ^{277.} A békéltető tárgyalás nem sikerült, pedig Lajer most is mindent elkövetett, hogy békés mederbe terelje az eseményeket. ^{278.} Még Peidl Gyula közvetítését is igénybe akarta venni, hogy a munkásokat jobb belátásra bírja. A gyár vezetősége a jól bevált módszert alkalmazta a sztrájk letörésére. A rendőrség segítségét kérte és egyben felszólították a Szeged környéki munkásokat, ha nem veszik fel a munkát, kitoloncolják őket, mint közveszélyes munkakerülőket. ^{279.} A sztrájkolók ennek ellenére még a fenyegetések után is majd egy hónapig folytatták a sztrájkot. Segítséget jelentett számukra, hogy a szegedi munkások szolidaritása kísérte harcukat. A Soós-féle gépgyár munkásai pl. nem készítették el az olyan rendeléseket, amelyek a ken-dergyárnak kellett volna. ^{280.} A sztrájk 1928. november 26-án befejeződött. A munkások készek voltak a gyár ajánlatát némi módosítással elfogadni. A gyár a munkásokat 5 %-os béremelésben részesítette, és visszavette a 80 elbocsátott munkást, azzal a feltétellel, hogy amikor jónak látja a vezetőség,

"munkaerőfeleslegre hivatkozva" ismét elbocsáthatja őket. 281.

Sajnos az SZDP, mint legális munkáspárt és munkásáruló vezetői ebben az időben mindent elkövettek, hogy megakadályozzák a munkások gazdasági és politikai harcát. Még arra is hajlandók voltak, saját pozícióik érdekében, hogy sztrájktrórkot szervezzenek a tőkéseknak. Elismerően nyilatkoztak a kendergyári munkások harcáról a Kommunista Párt illegális lapjai, az Uj Március és a Kommunista. "Az úgyszólván szervezetlen textilmunkásoknak nem első ilyen megmozdulása, kitarbása és példát nyújtó szöhidaritása azt mutatja, hogy a hihetetlen gazdasági viszonyok között nyomorgó textilmunkásnök és munkások is rájöttek már arra, hogy csak is harc útján lehetséges javítani helyzetükön." 282.

Szeged munkásai a sztrájkok során nagy gyakorlati tapasztalatra tettek szert. De folyt a nevelőmunka az ideológiai és a kultúra területén is. Nézzük meg, hogy a 20-as években hogyan alakult a munkások nevelése. Milyen behatások érték a szegedi munkásokat.

Az ideológiai és politikai nevelőmunka a munkás kulturális egyesületekben.

A 20-as években a kulturmunka igen fontos szerepet játszott a munkások nevelésében. Az évtized első felében nagy befolyásuk volt a szociáldemokrata szervezeteknek. Hátráltatta a nevelőmunka kibontakozását az a körülmény, hogy a szociáldemokrata vezetők, különösen a kulturegyesületi vezetők, méginkább, mint bármikor, a kulturmozgalom politikamentességét hirdették ... - a kultúra osztályfeleltségéről és semlegességéről - beszéltek. 283.

Az ellenforradalom győzelme után a szegedi munkásoknak nem volt megfelelő otthona. Kénytelenek voltak meghúzódní a Maros-utcában lévő Kiskaszinó-nevű szűk, egészségtelen piszkos oduban. Itt szinte lehetetlen volt kulturális és nevelő tevékenységet folytatni. Ezért akció indult meg a szegedi munkásság körében, hogy a szervezett munkásság saját erejéből építse fel otthonát. 284. Elsőként az építőmunkások saját munkájukkal és a MÉMOSZ támogatásával 1925. október 2-án nyitották meg a szegedi építőmunkásokotthont. Az építőmunkások itt kulturált környezetben tölthették el szabadidejüket. Olvasó helyiségeket létesítettek - itt állították fel szépen fejlődő könyvtárukat. 285.

Az új Hétvezér utcai Munkásokotthont 1926. májusában adták át rendeltetésének. A felavatáson megjelent

Peidl Gyula Szeged szociáldemokrata képviselője - ő mondotta az ünnepi beszédet. 286.

Kiemelkedő volt a Szegedi Szakszervezeti Bizottság által szervezett kulturális és természettudományos ismeretterjesztő előadások sorozata, amely 1925. novembertől 1926. márciusáig tartott. Az előadás-sorozatot szegedi egyetemi tanárok, művészek, tudósok tartották. Az előadássorozatokban ilyen előadások szerepeltek, mint Haár Alfréd: "A csillagok útja", vagy Kalacsovsky Lajos: "A föld és az élet története". 287.

Szegeden a munkásotthonban több területen igen jelentékeny kulturális munka folyt. Ebbe a munkába igen nagyszámú munkáscsoport kapcsolódott be.

Ezek az előadások hozzájárultak a munkások természettudományos ismereteinek bővítéséhez és materialista világnézetük kialakításához. Tartott előadásokat a munkásság részére Dr. Czibula Antal, Móra Ferenc és Juhász Gyula, sőt a Szegedi Egyetemen tanuló József Attila is 1925-ben. 288.

Hogy ezek az előadások nem voltak mindig zavartalanok, bizonyítható Mohos Ágoston esetével.

Mohos Ágoston /szoc. dem. nyugdíjas tanító/ előadást tartott a Munkásotthonban kb. 200 főnyi hallgatóság előtt. Az előadáson bírálta a polgári házasság intézményét és a magánvagyonot. Ez igen súlyos vétséget jelentett, mert az előadás tartalma miatt Mohos

Ágostont bíróság elé állították. 289.

A rendőrség emberei is részt vettek ezeken az előadásokon és ha jónak látták /pl. rendszer ellen izgatást szimatoltak/ közbe is léptek.

Ezen előadások hatására 1926-27-ben a Törvényhatósági iskolán kívüli népművelési bizottság is előadássorozatot indított.

Célul tűzték ki a nemzet széles rétegeinek egységes szellemi irányítását. Az uralkodó osztály, a város vezetősége, ellentétben a szociáldemokrata vezetőkkel, nagyon jól látta ezeknek az előadássorozatoknak politikai jelentőségét. És remélték, "a tömegek lelkének ilyen nagy arányú ostroma meg fogja hozni gyümölcsét". 290.

A legrégebbi múltra tekintett vissza a szegedi munkásszínpad és a munkásdalárda. Sok műkedvelő előadást tartottak az összegyűlt munkások részére. A néhány elemi végzett munkásokat megismertették nagy költőink és íróink műveivel. Az akkor divatos, de egyben sekélyes, kevés művészi értéket képviselő népszínművek helyett értékes művészi termékeket adtak előadásaikon. Műsoros esetet rendeztek a Magyarországi Munkások Gyermekeiért Egyesülete számára. Az 1928. április 1-i bevételt is az ő részükre ajánlották fel. A munkásszínpad műsorainak összeállításában tevékenyen résztvett Szeged nagy költője, Juhász Gyula. 291.

A 20-as évek közepétől országosan is igen jelentős tevékenységet fejtettek ki a szavalókórusok, amelyet a KMP indított el a munkásmozgalom területén. ^{292.} Pontos adataink nincsenek, hogy Szegeden mikor alakult meg a szavalókórus. De a 20-as évek második felében a meglétét bizonyítja a műkedvelő előadásokon való részvétele. 1927. szeptember 18-án a Szegedi Munkás kulturszervek matinéjában szerepeltek Várnai Zseni: És eljön egyszer az óra ... című versével. ^{293.} Az 1928-29-es év folyamán fellépésükkel a munkásemlőadásokon többször találkozhattunk. Nem tudjuk, hogy tagjaik milyen munkások közül kerültek ki, de az előadott művek arra vallanak, hogy nem csak szociáldemokrata befolyás érvényesülhetett körükben. ^{294.} Élénk tevékenység jellemezte a Munkás Dalegylet munkáját. Nem volt olyan munkásmegmozdulás, amelyen a dalegylet részt nem vett volna. A szegedi ébredők lapja a legnagyobb felháborodással szól arról, hogy egyre több szociáldemokrata munkás temetésén énekelnek a munkásdalosok. ^{295.} Az országosan kiemelkedő esemény megszervezésében és lebonyolításában is résztvettek. 1926. májusban Szegeden demonstratív hatású országos találkozót rendeztek. A találkozón az ország különböző részéről mintegy 2.000 dalos jelent meg. A Szegedi Szociáldemokrata Pártszervezet vezetősége, valamint a szegedi munkásdalosok fogadták az érkezőket a pályaudvaron. A pályaudvar

környékét erős rendőri készültség szállta meg, a "rend fenntartására". De erre nem volt szükség. A munkásdalosok impozáns, fegyelmezett lámpionos menetben vonultak a városháza elé. Itt a polgármester szólt a dalosokhoz. ²⁹⁶. A hangverseny a színházban zajlott le. Móra Ferenc üdvözölte az összegyűlt dalosokat. A munkás dalosszövetség elnöke itt a következőkben határozta meg a dalosmozgalom célját: "Mi a nagy tömegek művészi képzésére törekszünk." A dalostalálkozó teljes sikerrel zajlott le. Azonban ez a siker nem mindenkinek okozott osztatlan örömet. Az ébredők és keresztényszocialisták meg akarták akadályozni a munkás-dalosverseny sikerét. Pl. a szegedi népzeneészeket, akiket felsőbb utasításra tömörítettek ~~be~~ a keresztényszocialista pártba, nem engedélyezték a részvételüket az ünnepségen. ²⁹⁷.

A későbbiek során is igen gyakran szerepeltek a munkásság által rendezett ünnepségeken. 1927-ben a munkáskórus mellett megalakult a munkás-zenekar is. Megalakulásukkor felvették a kapcsolatot és egyben segítséget kértek a budapesti "Gutenberg" Nyomdászzenekar vezetőségétől. A zenéhez kedvet és tehetséget érző ifjómunkásokat zenei oktatásban részesítették. Szívesen játszották a zenekar háziszerzőjének, Mison Gusztávnak, az énekkar és a zenekar számára írott műveit. ²⁹⁸.

A tárgyalt időszakban eredményesen működtek a Munkás Testedző Egyesület, valamint Természetbarátok egyesülete. Szegeden a kirándulások helyét a Maros menti 18-as gátórház, valamint a Kállay-liget képezte. Ide indult május 1-ék alkalmával a szegedi szervezett munkások többsége. A rendőrség igen gyakran betiltotta ezeket a majálisokat, mint 1924. május 1-én. 299.

Az egyik legjelentősebb helyet foglalta el a kulturális mozgalomban a munkás eszperantó egyesület.

Szegeden az eszperantó egyesület nagy hagyományokra tekintett vissza. A mozgalom politikai jelentősége különösen az 1920-as években nőtt meg. 1921-ben ugyanis létrehozták a Sennacieco Associo Tutmonda néven a munkás-eszperantisták internacionáléját. Irányírása és működése baloldali jellegű volt. A magyar szervezet is élénk kapcsolatban volt a párizsi és lipcsei központokkal. Magyarországon 1924-ben 8-10, 1926-ban 18, 1928-ban pedig már 23 csoportja volt. 300.

Szegeden 1923. január 16-án a Maros-utcai munkásotthonban alakult meg a Magyarországi Eszperantista Munkások helyi csoportja. A csoport vezetőségében az illegális szegedi kommunista sejt tagjai közül néhányan résztvettek. Közülük tudunk Jászi Ferenc, Majcsori Ferenc és Varsandán László tevé-

kenységéről. ^{301.} A 20-as évek közepétől polgári és munkás eszperantista csoport is működött Szegeden. 1927-től a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesületének VII. csoportját képezte a szegedi. 80-100 körül volt a tagok létszáma. A vezetőségben kommunista és baloldali szociáldemokraták működtek: Tombácz Imre, Galiba Imre, Kehezovics Viola, valamint a Kovács testvérek. A szegedi eszperantisták között a per esperantó /eszperantó által/ irányzat érvényesült. Nemcsak a nyelvet tanulták, hanem aktuális politikáról is gyakran szó esett. A titákat Tombácz Imre vezette.

Az eszperantista csoportok majd minden este összegyültek a Deák Ferenc utca 25-ben /a pincérszervezet helyisége volt/.

1927-ben a szegedi csoport meghívta Budapestről Bagi Gyula eszperantó költő és író. Két hétig vezette a foglalkozásokat. Igen kiterjedt levelezéseket folytattak a külföldi eszperantista csoportokkal, ahonnan igen sok anyagot kaptak. Ezek közül jelentős számban kommunista érzelműt is. A hatóság felismerte ezt a helyzetet, állandó zaklatásokkal gyötörte a szervezet tevékenységét. Sokszor elkobozták leveleiket, a vezetőik lakásán házkutatásokat tartottak. ^{302.}

A szegedi eszperantista csoport két jól szervezett kiállítást rendezett. Az elsőt 1925-ben - amelyet Juhász Gyula méltatott meleg szavakkal a Délmagyar-

országban. 303.

A második kiállítást 1927-ben, szeptember 16-án nyitották meg a Munkásotthonban. 1928-ban kultúrmatinét szerveztek. Verseket, dalokat muattak be eszperantó nyelven. 304.

b./ A mezőgazdasági munkások, szegényparasztok és kisbérlők sorsa.

Az ellenforradalomnak a dolgozók életszínvonala ellen indított támadása nemcsak a munkásosztályt, hanem a paraszti tömegeket is sújtotta. Szeged dolgozó parasztságának a helyzete is tükrözte a Horthy-fasizmus által kétértelműsített viszonyokat.

A város lakosságának több mint 36 %-a őstermelő volt. Vagyis a 125.000 lakosból több mint 40.000 ember a külterületeken, tanyákon élt. Magában a városban is jelentékeny számmal laktak földművelők - így pl. az egész Alsóváros gazda-városrész volt. A különböző foglalkozási ágak közül a mezőgazdaság volt az, amely a legtöbb embernek valamilyen formában megélhetést biztosított. Szeged nagybirtokos város volt, amely nem változott meg a háború után sem. A város birtokainak majdnem teljes egészét kishaszonbérletek formájában hasznosította. Kb. 10.000 bérleten 15.000 kisbérelő élt.

Igy Szeged a törpe és kisbirtok hazája volt. A parasztság kevésbé differenciálódott, mint az ország más területein.

Nagybirtokos csak egy volt, maga a város. Magánbirtok kevés, inkább a városhoz közeleső részeken. A parasztságon belül Szegeden kisbirtokosok, kisbérlők, valamint mezőgazdasági munkások voltak nagyobb számban. Míg a mezőgazdasági munkások inkább a városban éltek és mint napszámosok a paprikásoknál, valamint aratásnál helyezkedtek el, addig a kishaszonbérlők többsége a várostól nagy távolságra, de a város tulajdonában levő két tanyaközponton szétszórtnan élt és gazdálkodott. A legnagyobb gondot okozta a kisbérlők népes táborának, hogy a bérletdíjak nagysága jóval meghaladta a földek hozamát. A hihetetlenül nagy bérleti díjak abból adódtak, hogy a város, mint igazi földbirtokos a végletekig kihasználta azt a helyzetet, hogy a gyarapodó lakosság minden áron földhöz akart jutni. A nyilvános árveréseken, egymást túllicitálva mind nagyobb és nagyobb összegeket ajánlottak fel. Ilyen volt az 1923. augusztusában a marostói feketeföldek haszonbérleti árverése.

A 600 holdas marostói birtoktest haszonbérleti árverésére mintegy 2.000 bérlő jelentkezett. A jelentkezők horribilis összegeket ígértek az egyholdas parcellákért, nem törődve a földek teherbirásával és saját fizetőképességükkel sem. A bérlők jelentékeny

többsége éppen csak a szükséges óvadékkal és a haszonbér fele összegével rendelkezett. Azzal a pénzzel, amelyet azonnal be kellett fizetni. De a további gazdálkodásokhoz, befektetésekhez már nem voltak meg a szükséges anyagi eszközök. Az árverést 4 q búzabér kikiáltási ár mellett kezdték, ami az árverés folyamán 8,5 q évi haszonbérre hajtottak fel. 305.

Ezekkel a magas berajánlatokkal szemben a régi bérlők, akik ismerték a földek hozamát, sokan elálltak elsőbbségi jogukat feladva, nem bérelték volt parcelláikat.

A tulajdonos város azzal már egyáltalán nem törődött, hogy a bérlő hogyan fog gazdálkodni. A szerződést a város és a kisbérlő között a hivatal megkötötte. A bérösszegeket, valamint a hátralékok befizetését a számvétség nyilvántartotta. Ha a hátralék nemfizetése végett perre került sor, a város annak költségét is a bérlőre hárította. A várost csak az érdekelte, hogy a bérlő bizonyos időpontig befizesse bérleti díját. Az már nem érdekelte, hogy a gazda miből teremtetten elő a haszonbért, és milyen lehetőségei voltak az áruinak az eladására. A lehetőségek igen kétségbeejtők voltak. Pedig ilyen körülményeket is számításba kellett volna venni, mint a külterjes gazdálkodás, az igen alacsony termésátlag /amelyek okát már részletesen tárgyaltuk/, valamint a tanyavilág rend-

kivül rossz úthálózata, a piactól való nagy távolság. Ezek a körülmények szintén befolyásolták a kisbérlők fizetési képességét. A bérföldeket búza és rozsa paritásában adta ki a város és mindig a napi árakat kérte a haszonbérletektől. ³⁰⁶. Rossz termés és elemi károk idején igen jelentős teherként jelentkezett, hogy a kisbérlők elmaradtak a bérletfizetésekkel. Ilyenkor megindultak a zálogolások és árverések. 1926-ban az államnak kellett beavatkozni. A pénzügyminisztérium az általánosan nehéz kereseti lehetőségekre való tekintettel a mezőgazdaságban dolgozók ellen köztartozás miatt a termés teljes betakarításáig árverést nem engedett. ³⁰⁷. A bérletfizetés csak egyik részét képezte a bérlők fizetési költekezetségének. A bérletösszegeken kívül súlyos terhet jelentett a tanácsbérlők számára a közismerten magas állami adók is. A bérlők fizettek földadót a város helyett, kereseti adót, pútpénzt, fűbért, a közületekkel kapcsolatos adókat, fejlesztési hozzájárulást /kisvasút építtvéseinél/. Pl. egy közepes nagyságú /6-8 hold/ homokföld bérlőjének a következő adókat kellett fizetni: a föld után évi 140 pengő haszonbért, 10 pengő útdát, 30 pengő adótérítést, 15 pengő kereseti adót, 7 pengő házadót és 7 pengő inségadót, azaz 209 pengőt. - Míg egy saját földjén /hasznló talaj- és birtoknagyság/ gazdálkodó parasztember a földje után 60-70 pengő közterhet fizetett. ³⁰⁸.

Ezek az adatok is jól szemléltetik a terhek aránytalanságát. Egyik magyarázatát képezik a gyengébb termésátlagnak is, amit a bérlők mutattak fel szemben a saját földjükön gazdálkodókkal. A túlzottan magas haszonbérleti díjak miatt a bérlők a haszonbérletek leszállítását kérték. A kormány először 1923-ban rendeleti úton ad lehetőséget a haszonbérek mérséklésére, ugyanis Szegeden a tanács revízió alá vette a földbéreket. Megállapították, hogy a város 41.064 kat. hold bérletföldje évenként 17.446 q búzát jövedelmez, ami holdanként 42 kg-os átlagbérenek felel meg. A pusztai homokföldek átlagbére pedig csak 30 kg, bár ezek a földek meghaladják a bérföldek 75 %-át. A tanácsi döntés értelmében az alacsonyabb haszonbérleteket a többivel arányosították úgy, hogy a 30.000 hold pusztai föld átlagbére elérte a holdankénti 50 kg-ot.^{309.} Így a tanács a bérlők többségének emelte bérleti díját. 1924. első felében az infláció időszakában a földadó fejében "befizetett búza értékét, annak alapján állapította meg a tanács, ahogy azt a pénzügyminiszter megszabta, egy-egy költségvetési időszakra. Majd a pénz értékének állandósulása után a bérlők kérésére kiküldött bizottságok a béreket dülönként újból megállapították. Ennek alapján 1926-ban - búza-paritás alapján - a fekete földekért holdanként átlag 4-5 q, a homokföldekért 1,5 - 2 q bért, illetve egyenértékű 24 aranykoronát állapítottak meg.^{310.}

Kezdetben ezek a bérleszállítások eléggé mérsékeltek. A feketeföldeken alacsonyabb, a homokföldeken valamivel magasabb mérvű - jelentősebb eredményt azonban nem jelentett. Az évtized végén a minde erősebben kibontakozó válság hatására már lényegesebb engedményt kénytelen tenni a város és 43 %-kal csökkenti a haszonbért. Revíziós bizottság bírálta el helyszínvizsgálat és magánegyezség útján a Mezőgazdasági Kamarának a részvétele mellett. Ellenkező esetben a bérlők tönkrementek volna, ami a városnak sem lett volna kedvező.^{311.} Azonban ez a leszállítás sem volt slégséges, mert a bérlők a leszállított bérfizetésnek nem tudtak eleget tenni. A tartozásoknak, nemfizetéseknek a következményei a zálogolások és árverések. Hogy az árveréseket elkerüljék, a 20-as évek közepétől kezdve igen sok esetben találkozunk a bérletről való lemondással. A bérlők saját szavaik szerint nem tudtak eleget tenni a súlyos feltételeknek.^{312.} Az évtized végén olyan méreteket öltött a lemondás, hogy a város nem minden esetben akarta azokat elfogadni, mert ebből tetemes kárra származott. Csak akkor fogadta el a lemondást, ha a hátralék ténylegesen nagy volt, de a függő termést és a tanyaépületet minden szín alatt elárverezték. A város az új árverés alkalmával már csak alacsonyabb bérlet fejében tudta kiadni a földet. Ezért a tanácsban felvetődött, hogy a tömeges kérelmezők

ezáltal akartak bércsökkentést elérni. Lemondva a bérföldről, azt majd olcsóbban kiveszik. Ezért a régi bérlőt az új árverésből kizárták.

Az Iparkamara 1927-28-as jelentésében olvashatjuk, hogy az általános viszonyokat az jellemzi, hogy mind több és több lesz a munka iránti kereslet, s mind kevesebb a kínálat. Sok kisbirtokost a szükség arra kényszerített, hogy munkát vállaljon, és a nagygazda is, ha csak lehet, saját földjét cseléd és napszámos nélkül iparkodott megművelni. A munkanélküliek számát a kisbérlők is jelentős számban növelték. Ugyanis a kisbérlők többsége mindig is vállalt bér munkát, mivel a bérletek nem biztosítottak számukra biztos megélhetést. Általában aratásnál, kukoricatörésnél vállaltak munkát. De ezek a munkaalkalmak szüneteltek, megszűntek. Növelték a munkanélküliek számát azok a kisbérlők is, akiknek feje fölül elárvereztek a bérletüket.

Nézzük meg, milyen körülmények között éltek ezek a kisbérlők a várostól messze, a tanyákon. A tanyák legmesszebb eső pontja 40-50 km-nyire volt. A városhoz való kötöttsége tisztán közigazgatási jellegű volt. Gazdasági viszonylatokban már lazábbak voltak a kötelékek. Sok tanyai gazda inkább felkereste Kiskunfélegyházát, vagy a háború előtt Szabadkát, szükségletét itt szerezte be. Faluszerű települések is voltak -, de ezek önkormányzata hiány-

zott, ami fölött féltékenyen őrködött a város. Ilyen települések voltak Rösztke és Szentmihálytelek.

A tanyai gazdálkodás formája a század elejétől nem sokat változott. "Körülbelül hat hold föld, amin meg lehetett élni. A kisebb darab már nem ad élhetést az már kevéske ahhoz, hogy tanyát lehessen rajta verni, mert a tanyát leginkább nem építik, hanem verik. A tanyának a falát verik a földből, amit deszkák közé szorítanak. Régi, egyszerű kitalálás ez, a földön fölül való fal emelésének legősibb fajtája ott, ahol kő nincs." ³¹³. - írja le a szegedi tanyák legavatottabb ismerője, Tömörkény István. Magasabb helyen, lehetőleg a birtok közepén van a gazdasági udvar. A főépület a lakóház, legtöbbször vert falból, a leirt módon készült, nádtetővel fedve. Az ilyen épületek, bár melegek, de falaik nedvesek, doh szaga csapja meg a belépő orrát. A padló földes, az ablakok a legtöbb helyen nem nyithatók. Nem volt csoda, hogy a tudóvész itt is nagy számban szedte áldozatait. ³¹⁴. A konyhán át van a bejárat, innen egyik oldalról a szoba, másik oldalról a kamra nyílik. Sok tanyai háznál a lakóházzal egy fedél alá építették az istállót. Az épület végéhez ragasztották a fészert., a kocskát és "gépek" számára. A gazdasági felszerelést egyszerű fagerendelyű vagy könnyű vaseke, borona, henger, szecska és répavágó képezte. Igaerőt a magyar ló adta. Mindig külön állt a sertésól, felette a baromfióllal. Minden ta-

nyán volt gémeskút, amelynek vize nem mindig a legjobb volt és egészségügyileg sem feleltek meg a követelményeknek. Trágyatelep külön nem volt a tanyákon. A trágyát az istálló mögött rakásban tárolták. A legtöbbször nem volt meg a kötelező távolság a kúttól, így annak vizét fertőzte. A háztól valamivel távolabb bekerített kiskert volt, aminek fő terménye a kevés zöldségféle. 315.

Az egyes tanyákat dűlőutakon, szekéren vagy gyalogosan lehetett megközelíteni, de csak jó időben. Igen sok problémát okozott a tanyai embereknek a vadvizek évről évre megújuló pusztításai.

A tanyákon egyetlen kulturális intézmény volt, az iskola. A város hatósága ugyan még a háború előtt átadta a tanyai iskolákat az állam kezelésébe. Sokkal több iskolára lett volna szükség, hogy betöltsék a lámpás szerepét a sötétségben. Majdnem pör keletkezett a város és az állam között 1924-ben. A kultuszminiszter leiratban figyelmeztette a várost a szerződésileg vállalt kötelezettségére - a tanyákon 38 új iskola felépítésére. Ellenkező esetben per útján fogja a várost kényszeríteni. Somogyi Szilveszter válaszában arról próbálta meggyőzni a kultuszminisztert, hogy a tanyai iskolák bőségesen elegendők, hiszen minden osztályra "csak" 80 tanuló jut. 316.

De lényegében nem törődött velük sem az állam, sem a város. Gyakran előfordult, hogy nem volt tüzelőanyaga az iskolának. A tél folyamán 1 1/2 -2 hónapos szén-szünetet tartottak. ³¹⁷. De más szociális okok, így a szegénység is hátráltatta a kis tanyai gyerekek tanulását. Iskola helyett a libapásztorkodást kellett választaniuk. Küldöttség kereste fel Aigner Károly főispánt, hogy az iskola a gazdasági munkákra való tekintettel öt hónapos legyen a tanyákon. ³¹⁸. Pedig az oktatásra, a felvilágosító munkára igen nagy szükség lett volna. A közegészségügyi főfelügyelő a helyszínen tanulmányozta a szegedi tanyák közegészségügyi viszonyait és ott olyan állapotokat talált, "amely az országos közegészségügyi szempontjából felette aggályosnak látszanak" és Szegedre szomorrú fényt vetnek." És a város továbbra sem tanúsított kellő megértést. ³¹⁹. Nem biztosított a tanyák számára kellő számú tanítót és orvost. Erre szintén nem volt pénze. Pedig a tanyai lakosság részéről voltak kezdeményezések, hogy önálló községek alakuljanak a várostól független közigazgatással. A város azonban ez ellen tüzzel-vassal harcolt. Egy volt a fontos, a tanya fizesse az adót.

Talán még nehezebb volt a helyzetük a mezőgazdasági munkásoknak, a napszámosoknak. Adataink pontos számukról nincsen. A főispán egy 1924-es jelentésében tesz említést, hogy a városban 307 mezőgazdasági

munkanélküli családfő van, családtagjaik száma 1.196. ^{320.}
Igen népes számban éltek a külvárosokban és telepeken.
Az ő kiszolgáltatottságuk volt a legnagyobb mértékű.
A mezőgazdaság krónikus válsága állandó munkanélküli-
séggel fenyegette őket. Hihetetlen földutáni vágy
jellemezte valamennyiőket. A keresetük a legalacsonyabb
volt a parasztságon belül. Bármilyen munkát elvállal-
tak. Tartalékseregét képezték a kubikusoknak, de ha
lehetőség volt, elszegődtek gazdasági cselédnek is.
Az előbbi gyakran előfordult. A nagy építkezések meg-
indulásával igen népes táboruk itt helyezkedett el.
Állandó munkájuk nem volt. Aki közülük a nagy nyári
mezőgazdasági munkáknál, cséplésnél, aratásnál sem
kapott munkát, igen nehéz helyzetek néztek elébe.
Néhány heti munkájukkal kellett megkeresni az egész
család téli szükségletét. Míg viszonylag jobb hely-
zetben volta azok a mezőgazdasági munkások, akik a
szegedi paprikatermelőknél tudtak elhelyezkedni.
Ez a munka bizonyos szakértelmet követelt. -
Igy évről évre igyekeztek azonos munkásokat alkal-
mazni.

A munkanélküliek száma különösen a téli hóna-
pokban szökött magasra. Így 1924-ben a gyenge ter-
més következtében vált súlyossá a helyzet. A ható-
ság kénytelen a "mezőgazdasági keresetében csökkent
lakosság részére megélhetést biztosító közmunka ak-
ciót indítani." A kormány kölcsönt adott a törvény-

hatóságoknak a munkálatok céljaira. ^{321.}

A tárgyalt időszakban alig telik el úgy néhány hónap, hogy a polgármestert vagy a főispánt ne kereste volna fel földmunkás küldöttség. Munkaalkalmat kért a Kerekes Mihály vezette küldöttség is. Kérték a polgármestert, hogy a tanyai vasút földmunkálatainál alkalmazást nyerjenek. ^{322.} Azonban itt nem alkalmazták őket, mert nem voltak tagjai a keresztényszocialista szakszervezetnek. Ha kaptak is munkát, napszámuk igen alacsony volt. 1928-ban a város területén az átlagos napszámberék a következők voltak:

férfimunkás élelmezés mellett	2.40 pengő
női munkás - " -	1,90 "
férfimunkás élelmezés nélkül	2,80 - 3,00 pengő
női munkás - " "	2,20 - 2,40 "
paprikafűző munkás	3,40 - 3,60 "
földmunkások - kubikusok	3,40 - 4 pengő. ^{323.}

Ezek a napszámberék mellett néhány hétig - jobb esetben 2-3 hónapig - dolgoztak a mezőgazdasági munkások. Ebből a keresetből kellett a téli hónapokra félretenni a megélhetésre. Olyan munkás szinte nem is volt közöttük, aki huzamosabb ideig dolgozhatott volna egy helyen. De hasonló volt a helyzet a mezőgazdasági cselédeknel is. Ezért végződött szegényletes kudarcral a földművelésügyi miniszter akciója 1924-ben és 1929-ben. A miniszter elismerő oklevéllel

és némi pénzzel kívánta megjutalmazni azokat a mezőgazdasági cselédeket, akik 25 évig dolgoztak egy helyen és más területen is példát mutattak a többi munkásoknak. Az előterjesztés tartalmazta, hogy a "szóbanforgó kitüntetési akciónak a helybeni lapok útján minél szélesebb körben való közzétételéről a városok gondoskodjanak." 324. A "serkentés" nem érte el a célját. Az előterjesztésre 1924-ben a főispán azt jelentette a földművelésügyi miniszternek: "Szegedi királyi város előljárósági hivatalának megállapítása szerint a törvényhatóság területén nincsen olyan cseléd vagy munkás, aki egy munkaadónál ... 25 esztendő-t töltött volna. Így jutalmazásra nincs mód előterjesztést tenni." 325.

Ez nem a mezőgazdasági munkások hibája volt. Ha lett volna munka, ők dolgoztak volna szívesen 25 évet is egy helyen, még alacsony bérek mellett is.

A kisbérlők és földmunkások nyomorúságos életét a szegedi kerületi rendőrfőkapitány is kénytelen az 1925. augusztus 7-i jelentésében beismerni: "Általában a földmunkások az ipari munkásoknál is nehezebb megélhetési és kereseti viszonyok közt vannak." 326. Ez bontakoztatja ki Szeged környékén is a paraszti szembenállást az ellenforradalmi rehdszerrel. Ezért fél az uralkodó osztály a földmunkásszövetség tevékenységétől is. A parasztság mozgalmának legértékesebb baloldali részét a Földmunkások Országos Szövetségének helyi szervezetei képezték.

A szövetségnek Szegeden is működött csoportja. 327.

1925-ben a belügyminiszter felhívta a polgármestert, hogy a területén lévő földművesszövetség működését azonnal szüntesse be. Okát a következőkkel magyarázta: Hatáskörét túllépve politikai működést fejtett ki. Vagyis a földbirtok rendezésével kapcsolatban a legszegényebb néposztály, a földmunkások körében elégtelenséget szított. 328. Az uralkodó osztály tehát félt, hogy az elsikkasztott földreform a továbbnővekvő mezőgazdasági munkanélküliség nagyobb mozgalmakat robbant ki a földmunkások köréből. 1926. nyarán aratósztrájk robbant ki. A derekegyházi uradalomban sztrájkba léptek a kiskundorozsmai, tápéi és a Szeged alsótanyai aratók. 329. A háború előtti 1/10-es aratórészt 1/13-ra szállították le. A birtokosok a mezőgazdasági válságot főleg a termelési költségek csökkentésével igyekeztek leküzdeni, azaz a munkabérek leszorításával. A béreket semmiféle törvény nem szabályozta. Az aratási és cséplési munkabérek megállapítását a kormány 1640/920. ME. sz. rendeletével a felek szabad egyezkedésére bízta. De munkamegtagadást nem engedélyezett. Az 1898. évi II. tc. alapján megfosztják a sztrájkolóktól a mezőgazdasági munkásokat. Ha mégis sztrájkoltak, pénz és börtönbüntetést alkalmazhatott az uralkodó osztály. A hatóság Szegeden is az MSZMP több tagját letartóztatta az aratósztrájk szervezése miatt.

Igy Kamasz Imre és Nagy Ferenc cipészsegédeket, 20, illetve 10 napi fegyházra ítélték a náluk talált "Földmunkásokhoz" és a "Nyílt levél a földmunkásokhoz" c. röpiratok alapján. ^{330.}

De ezek a megtorló intézkedések nem állították meg a szegényparaszság mozgalmait. Az MSZMP tevékenysége, valamint a szűkös megélhetési viszonyok miatti elégedetlenség 1927 nyarán is több kisebb paraszti sztrájkhoz vezetett. Pl. az algyői bérlők mozgalma, akik a 25 éves bérlet megváltásáért indítottak elkeseredett, de eredménytelenül végződő mozgalmat. ^{331.} A nehézségek még csak fokozódtak, 1928-29. folyamán. Az eredményes fellépést akadályozta a parasztság szervezetlensége.

A baloldali szervezetek tevékenysége ellen pedig egyre fokozódott a terror. A világválság tehát egy krónikus válsággal küzdő mezőgazdaságot érintett, ezért hatása sokkal nagyobb hatástalanabbá vált, mint a mezőgazdasági élet egyéb területein.

Egy sajátos jelenségről kell említést tenni.

A szegényparaszság körében jelentős tért hódítottak a különböző vallási szekták és felekeztek. A huszas évek elején Szeged-Alsótanyán és vidékén erősen elterjedt a nazarénus vallás. Jelentős volt az áttérések száma és imaházaik is voltak.

A Szegedi Új Nemzedék 1926. június 26-án a következőkről számol be: "Baptista agitátorok izgatnak a

Tisza-Maros szögében. A bibliát saját felfogásuk szerint értelmezik. Krisztusnak és a tanítványoknak a szegénységét a szociáldemokrata és kommunista eszméknek megfelelően magyarázzák. Minden momentumot felhasználnak, hogy az egyház és a katolikus papok ellen izgassanak." 332.

A Horthy-rendszer tüzzel-vassal harcolt a be nem vett vallásfelekezetek ellen. A szekták terjedésének okát internacionalista és kisantant munkák eredményének tartották. Nem látták a lényeges okot. Pedig a szekták és felekezetek misztikus világába való menekülés nem volt más, mint a parasztság kiútkeresése reménytelen helyzetéből. Az hogy ez a kiútkeresés téves út volt, arról inkább az uralkodó osztály tehetett.

De bűnös volt a szociáldemokrata párt is, aki a kormánynak tett ígéretéhez hiven nem foglalkozott a szegényparasztság nevelésével.

J E G Y Z E T E K

- 1./ Berend-Ránki: Magyarország gazdasága az első világháború után. 1919-29. /Bp., Akadémiai Kiadó, 1966. - 131. oldal./
- 2./ Sz. Ormos Mária: Az 1924. évi magyar államkölcson megszerzése. /Bp. 1964. Akadémiai Kiadó 16. oldal./
- 3./ Nemes-Karsai: Az ellenforradalmi rendszer gazdasági helyzete és politikája Magyarországon. 1924-26. /Bp. 1959./
- 4./ Kiss-Tonelli-Szigethy: Szeged. /Bp. 1927. 198.o./
- 5./ 1920. közepén 12 üzem nem működött és kb. 30 nagyobb üzem is csak munkásredukcióval tudott üzemelni. - A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1921. évi jelentése. 8. c.
- 6./ Délmagyarország, 1925. november 28. A szegedi gyárpar helyzet.
- 7./ SzÁL. Polgármesteri iratok. 7772/1920.
- 8./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i.m. 147. oldal.
- 9./ Magyar Statisztikai Közlemények. Az 1920. évi népszámlálás II. 19. lap.
- 10./ Szeged, 1923. augusztus 3.
- 11./ SzÁL. Polgármesteri iratok. 12434/1919.
- 12./ SzÁL. Polgármesteri iratok. 3020/1920.
- 13./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1922-23-24. évi jelentései. 1922. év 23. lap; 1923. év 38. lap; 1924. év 47. lap. 1921-ben a búza ára

1.600 korona volt. 1922-ben közepes terméseredmények mellett júliusban 4.000-4.200 K, októberben 11.000-11.200 K., 1923-ban júliusban 35.000 korona, majd 1924-ben júliusban 260.000 K., novemberben 430.000-440.000 és végül decemberben 500.000-510.000 koronával zárt.

14./ Munka, 1920. X. 3.

15./ G. Soós Katalin: A munkásság helyzete és sztrájkharca Szegeden az 1920-as években. - Acta Universitatis Szegediensis 1957. 28. lap.

16./ Szegedi Iparkamara jelentése a kerület 1924. évi gazdasági viszonyairól. 70. lap.

17./ G. Soós Katalin: i. m. 33. lap és Szegedi Híradó 1923. április 22. - 500 munkás sztrájkol Szegeden. A Wimmer gyár 800 munkása is sztrájkkal fenyeget.

18./ Szegedi Uj Nemzdék.. 1922. július 9. - Miből élnek a sztrájkoló munkástömegek?

19./ G. Soós Katalin: Tíz év a szegedi kommunista mozgalom történetéből. 1919-1929. Acta Universitatis Szegediensis. 1959. - PI. Archivum Szegedi törvényszéki iratok IV. 3867/1921.

20./ G. Soós Katalin: i. m. 5. la⁹.

21./ G, Soós Katalin: i. m. 6. lap.

22./ G. Soós Katalin: i. m. 7. lap.

23./ Ország gazdasági életének jellemzését a stabilizáció időszakában lásd: Berend-Ránki: Magyarország gazdasága az első világháború után. /Bp. 1966. 131-159.old./

- 24./ Délmagyarország, 1927. július 31.
- 25./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 204. lap.
- 26./ Szeged, 1924. október 3.
- 27./ Szeged, 1925. február 14.
- 28./ Délmagyarország, 1926. május 22. - A kereskedelmi miniszter megigérte a rókusi műhely fenntartását.
- 29./ Szegedi Új Nemzedék, 1926. április 24. - A szegedi vasipar verséget szenvedett a kisvasút kocsiépitésében.
- 30./ SzÁL. Törvényhatósági Bizottság Jegyzőkönyve 15432/1925. és tanács előterjesztés a Gázgyár megváltása t.-ban.
- 31./ Délmagyarország 1927. január 2. - Viták a világitásról és üzemekről.
- 32./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 211. lap.
- 33./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1921. évi jelentése. 27. lap.
- 34./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1924. évi jelentése. 15. lap.
- 35./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése. 1927. 17. lap.
- 36./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése. 1928. - A Szegedi Kenderfonógyár RT. jelentése a Kamarának,
- 37./ A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése 1929. 32. lap.
- 38./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 212. lap.

- 39./ SzÁL. Juta és Kenderipar dosszié. Igazgatósági közgyűlési jelentések. 852/17. 1928.
- 40./ SzÁL. Juta és Kenderipar dosszié. Igazgatósági közgyűlési jelentések. 758/20. 1928.
- 41./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 212. lap.
- 42./ Délmagyarország 1925. november 6.
- 43./ Szegedi Uj Nemzedék, 1926. szeptember 14. - Október elsején üzembe helyezik a szegedi dohánygyárat.
- 44./ Délmagyarország, 1927. február 2.
- 45./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 182. lap.
- 46./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése 1925.
- 47./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése 1929.
- 48./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 209. lap.
- 49./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése 1925.
- 50./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1925- évi jelentése.
- 51./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1925. évi jelentése.
- 52./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1927. évi jelentése.
- 53./ SzÁL. Szegedi cégbirósági iratok. Szegedi Téglagyári Társulat 1927. évi üzleti jelentése és zárszámadása.
- 54./ Czibula Antal: Gazdag város szegénysége. Szeged, 1927. 42. lap.

- 55./ Jung Sándor: Nedves és egészségtelen lakások Szeged szabad királyi város belterületén. 1927. 75.1.
- 56./ Szegedi Uj Nemzedék, 1924. október 11.
- 57./ G. Soós Katalin: A munkásság helyzete és harca Szegeden az 1920-as években. - Acta Universitatis Szegediensis. Sectio Historica. 1957. 37. lap.
- 58./ Az egyetem Kolozsvárról települt át Szegedre a háború után. Sominiszta, irrendta szellemet hozott magával és a Horthy-korszakban ezt mindvégig meg is tartotta. Mint az ébredők ujságja, a Szegedi Uj Nemzedék, 1926. október 5-i száma írja: "A bujdosásában Szegeden gyökeret vert Ferenc-József Tudományegyetem alapkövetétele adja az alkalmat, hogy az első nemzeti hadsereg fővezére szemlét tartson az ő hűséges városában, és a következőkben határozza meg az egyetem célját és feladatát:
"Légy erős vára a magyar tudásnak és hirdetője a magyar dicsőségnek."
- 59./ Délmagyarország, 1926. március 9.
- 60./ SzÁL. Szeged szabad királyi város törvényhatósági bizottságának közgyűlési jegyzőkönyve. 6714/1926. április 17.
- 61./ SzÁL. Szeged szabad királyi város törvényhatósági bizottságának jegyzőkönyve 6714/1926. - az egyetem építkezéseire felveendő kölcsön tárgyában.
- 62./ Jung Sándor: i. m. 35. lap.

- 63./ SzÁL. Szeged szab. kir. város törvényhatósági bizottságának közgyűlési jegyzőkönyve 6721/1926.-
A szegedi egyetem építésével kapcsolatos intézkedések letárgyalása.
- 64./ Szegedi Uj Nemzedék, 1927. szeptember 17. -
Szegedi vállalkozók katák meg a sebészeti klinika építését.
- 65./ Délmagyarország, 1927. április 5. - Az egyetemi építkezéseknél az elbocsátott szegedi munkások szerint sándorfalvi és tápéi munkásokat alkalmaztak.
- 66./ Czibula Antal: i. m. 47-48. lap.
- 67./ SzÁL. Szeged szabad királyi város törvényhatósági bizottságának közgyűlési jegyzőkönyve. 1925.
július 6. rendhagyó közgyűlés 16550/1925.
- 68./ SzÁL. Szeged szabad királyi város törvényhatósági bizottságának közgyűlési jegyzőkönyve 4498/1925.
- tanácsi előterjesztés az alsótanyai gazdasági vasút hozzájárulási díjáról szóló szabályrendelet megalkotásának tárgyában.
- 69./ Délmagyarország, 1926. október 10. - A mérgesi gazdák le szeretnék alkudni a kisvasút új vonalának költségeihez megajánlott házzájárulásokat.
- 70./ Délmagyarország, 1926. március 23.
- 71./ Szegedi Uj Nemzedék, 1926. március 17.
- 72./ Délmagyarország, 1926. szeptember 7.

- 73./ Czibula Antal: i. m. 58. lap.
- 74./ Pálffy-Budinszky-Hergár: Szeged városépítési problémái. 1934. 19. lap.
- 75./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 4356.
- 76./ Szeged, 1924. szeptember 26.
- 77./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai 508/1927.
- Szeged szabad királyi város közigazgatási bizottságának jelentése a minisztelnöknek.
- 78./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 200. lap.
- 79./ Délmagyarország, 1926. június 29.
- 80./ Kiss-Tonelli-Szigethy: Szeged... 201. lap.
- 81./ SzÁL. Szeged szabad királyi város törvényhatósági bizottságának közgyűlési jegyzőkönyve. 11631/1925.
- 82./ Szeged város főispánjának iratai 625/1928. - A város vagyonkezelésének és számvitelének megvizsgálása.
- 83./ Délmagyarország, 1927. február 2. - A legutolsó időben 9 szegedi iparvállalat szüntette be üzemét.
- 84./ Berend-Ránki: i. m. 263-272. oldal.
- 85./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 147. lap.
- 86./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 165. lap.
- 87./ Szegedi Uj Nemzedék, 1923. július 12. - A városi földbirtok felosztása végzetes katasztrófára vezetne.
- 88./ Szegedi Uj Nemzedék, 1921. augusztus 8.
- 89./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai 198/1928.
- 90./ Szegedi Uj Nemzedék, 1923. július 1. - Gömbös Gyula a földreformról.

- 91./ SzÁL. Szeged város polgármesterének iratai. 552/1925
- 92./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 166-167. lap.
- 93./ Magyarország földbirtokosai és földbérlei. /Gazda-
cimtár 1925./ 96. lap.
- 94./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 179. lap.
- 95./ SzÁL. Szeged város Közigazgatási Bizottságának
iratanyaga 1924-29. 1927/1475. Szeged szabad ki-
rályi város Gazdasági Felügyelőségének jelentése.
- 96./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 625/1928.
- 97./ SzÁL. - " - 453/1927.
- 98./ SzÁL. Közigazgatási Bizottság iratai. 1924.30.
1876/1928.
- 99./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 505/1924.
- 100./ Szegedi Új Nemzedék, 1926. június 10.
- 101./ Bálint Sándor: A szegedi paprika. Bp. 1962. 29.1.
- 102./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1924. évi
és 1925. - 52. lap - évi jelentése a kerület
közgazdasági viszonyairól.
- 103./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 179. lap.
- 104./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése
1922. 24. lap.
- 105./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése 1928.
- 106./ SzÁL. Közigazgatási Bizottság közgyűlési jegyző-
könyve 304/1924.
- 107./ SzÁL. Szeged város Közigazgatási Bizottságának
iratai. 1929/2348. - Gazdasági felügyelő jelentése.
- 108./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 172, 174, 175. oldal.

- 109./ SzÁL. Szeged város Közigazgatási Bizottságának iratai. Gazdasági Felügyelőség jelentése. 1928/1954.
- 110./ Berend-Ránki: i. m. Közlekedése és kereskedelem 273-283. fejezete alapján.
- 111./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 216. lap.
- 112./ Szegedi Új Nemzedék,, 1924. június 12.
- 113./ Szeged, 1924. február 21.
- 114./ Szegedi Új Nemzedék, 1924. szeptember 30.
- 115./ Szeged, 1925. február 4. - Rövid 10 nap alatt 8 szegedi kereskedők kért csődönkívüli kényszerregyezséget.
- 116./ Szegedi Új Nemzedék, 1927. február 2.
- 117./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1928. évi jelentése a kerület közigazgatási helyzetéről. 35. lap.
- 118./ Délmagyarország, 1925. szeptember 25. - október 15-én megnyílik az 5 év óta szünetelő kikindai vasútvonal.
- 119./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1928-as jelentése.
- 120./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 219. lap.
- 121./ Szegedi Új Nemzedék, 1924. szeptember 19.
- 122./ Szeged, 1924. március 6. - Razziát tartott a paprikakereskedők között.
- 123./ Szegedi Új Nemzedék, 1924. június 6.
- 124./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 220. lap.
- 125./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 180/1927.

- 126./ Délmagyarország, 1927. február 9.
- 127./ Berend-Ránki: i. m. 138-156. oldal.
- 128./ Szeged, 1924. április 13. - Szeged is garanciát vállalta a külföldi kölcsönelőlegért.
- 129./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 128. lap. valamint Szeged, 1924. május 20-i száma
- 130./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 876/1924.
- 131./ Délmagyarország, 1925. június 18.
- 132./ Szegedi Uj Nemzedék, 1925. szeptember 23.
- 133./ SzÁL. Szeged szabad királyi város törvényhatósági bizottságának Közgyűlési jegyzőkönyve 21816/1925.
- Tanácsi előterjesztés a külföldi kölcsön elhelyezése tárgyában.
- 134./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 221. lap.
- 135./ SzÁL. Szeged város Közigazgatási Bizottságának iratai 1924/123. - Rendőrkapitány havi jelentése.
- 136./ Délmagyarország, 1925. november 18. - Ébredő vezérek mentési akciója a Belvárosi Bank kényszer-egyezségi ügyében.
- 137./ Délmagyarország, 1927. február 8.
- 138./ SzÁL. Szeged szabad királyi város Törvényhatósági Bizottságának közgyűlési jegyzőkönyve. - Tanácsi javaslat 28152/1926. - Az egyetemi építkezésekhez való hozzájáruláshoz felveendő kölcsön felvételének tárgyában.
- 139./ Délmagyarország, 1926. szeptember 25.
- 140./ Délmagyarország, 1927. március 24.

- 141./ SzÁL. Törvényhatósági Bizottság iratai. 312/1928.
- 142./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1925. évi jelentése.
- 143./ Nemes-Karsai: Az ellenforradalmi rendszer gazdasági helyzete és politikája Magyarországon. 1924-26. - Az állami költségvetés alakulása c. fejezet.
- 144./ SzÁL. Szeged szabad királyi város törvényhatósági bizottságának közgyűlési jegyzőkönyve 29504/1925. 36298/1927; 25757/1928.
- 145./ SzÁL. Szeged szabad királyi város törvényhatósági bizottságának közgyűlési jegyzőkönyve 2110/1925.
- 146./ Szegedi Uj Nemzedék, 1924. március 5.
- 147./ Délmagyarország, 1926. július 6.
- 148./ SzÁL. Szeged szabad királyi város törvényhatósági bizottságának közgyűlési jegyzőkönyve 19889/1926.
- 149./ Délmagyarország, 1926. október 21.
- 150./ Szeged, 1924. április 3. - Mozgalom indult a szegedi hídvám eltörléséért.
- 151./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 694/1926.
- 152./ Lenin Művei 29. kötet. Szikra, 1953. 428. oldal.
- 153./ Pándi Ilona: Osztályok és pártok a Bethlen konszolidáció időszakában. Kossuth, 1966. 34. lap.
- 154./ Aigner Károly dr. régi patricius család tagja. 1910-től gyakorló ügyvéd. Az ellenforradalom szegedi győzelme után a toborzóbizottság tagja. 1920-tól a helyettes kormánybiztosi teendőket látta el. Később Bethlen főispánná nevezte ki.

- Résztvevén a Keramit téglagyárnál, valamint a Szegedi Kézműves Banknál. -- Somogyi Szilveszter:dr. 1907-től Szeged város rendőrfőkapitánya. Ujjászervezi a rendőrséget - rendőri iskolát állít fel. Létrehozza a bejelentő-hivatalt. Rendőrségi gyakorlatának később is jó hasznát veszi a munkásmozgalom üldözésével. 1919-ben lesz polgármester.
- 155./ Csonka Rózsa: A klerikális reakció és ellenforradalom győzelméért. 1952. 31. oldal.
- 156./ Szegedi Új Nemzedék, 1923. március 16. - Glattfelder püspök búcsúlevele az oláh uralom alatt lévő papságnak.
- 157./ Szegedi Új Nemzedék, 1925. december 1. - Prohászka Ottokár püspök ünnepi beszéde a szegedi társaságok gyűlésén.
- 158./ Délmagyarország, 1929. október 19. - Nagy-Szeged Párt megkapta a szavazatok többségét.
- 159./ Pándi Ilona: i. m. 62. lap.
- 160./ Magyar Statisztikai Közlemények 1920. évi népszámlálás. III. c. 77. lap.
- 161./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 128. lap.
- 162./ SZÁL. Szeged város főispánjának iratai. 142/1920.
- 163./ Pándi Ilona: i. m. alapján Országgyűlési Napló 1927. február 10. Bud János felszólalása.
- 164./ SZÁL. Szeged város polgármesterének iratai. 8756/1923.
- 165./ Szegedi Új Nemzedék, 1926. okt. 20.

- 166./ Délmagyarország, 1926. október 21. - Zsidóverésre készülnek a szegedi egyetemen.
- 167./ Szegedi Uj Nemzedék, 1924. december 3. - Megalakult a Szent-Imre bajtársi Szövetség szegedi alvezérsége.
- 168./ Szegedi Uj Nemzedék, 1926. május 11. - A Foederatio Emerinana tagavató ünnepe.
- 169./ József Attila Emlékkönyv, Bp. 1957. 55-104. oldal.
- 170./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 165. lap.
- 171./ Pándi Ilona: i. m. 106. lap.
- 172./ Délmagyarország, 1926. november 25. - Alsótnya után Felsőbánya is csatlakozott az egyesült ellenzéki balpárthoz.
- 173./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 200. lap.
- 174./ Délmagyarország, 1926. július 10. - A pákiparosok szakszervelete is haladó szellemű vezetőséget választott.
- 175./ SzÁL. Polgármesteri iratok bizalmas 4928/4297.
- 176./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 165. lap.
- 177./ Magyar Statisztikai Közlemények. Népszámlálás 1920. III-IV. 72.
- 178./ Szegedi Uj Nemzedék, 1922. április 1. - Gróf Teleki Pál Szegedre érkezett.
- 179./ Szegedi Uj Nemzedék, 1922. június 1.
- 180./ Pándi Ilona: i. m. 210. oldal.
- 181./ Szegedi Uj Nemzedék, 1926. április 15. - és Délmagyarország, 1926. október 31.
- 182./ Pándi Ilona: i. m. 215. oldal.

- 183./ Délmagyarország, 1926. november 21. - A szegedi polgármester választási agitációja - kombináció a fajvédő listáról.
- 184./ Délmagyarország, 1926. október 10.
- 185./ Délmagyarország, 1926. december 9. - Mit akar a Balpárt?
- 186./ Pl. 1926. évi július 8-án tartott ülésének központjában választmánya V. J.-né szegedi lakos felszólalását elutasítja, mert nem igazolja azon állítását, melyre választásjogosultságát alapítja. - a Választmány nem közli, miért nem vették fel. Délmagyarország, 1926. július 25.
- 187./ Szeged, 1926. április 2. - A szegedi szervezett munkásság vasárnap nagyszabású politikai gyűlést tartott.
- 188./ Délmagyarország, 1926. november 17. - és 21. - A szegedi rendőrség nem engedélyezte a szociáldemokratákat két választási gyűlését. - A rendőrség megint betiltotta a szociáldemokraták két pártgyűlését.
- 189./ SzÁL. Polgármesteri bizalmas. 1926/9812.
- 190./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 814/1926.
- 191./ Délmagyarország, 1926. december 7. - Az egyesült ellenzéki balpárt és az egységes párt ajánlásait elfogadta a szociáldemokrata pártot pótlásra utasította a választási bizottság.
- 192./ Pándi Ilona: i. m. 230. lap.
- 193./ SzÁL. Szegedi Államügyészség 1926/6654. -

Heuschel Hugó ügynök a magyar állam elleni vétség tárgyában.

- 194./ Délmagyarország, 1927. január 11. - Klebesberg nem tartja meg szegedi mandátumát.
- 195./ Délmagyarország, 1927. január 25. - Miután Debrecen mandátumát a miniszterelnök tartja meg, méltányos, hogy Szegedet is egy aktív miniszter képviselje.
- 196./ Szegedi Új Nemzedék, 1927. január 5. és Délmagyarország, 1927. január 8.
- 199./ Pándi Ilona: i.m. 135. oldal.
- 197./ Délmagyarország, 1929. szeptember 29. - Megállapították a szegedi választások idejét.
- 199./ SZÁL. Csongor Győző Plakát és röpirat cikkgyűjt. Szoc.dem. párt felhívása: Szavazzatok meggyőződések szerint!
- 200./ Délmagyarország, 1929. szept. 10.
- 201./ Délmagyarország, 1929. október 22. - A Szövetkezett Városi Balpárt jelöltjei.
- 202./ SZÁL. Főispáni kigyűjtött munkásmozg-i 1929/466.
- 203./ Délmagyarország, 1929. november 20.
- 204./ Délmagyarország, 1929. november 19. - Általános felháborodás a "kisgyűlésekbe" való jelölés miatt.
- 205./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1924. évi jelentése 47. lap.
- 206./ Sz. Ormos Mária: Az 1924. évi magyar államkölcshön megszervezése. Bp. Akadémiai Kiadó 1964. 103-107.1.

- 207./ Szegedi Új Nemzedék, 1924. január 14.
- 208./ Berend-Ránki: i. m. 432. lap.
- 209./ Szeged, 1924. augusztus 5. - A szegedi munkásokat egyelőre a szegedi index alapján fizetik.
- 210./ Szegedi Új Nemzedék, 1924. június 18. - és SZÁL. Közigazgatási Bizottság iratai. 1924/240. - A Rendőrkapitány hivatali jelentése.
- 211./ Friss Hírek, 1924. március 12.
- 212./ Friss Hírek, 1924. április 6.
- 213./ Szeged, 1924. augusztus 15. és aug. 24-i száma.
- 214./ Berend-Ránki: i. m. 437. lap.
- 215./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1924. évi jelentése.
- 216./ Délmagyarország, 1927. március 16. - Megszakadtak a tárgyalások a szegedi építőmunkások és a munkaadók között.
- 217./ G. Soós Katalin: A munkásság helyzete és sztrájkharca Szegeden a 20-as években. - Acta Universitatis Szegediensis 40. lap.
- 218./ Szeged, 1924. január 20.
- 219./ Szeged, 1925. március - Sztrájkba léptek a szegedi fajvédő ujság szerzői.
- 220./ Délmagyarország, 1928. október 13. - Változatlanul tart a kendergyári sztrájk.
- 221./ Serfőző Lajos: A munkásság helyzete és a kommunista tevékenység Szegeden az 1929-33-as gazdasági válság idején. Acta Universitatis Szegediensis. - Szegedi Napló, 1930. május 10.

- 222./ Berend-Ránki: i. m. 442, lap.
- 223./ Munka, 1921. április 29.
- 224./ Délmagyarország, 1925. július 12. - A szegedi pékmunkások az éjjeli munka ellen.
- 225./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1924. évi jelentése. 38. old.
- 226./ Szeged, 1924. október 5,
- 227./ Szeged, 1924. augusztus 31. - Szegeden a munkanélküliek száma állandóan növekszik.
- 228./ Szegedi Új Nemzedék, 1925. január 3.
- 229./ Szeged, 1925. január 28.
- 230./ Szeged, 1925. január 4. és Szegedi Új Nemzedék, 1925. január 4.
- 231./ Szeged, 1925. március 25. - Nem engedélyezték a szegedi munkanélküliek gyűlését.
- 232./ Délmagyarország, 1925. május 17.
- 233./ Délmagyarország, 1925. május 17.
- 234./ SzÁL. Közigazgatási Bizottság iratai. 1925/1211.
- 235./ Szegedi Új Nemzedék, 1925. május 9. - Hogyan igazgatnak a szociáldemokraták a helyi hatóságok ellen.
- 236./ Délmagyarország, 1925. december 13. - és december 16. -
- 237./ Délmagyarország, 1925. október 11.
- 238./ Délmagyarország, 1926. április 15. - A kamara és az ipartestület elnöke elítéli a földmunkások mellőzését.

- 239./ Délmagyarország, 1926. január 1. - A polgármester szerint a jövő évben munka nélkül nem maradhat egy szegedi munkás sem.
- 240./ Szegedi Napló, 1928. március 22. - Munkanélküliek vasmunkások küldöttsége a városnál.
- 241./ Délmagyarország, 1928. december 25.
- 242./ Délmagyarország, 1927. február 2. - A legutóbbi időben 9 szegedi iparvállalat szüntette be üzemét.
- 243./ SzÁL. Törvényhatósági Bizottság Közgyűlési jegyzőkönyvei 35959/1927.
- 244./ SzÁL. Polgármesteri Hízelmas. 1929/39.
- 245./ Jung Sándor: Nedves és egészségtelen lakások Szeged szabad királyi város belterületén. 1927. 8. 1.
- 246./ Délmagyarország, 1926. július 9. - Végig a nyári esőtől elöntött Móraváros részen.
- 247./ Délmagyarország, 1926. április 17. - Felsőváros után Rókus ism megmozdult, szervezkedésre szólítva fel a polgárságot.
- 248./ SzÁL. Szeged város törvényhatósági bizottságának közgyűlési jegyzőkönyve. 16767/1928. - tanácsi előterjesztés Szeged külvárosi városrészének világítás berendezése tárgyában.
- 249./ Jung Sándor: i. m. 17. lap.
- 250./ Jung Sándor: i. m. 19. lap,
- 251./ Délmagyarország, 1926. július 25. - Végig a belváros barlanglakásai között.
- 252./ SzÁL. Közigazgatási Bizottság 1928/19. - Tisztifőorvos jelentése.

- 253./ Szegedi Napló, 1927. július 31.
- 254./ Szegedi Uj Nemzedék, 1925. március 8.
- 255./ Czibula Antal: i. m. 139. lap.
- 256./ Berend-Ránki: i. m. 451. lap.
- 257./ Délmagyarország, 1925. nov. 28,
- 258./ Szeged, 1925. jan. 28. - A Szakszervezeti Bizottság a város tanácsától kéri a munkanélküliek enyhítését.
- 259./ G. Soós Katalin: A munkásság helyzete és sztrájkharcai Szegeden az 1920-as években. 1957. 36. lap.
- 260./ Friss Hírek, 1924. jún. 22.
- 261./ Szeged, 1924. aug. 15. - Sztrájkban állottak a szegedi építőmunkások.
- 262./ Délmagyarország, 1927. febr. 2. - A legutolsó időben 9 szegedi iparvállalat szüntette be termelését.
- 263./ Délmagyarország, 1927. aug. 3. - Kedden reggel sztrájkba léptek az egyetemi, klinikai építkezések építőmunkásai.
- 264./ G. Soós Katalin: A munkásság helyzete ... 42. old. valamint Délmagyarország, 1927. aug. 3.
- 265./ Szegedi Uj Nemzedék, 1927. aug. 5. - Folyik a munka az egyetemi építkezéseken. Élükön a vitézi szék egyik tagja dolgozik.
- 266./ G. Soós Katalin: i. m. alapján és Délmagyarország 1927. aug. 7. - A munkaadók szombaton este kizárták a még dolgozó építőmunkásokat.
- 267./ Délmagyarország, 1927. aug. 12. - Csütörtökön este létrejött a megállapodás a munkaadók és az építőmunkások között.

- 268./ G. Soós Katalin: i. m. 43. lap, valamint Délmagyarország, 1927. aug. 13. - Véget ért az építőmunkások sztrájkja.
- 269./ Délmagyarország, 1927. szept. 8. Szombaton reggel részleges asztalos sztrájk kezdődött Szegeden.
- 270./ G. Soós Katalin: i. m. alapján 44. lap. és Délmagyarország 1927. szept. 21. - A munkaadók több nagyobb asztalos üzemből kizárták az asztalosokat.
- 271./ Délmagyarország, 1927. okt. 19. - A Szegedi Kendergyárban 60 munkásnő lépett sztrájkba az igazgatóság az összes munkást kizárta.
- 272./ G. Soós Katalin: i. m. alapján. - Délmagyarország, 1927. okt. 20. - Csütörtökön ismét megkezdődik a munka a Kenderfonógyárban.
- 273./ G. Soós Katalin: i. m. alapján. MMI. Archivuma Szegedi Törvényhatósági iratok. B. 26806/1028.
- 274./ Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1928-as jelentése. 165. lap.
- 275./ Délmagyarország, 1928. július 5. - Érdekes affér a kendergyári sztrájk körül a Szegedi Munkaadók szövetségében. - A kendergyári sztrájk részleteiből leírását megtaláljuk G. Soós Katalin munkájának 46-51. oldalán.
- 276./ Délmagyarország, 1928. okt. 14. - Nem enyhült a helyzet a kendergyári sztrájk ügyében.
- 277./ Délmagyarország, 1928. okt. 19. - a kendergyári sztrájk ügyében a békéltető bizottság tárgyalásai nem vezettek eredményre.

- 278./ Délmagyarország, 1928. okt. 21. - Sztrájkoló munkásasszonyok küldöttsége Pálffy tanácsnknál.
- 279./ Délmagyarország, 1928. okt. 31. - A rendőrség ki akarja toloncolni a nem szegedi illetőségű sztrájkoló munkásokat.
- 280./ Délmagyarország, 1928. nov. 16. - Sztrájkba léptek a Soós-féle gyár munkásai.
- 281./ Délmagyarország, 1927. nov. 27. - Véget ért a kendergyári munkások sztrájkja.
- 282./ G. Soós Katalin: i. m. 51. lap - Uj Március 1928. 11. sz. 581. old.
- 283./ Serfőző Lajos: A KMP tevékenysége a munkáskultúr és sportmozgalomban. 1925-45. Bp. Akadémiai Kiadó 14. lap.
- 284./ Szeged, 1924. máj. 16. - Tavasztra felépítik az új munkásotthont.
- 285./ Délmagyarország, 1925. október 6. - Megnyiltak a szegedi építőmunkásotthon kapui.
- 286./ Délmagyarország, 1926. máj 7. - Otthonában van a szegedi munkásságnak.
- 287./ Délmagyarország, 1925. nov. 15. - Megkezdődtek a nagyjelentőségű munkáselőadások.
- 288./ József Attila és Csongrád megye. - Csongrád megyei füzetek. 11. sz. 55. lap.
- 289./ Szegedi Uj Nemzedék, 1924. máj. 27. - Egy szociáldemokrata felvilágosító ciklis epilógusa.

- 290./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 526/1926.
- 291./ SzÁL. Csongor Győző munkásmozgalmi röpirat és plakátok. 1907-1950. - A műsort rendezte és bevett Juhász Gyula mondta. A műsorban szerepeltek Ady-Reinitz dalok, Petőfi versek és Várnai Zseni versei, valamint Bartók: Régi magyar táncok c. zongoraműve. A munkásszinjátsszók 1929. jan. 20-án előadták Moliere: Botcsinálta doktor-át.
- 292./ Serfőző Lajos: i. m. 20-25. lap.
- 293./ Csongor Győző: munkásmozgalmi röpirat és plakátgyűjteménye. 1907-1953.
- 294./ Csongor Győző: Munkásmozgalmi röpiratok és plakátgyűjtemény. 1928. febr. 5. 5. X/10.
- Várnai Zseni: És eljön egyszer az óra...
- Várnai Zseni: Vigyázz, a dalod méltó hang legyen...
- Petőfi: Kutya dala - Farkas dala...
- 295./ Szegedi Új Nemzedék, 1925. febr. 2.
- 296./ Délmagyarország, 1926. máj. 23.
- 297./ Délmagyarország, 1926. máj. 22. - A keresztényszocialisták nem akarták engedélyezni a munkás dalosverseny sikerét.
- 298./ SzÁL. Szegedi szervezett munkások kulturszervezéssel együttes biz. 1927-1937. Mison Gusztáv: vig nótaszóval és Túrlista dal./ X/44.
- 299./ Szeged város polgármesterének bizalmas iratai. 1924/2908.
- 300./ Serfőző Lajos: i. m. 31. lap.

- 301./ G. Soós Katalin: Tíz év a szegedi kommunista mozgalom történetéből. 1919-1929. alapján, SzÁL. Szeged város polgármesterének iratai. 11873/1922.
- 302./ Hungara Esperanto 1969. La laborista esperantista movadode 1922. ĝis 1935 en Szeged - Cseszkó Jenő visszaemlékezései.
- 303./ Délmagyarország, 1925. szept. 29.
- 304./ SzÁL. polgármesteri bizalmas iratok 1927/9465.
- 305./ Szegedi Uj Nemzedék, 1923. augusztus 7.
- 306./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 694/1926.
- 307./ SzÁL. Közigazgatási Bizottság közgyűlési jegyzőkönyve. 1832/1924.
- 308./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 162. lap.
- 309./ Szeged, 1923. március 8.
- 310./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 164. lap.
- 311./ SzÁL. Közigazgatási Bizottság közgyűlési jegyzőkönyve 1930/431.
- 312./ SzÁL. Közigazgatási Bizottság közgyűlési jegyzőkönyve 329/1925.
- 313./ Tömörkény István: A házasság első éve. - Bp. 1963. - Földragasztás irányában. 214. lap.
- 314./ Szegedi Uj Nemzedék, 1924. febr. 23. - A tanyai egészségügy rejtelseiről.
- 315./ Kiss-Tonelli-Szigethy: i. m. 168-170. lap.
- 316./ Szegedi Uj Nemzedék, 1924. jan. 12. - A város nem fél az állam iskola-pörétől.
- 317./ Szegedi Uj Nemzedék, 1924. jan. 5. - Kevés a tanyai iskolák tüzelőanyaga.

- 318./ Czibula Antal: i. m. 97. lap.
- 319./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 610/1924.
- 320./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 402/1924.
- 321./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 448/1924.
- 322./ Szegedi Uj Nemzedék, 1926. április 14.
- 323./ SzÁL. Közigazgatási Bizottság iratai. 1928/620.
- 324./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 307/1929.
- 325./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 53/1924.
- 326./ SzÁL. Polgármesteri bizalmas. 112/1925.
- 327./ Polányi Imre: Az idegen megszállástól a gazdasági válságig. 1920-1928. - 119. lap.
- 328./ SzÁL. Szeged város főispánjának iratai. 262/1925.
- 329./ Szegedi Uj Nemzedék, 1926. júl. 15.
- 330./ Szegedi Uj Nemzedék, 1926. júl. 24.
- 331./ SzÁL. Csongrád megye főispánjának bizalmas iratai. 118/1928.
- 332./ Szegedi Uj Nemzedék, 1926. jún. 26. - Baptista prédikátorok izgatnak a Tisza-Maros szögében.

Felhasznált forrásanyag és szakirodalom

A Szegedi Állami Levéltárból:

Polgármesteri iratok 1924-29. évi anyaga.

Polgármesteri bizalmas iratok 1914-45.

Szeged város főispánjának iratai. 1924-29.

Főispáni bizalmas iratok 1914-45.

Szeged város Közigazgatási Bizottságának iratai
1924-29.

Szeged város Törvényhatósági Bizottságának iratai
1924-29.

Csongor Győző: munkásmozgalmi röpirat és plakátok
gyűjteménye. 1907-1950.

Szegedi Államügyészség iratai. 1924-29.

Juta és Kenderipari dosszié. 1920-1930.

A helyi sajtó anyagából

Szeged 1924-25-

Délmagyarország 1925-29.

Szegedi Új Nemzedék 1924-29.

Szegedi Napló 1924-29.

Friss Hírek 1924-29.

Hungara Esperantó 1969.

A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése a
kerület 1924-29. évi közgazdasági viszonyairól.

Magyar Statisztikai Évkönyv 1924-29.

Magyar Statisztikai Közlemények 1924-29.

Magyarország földbirtokosai és földbérlei /Gazdasim-
szótár 1925./

Berend-Ránki: Magyarország gazdasága az első világ-
háború után. 1919-29. Bp. Akadémiai Kiadó 1966.

Bálint Sándor: A szegedi paprika. 1962.

Czibula Antal: Gazdag város szegénysége. Szeged, 1927.

Csonka Rózsa: A klerikális reakció az ellenforradalom
győzelméért. Bp. 1952.

Jung Sándor: Nedves és egészségtelen lakások Szeged
szabad királyi város belterületén. 1927.

Kiss-Tonelli-Szigethy: Szeged. 1927.

Nemes-Karsai: Az ellenforradalmi rendszer gazdasági
helyzete és politikája Magyarországon. 1924-26.
Bp. 1959.

Sz. Ormos Mária: Az 1924. évi magyar államkölcsön meg-
szerzése. Bp. 1964.

Pándi Ilona: Osztályok és pártok a Bethlen-konszo-
lidáció időszakában. Bp. Kossuth, 1966.

Serfőző Lajos: A munkásság helyzete és a kommunista
tevékenység Szegeden az 1929-33-as gazdasági vál-
ság idején - Acta Universitatis Szegediensis 1959.

Serfőző Lajos: A KMP tevékenysége a munkáskultúr- és
sportmozgalomban. 1925-1945.

G. Soós Katalin: A munkásság helyzete és sztrájkharca
Szegeden az 1920-as években. - Acta Universitatis
Szegediensis. 1957.

G. Soós Katalin: Tíz év a szegedi kommunista mozgalom történetéből. /1919-1929./ Acta Universitatis Szegediensis 1959.

Szakács Kálmán: A kommunista párt agrárpolitikája. 1920-30. - Bp. Kossuth, 1961.

38/1971-72.
.....dk.sz.

Tárgy : Péter Irén
..... doktori szigorlata
Mell.sz. : 1 db. disszertáció

Dr. Serfőző Lajos elvtársnak
egyetemi docens

H e l y b e n

Professzor Elvtárs !

Mellékelve Péter Irén: Szeged gazdasági, társadalmi élete és a
..... munkásmozgalom az ideiglenes stabilizáció időszakában /1924-1929./

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni sziveskedjék. Legyen szabad
Professzor Elvtárs szives figyelmét felhivnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a bírálat
elkészítésének és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított harmadik hónap
utolsó napjában állapította meg.

A mellékelt értekezést a bírálat elkészítése után sziveskedjék átadni tanszéke könyvtárosának lel-
tárba vétel és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

Szeged. 1971. nov. 5.
.....

Kalcsin László
.....
d é k á n

A kiadmány hiteles :

Kan Éva
.....
dékáni hiv. vezető *Kalcsin*

Kapták : Dr. Serfőző Lajos docens
.....
Dr. Rácz János tszv. docens
..... tanszéki könyvtáros
..... tanszéki könyvtáros